

אזחילה לא-ל

שער תפילה מתוך הספר "ארחות ישר"
למרחן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א

מתחזרה מיוחדת עבור מכון בית יעקב - תשע"ז

"אוחילה לא-ל"

יוצא לאור ע"י ארגון "ארחות יושר"
מיסודו והכוונתו של מרן שר התורה
הגר"ח קניבסקי שליט"א

יו"ר הארגון:

הרב אריה קניבסקי

עורך ראשי:

הרב ליפא פלמן

חברי מערכת:

הרב אשר לבי

הרב יחיאל חסידה

הרב דוד יגאלי

הרב ישראל מאיר וולך

ארגון "ארחות יושר"

ת.ד: 596 סניף רבי עקיבא בני-ברק

טל': 077-9230219

נייד: 052-7167812

פקס: 077-4230219

מוסדות, שיעורי תורה ופרטיים
המעוניינים בחוברות
יפנו לארגון "ארחות יושר"
בפקס: 077-4230219

©

כל הזכויות שמורות

אין להעתיק, לשכפל, לצלם, לתרגם
חלק כלשהו מתוכן הספר, בין אם לשימוש
פנימי ו/או מסחרי ללא אישור מפורש
מארגון "ארחות יושר".

עימוד, עיצוב והפקה:

אפקטיב

03-5796812 | 054-8485060

נדפס על נייר שאין בו חילול שבת ח"ו.

תוכן הענינים

9	מעלת התפלה
15	כחה של תפלה
21	הכונה בתפלה
29	הקשי שבכונה
34	תפלה בצבור
43	גודל החסרון באיחור לתפלה
49	מעלת התפלה בבית הכנסת
56	איסור שיחה בטלה בשעת התפלה ובבית הכנסת
63	קביעות מקום בבית הכנסת
68	תפלה בקול רם ונעים
70	תפלת ותיקין
73	השכמה לתפלה
78	איסור מעבר וישיבה לפני המתפלל
82	חומר העונש למזלזלים בהלכות תפלה
86	זהירות ובקיאות בדיני תפלה
93	קצת דיני תפלה שרבים מזלזלים בהם

נדרי לה' אשלם

הילולים לחי עולמים

על כל הטוב אשר גמלנו

בצוותו את ברכתו בשנה השביעית

לנו ולמשפחתנו בכל הענינים

כברכת מרן שר התורה שליט"א

יושר

תפלה

ארחות

עיונים

תפלה מעלת התפלה

הנה גדל מעלת התפלה אמרו חז"ל (בתנחומא
מקין סי' ט')¹ **שאיין לך גדולה מן התפלה.**
ובגמרא (ברכות ל"ב ב')² **גדולה תפלה יותר**
ממעשים טובים, שאין לך גדול ממעשים

א. גדולה תפלה יותר
ממעשים טובים. בספר
"משנת רבי אהרן" (א'
פ"ז - צ"א) ביאר: הבריאה
מסודרת בזה האופן
שהתפילה משפיעה על
הנהגת העולמות להמשיך
שפע טוב ולהיטיב
לברואים, לא כמגיע להם
לפי מעשיהם בדיון, ואפילו
לא על פי מדת הרחמים,
אלא שהתפילה בכוחה

בעצם להמשיך שפע טוב, וזהו שאמרו גדולה תפלה יותר ממעשים טובים, שאף משה רבינו
לא נענה אלא בתפלה, דגדולה תפילה שבכוחה לפעול ולהשפיע אפילו במקום שמעשים
טובים אינם מועילים... השפעתה וכוחה של התפילה הם מציאות בבריאה, דכוחה של
תפילה לפעול ולהשפיע בעצם... ואף במקום שכל המעשים טובים אינם פועלים, התפלה
פועלת, דבכוחה לפעול יותר ממה שראוי לאדם אף אחרי מדת הרחמים.

בילקוט מעם לועז (דברים ק"פ) ביאר "גדולה תפילה יותר ממעשים טובים", מפני שכשאדם
מתפלל להקב"ה הרי מוכיח הוא בזה את האמונה שמאמין אשר כל מאורעות הבאים עליו, הן
הטובים והן הרעים, מידי הקב"ה הם באים, והקב"ה פטרונו של כל הוא, כי בכך שפונה אליו
יתברך בתפלה מוכיח שאין מי שיעזרהו להנצל מצרה זו ומפורענות זו מלבד הקב"ה, נמצא
שעל ידי זה הוא מראה שהקב"ה אחד ושמו אחד, ומשום זה בלבד ממלא הקב"ה משאלת לבו.
אמנם בשאר מצות ומעשים טובים שעושה האדם אינו מוכיח על כך שמה שמתרגש ובא על
האדם, מידי הקב"ה הוא. ומשום כך גדולה מעלת התפלה יותר ממעשים טובים.

ביאורים

1. שאין לך גדולה. במעלה וחיובות יותר מן התפלה. 2. גדולה תפלה. מעלת התפלה, שיתן
הקב"ה לאדם המתפלל מאוצר מתנת חנם, מועילה יותר... 3. יותר ממעשים טובים. יותר
מאדם שיש לו מעשים טובים ומצפה לעזרת הקב"ה בזכות מעשיו הטובים (בבחינת 'רצון
יראיו יעשה' ו'טרם יקראו ואני אענה'), ואינו מתפלל להקב"ה כלל. ומנין לנו שכך הוא?
שאיין לך...

ארחות	תפלה	יושר
אשר תראה", ובתפלה כתוב (שמות כ, כא): "בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך". ועוד שהקרבן צריך לתפלה, כמו ששנינו (תמיד פ"ה): "אמר להם הממונה, ברכו ברכה אחת". וכתב בנפש החיים (שער ב, יד): "והענין, שעבודת התפלה היא במקום עבודת הקרבן, וכמו שענין הקרבן היה להעלות נפש הבהמה למעלה, ולכן עיקר הכפרה היה תלוי בזריקת הדם הוא הנפש, וכן הקטרת האמורים עיקרם היה לכונת העלאת הנפש, כן עיקר ענין התפילה הוא, להעלות ולמסור ולדבק נפשו למעלה. כי כוח הדיבור של האדם נקרא נפש, כמו שכתוב (בראשית ב, ז): "ויהי האדם לנפש חיה", ותרגם אונקלוס "לרוח ממללא". וכן נראה לעין שבכל דיבור שהאדם מוציא מפיו, יוצא מפיו רוח והבל הלב, והדיבור הוא עיקר נפש האדם, שזה יתרון האדם מן הבהמה. אם כן, כל תיבה היוצאת מפיו האדם היא כוח וחלק מנפשו".	ראיה מאלישע שלא עשה⁶ כל הנסים אלא על ידי תפלה, עין שם. [ונכתבו הפוסקים בשם הרמב"ם כ"ז ק"ו] שהמבטל תפלה בשביל תורה, אפילו לומד עם אחרים כל היום⁸ בפאלו לא למד כלום]. ואמרו (שמו"ר פל"ח) לא יצאו ישראל ממצרים⁹ אלא על ידי תפלה. ואמרו (ויק"ר פ"ל)¹⁰ בדורותינו שאין לנו לא¹¹ מלך ולא¹² נביא ולא¹³ כהן ולא	6. כל הנסים. אלישע שהחיה את בן השונמית. 7. על ידי תפלה. עשה זאת, ככתוב בענין השונמית (מלכים ב ד, לג): "ויבוא ויסגור הדלת בעד שניהם ויתפלל אל ה'", וכן (שם ו, יז): "ויתפלל אלישע". 8. כאילו לא למד כלום. כלומר, אין ערך ללימודו, לכן צריך להפסיק כדי להתפלל. 9. אלא על ידי תפלה. שנאמר בהם: "ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו, ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה, וישמע אלהים את נאקתם... וידע אלהים" (שמות ב, כג). "זעקה" ו"נאקה" הם לשונות של תפלה (כמבואר בדברים רבה ב, א). 10. בדורותינו. שלאחר חורבן בית המקדש. 11. מלך. המנהיג את העם והנלחם למענם. 12. נביא. המדריך את העם על פי נבואה. 13. כהן. המכפר על העם.

ארחות	תפלה	יושר	עיונים
טובים יותר ממשוה רבנו, אף על פי כן⁴ לא נענה אלא בתפלה, הרי שאפילו משה רבנו הצטרף לתפלה. ואמרו (שם)⁵ גדולה תפלה יותר מן הקרבנות. ובמגלה (כ"ז א') סבירא ליה לר' יוחנן גדולה תפלה מתורה, ומביא לפשעים שאין להם כפרה בקרבן, מתכפרים הם בתפלה. יש לתפלה מעלה אחרת על הקרבן, כי הקרבן יש לו זמן מוגבל, והתפלה בכל עת ובכל זמן. ועוד מעלה אחרת, כי הקרבן צריך שיוקרב על ידי שליח, הוא הכהן, והיות הלוי משורר והכהן מקריב, והתפלה - ביד כל אדם יחתום, לעשות אותה הוא בעצמו, בלי אמצעות שום שליח. ועוד מעלה אחרת, כי בקרבן כתוב (דברים יב, יג): "השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום	4. לא נענה אלא בתפילה. כשביקש (דברים ג, כב): "אעברה-נא ואראה את-הארץ הטובה אשר בעבר הירדן" - נענה בזכות התפלה בלבד ולא בזכות המעשים, שלא סמך על מעשיו הטובים אלא ביקש מאוצר מתנת חנם כמו שאמרו חז"ל (ספרי ואתחנן ו). בהגהות הגר"מ הורביץ מפינסק וב"תורה תמימה" ביארו (בדברי רש"י) מנין שמשה רבינו נענה רק על ידי תפילה ולא בזכות מעשים טובים או דבר אחר? שהרי נאמר (דברים ג, כו) "אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה" לעבור ולראות את הארץ, וסמוך לו (שם כז) "עלה ראש הפסגה... וראה בעיניך" שנעשית מקצת בקשתו, שנתן לו הקב"ה רשות לראות את הארץ. דורש רבי אלעזר את סיום פסוק כו "בדבר הזה" ואת תחילת פסוק כז "עלה ראש הפסגה" כמאמר אחד, כלומר, "בגלל דבר זה (שהתפללת) עלה ראש הפסגה". ההדגשה "בדבר הזה" מלמדת שרק על ידי תפילה נענה משה ולא בזכות מעשים טובים או דבר אחר. 5. גדולה תפלה יותר מן הקרבנות. מעלת התפילה חשובה יותר מהקרבנות בבית המקדש, שנאמר: "למה לי רב זבחים יאמר ה'" (ישעיה א, יא) וכתוב לאחר מכן: "ובפרשכם כפיכם אעלים עיני" וגו' (שם א, טו), ופירש רש"י, כיון שאמר "למה לי רב זבחים", מה לו להוסיף עוד "ובפרשכם כפיכם - בתפילה - אעלים עיני מכם", מכאן שמעלת התפילה גדולה מן הקרבנות.	ג. גדולה תפלה יותר מן הקרבנות. כתב השל"ה (בסדורו 'שער השמים'): האמת היא שהתפלה מעולה ומשובחת מאד יותר מהקרבן, ועבודת התפלה כוללת לכל מיני החטאים והעוונות, ואפילו	

ארחות	תפלה	יושר	עיונים
מי שאינו ראוי לקבל טובה מצד שאינה טובה אצלו, כגון אם יתנו לו עשירות וישתמש בממון לחטא, או אם יזכה לכבוד יבוא לידי גאווה, מניעת הטובה, הממון או הכבוד מאדם כזה אינה בכלל גביית חובתו, כי מה גבייה יש כאן, הרי לא נטלו ממנו כלום, אדרבה, שמרוהו בזה שלא נתנו לו הטובה, שהעדר הטובה היא לטובתו, מה שאין כן אם האדם ראוי לקבלת הטוב - ועל ידי התפילה נעשה האדם ראוי לכך, אז אם אין נותנים הטובה הראויה לו יש בזה גביית חובתו, והוא ריוח גדול לאדם, כי ידוע שעל ידי צער מועט מנכים ממנו עונשים נוראים רח"ל, נמצא שמ"מ השיג בטובה על ידי התפילה, גם כשלא נתנו לו בפועל את הטוב שהוא ראוי לו.	ומרבה בתחנונים ^(ה) אני עושה חסד עמו. ואמרו (בספרי ואתחנן) יפה שעה אחת בתפלה	ה. אני עושה חסד עמו. כיצד פועלת התפלה לאדם שתתקבל בקשתו? ועוד, הרי גם קודם תפלת האדם יודע כבר הקב"ה את הדברים שזקוק להם האדם, א"כ מדוע הבקשה לא מתקבלת לפני שהאדם התפלל על כך?	מבאר הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל ("משנת רבי אהרן" א, פז): "עולם חסד יבנה" (תהלים פ"ט, ג) - רצונו של הקב"ה להיטיב לבריותיו בלי תכלית ובלי שום הגבלה, אך העוונות מונעים את האדם מלקבל הטוב, כמפורש בפסוק: "וחטאותיכם מנעו הטוב מכם" (ירמיהו ה', כ"ה), ובעוד פסוקים רבים, כי רצון הקב"ה להריק ברכה עד בלי די, ומזה כל יעודי הטוב שבתורה, ובכל חטא שהאדם חוטא, מלבד עצם הקלקול והפגם בנפש החוטא ובכל העולמות, הוא גורם צער למעלה בזה שהוא מונע מעצמו את הטוב, שזהו נגד רצון הבורא יתברך. ויש גם שהטובה שהקב"ה משפיע עליו נהפכת אצלו לרעה, וכדוגמת עושר השמור לבעליו לרעתו, אם מתגאה בעשרו או משתמש בו נגד רצון הבורא, או בועט מרוב טובה, כאמור (דברים ל"ב, ט"ו): "וישמן ישורון ויבעט", והתפילה מכשרת את האדם שיוכל לקבל הטובה ושתהיה טובה אמיתית ונצחית, שמלבד התעוררות מדת הרחמים על-ידי התפילה, הנה המתפלל נעשה מוכשר לקבל הטובה, והיינו שישתמש בה כפי רצון המשפיע יתברך שמו לתכלית הטוב, כי התפילה היא התבטלות גמורה של כל הכוחות החומריים של האדם כלפי הבורא, וגדרה - תכלית הכניעה עד כדי מסירת נפש ממש... [ותפילה הלא היא נגד הקרבנות, וכוונת הקרבנות מבואר (בתחילת ספר ויקרא) ברמב"ן ושאר קדמונים, שמוסר חלבו ודמו - שהם יסודות החומריות והנפש היסודית שבה כל כוחות היצר - לבורא]. והענין, שבתפילה מלבד מה שהאדם מתבונן ומתחזק בידיעת ההשגחה הפרטית, ושהכל - בין בכלל לכלליות העולם וישראל, ובין בכל פרט ופרט - הוא מאתו יתברך, אך מצד שהוא מכניע את עצמו וכל כוחותיו לבורא יתברך שמו והוא מתבטל לפניו, הרי הוא גם מכיר

ארחות	תפלה	יושר	עיונים
14. אורים ותמים ¹⁵ אלא תפלה בלבד. ואמרו (תנחומא וירא א') הווי זהירין בתפלה, שאין מדה אחרת יפה הימנה, והיא גדולה מכל הקרבנות, ^(ג) ואפלו ¹⁶ אין אדם כדאי לענות בתפלתו ולעשות חסד עמו, ^(ה) כיון שמתפלל	ג. ואפילו אין אדם כדאי לענות בתפלתו וכו' כיון שמתפלל ומרבה בתחנונים אני עושה חסד עמו. פירוש, אל יאמר האדם איני זכאי שיקבל המקום תפילתי, שגדול כח ריבוי התפלה להיענות על ידו גם מי שאינו ראוי, וכך מובא בספר חסידים (אות קל): "יש אדם שאינו זכאי שיקבל המקום תפילתו, אלא בעבור תוקף תחנונים ודמעת עיניו, אשר תמיד בוכה ומתחנן - אף על פי שאין בידו זכות ומעשים טובים, מקבל הקב"ה תפילתו ועושה חפצו". עכ"ל.	וכעין זה איתא בתנא דבי אליהו (זוטא פ"ו) וז"ל: "אמר לו הקב"ה למשה, משה, אין אתה יכול לעמוד על כל מדותי, אלא הריני מודיעך מקצת מדותי, כשאני רואה בני-אדם, אף על פי שאין בהם תהלה ושבח של תורה ומעשים טובים, לא במעשה ידיהן ולא במעשה אבותיהן, אלא רק בשביל שהן עומדים ומודין ומברכין ומשבחין ומרביין בתחנונים לפני, אני נזקק להם וכופל להם מזונותיהן, שנאמר (תהלים קב) "פנה אל תפילת הערער ולא בזה את תפילתם". עכ"ל.	ד. כיון שמתפלל וכו' אני עושה חסד עמו. כתב הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל (משנת רבי אהרן א, פט), כי לפעמים גם כשלא נתנו לאדם בפועל את הטוב שהוא ראוי לו ע"י תפילתו, מכל-מקום נחשב שהשיג את הטוב ע"י התפילה, וביאר את דבריו: כיון שרצונו של הקב"ה הוא להיטיב, ועל ידי התפילה נעשה האדם ראוי ומוכשר לקבלת הטוב [ראה קטע הבא], ממילא הוא משיג תמיד את הטוב על ידי תפילתו, ואף אם לא קיבל בפועל את הטוב שהוא ראוי לו, כי הרי אמרו חז"ל (פסחים ק"ח, א): "שהקב"ה גובה חובתו של אדם בטובתו (פירוש, את אותה הטובה שהוא משפיע לו הוא גובה ממנו בחובו), עשיר - בשורו, ואת עני - בשיו, יתום - בביתו, אלמנה - בתרנגולתה (וע"י כך מתכפר לו)", ופשוט שהוא הדין מה שמחסירין לו מתחלה [או צער שיש לאדם מאיזה דבר שחסר לו], הוא בכלל גביית חובתו בטובתו, והנה
14. אורים ותמים. אשר היו נשאלים על פיו בצרכי העם. 15. אלא תפלה בלבד. שהתפלה היא המפלט היחידי שנשאר לנו אחר חורבן בית המקדש. 16. אין אדם כדאי וכו'. אין אדם ראוי להענות בתפלתו עקב מעשיו הרעים, מכל מקום כיון שמתפלל וכו'.	ביאורים		

יושר

תפלה

ארחות

עיונים

וְכַחַה שֶׁל תְּפִלָּה כָּבֵד אָמְרוּ חֲז"ל (תנחומא ואתחנן ד')^(א) **אֵין הַקב"ה פּוֹסֵל תְּפִלָּת**
כָּל בְּרִיָּה, וְאָמְרוּ (מכילתא דרשב"י משפטים כ"ב) לֹא
יֹאמֶר אָדָם אֵינִי כְּדָאִי לְהַתְפַּלֵּל עַל בֵּית

א. אין הקב"ה פוסל תפלת כל בריה. המגיד מדובנא כתב פירוש נפלא, ממנו נלמד כיצד כל תפילה מועלת ומצמחת ישועה וברכה, אם לא מיד - לאחר זמן, ואם לא לאדם עצמו - לזרעו, או כדי להציל מגזירה רעה אחרת שלא תבוא על הציבור.

הפסוק אומר (בראשית יח, יז-יח) "וה' אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עושה. ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום" וגו', שהקב"ה אמר על כרחך צריך אני לספר לאברהם אבינו מה שיארע לסדום ועמורה, והסיבה, שהרי עתיד הוא להיות לגוי גדול. מהו ההקשר?

המשיל על-כך המגיד מדובנא: שנים שנכנסו לחנות בגדים, האחד זקן והשני צעיר לימים. הזקן מודד בדייקנות כל בגד ובגד, והצעיר קונה בגד אחר בגד מבלי לדייק במידתם. לתמיהת הזקן מדוע אין הקונה השני מדייק לקנות בגדים לפי מידתו, ענהו הלה: הרי צעיר אנכי לימים וילדים רבים לי, וכל בגד שאקנה, אם לא יתאים לי היום - יתאים לי למחר, אם לא יהיה הולם לבן זה - יהלום בן אחר, כך שכל בגד שאקנה יהיה בו תועלת.

כך אמר הקב"ה, המכסה אני מאברהם אשר אני עושה לסדום? אודיע לו, כדי שתפלל על הצלת סדום. ואף שגלוי לפניו יתברך שלא תתקבל תפילה זו וסוף דבר שסדום תהפך, על זה אמר, ואברהם היה יהיה לגוי גדול, הרי סוף שיהיה אברהם לגוי גדול, וממילא כל התפילות, אף אם היום לא יתקבלו - יהיה כל השפע הבא מתפלות אלו לברכה לבניו של אברהם, ונמצא הועילו תפילות אלו לאברהם לדורותיו. עכ"ד.

בספר "תולדות יעקב" מובא בשם מרן הגר"י קנייבסקי זצ"ל: לפעמים רואים אשר מבית פשוט ביותר יוצא תלמיד חכם וצדיק. כל זה מחמת שהסבתא שלו שפכה לבה בתפילה ובדמעות שתזכה לבנים תלמידי חכמים. ואם זה לא הועיל לבנים, הרי זה מועיל לנכדים. כך שלבסוף מתברר ששום תפילה אינה חוזרת ריקם.

ביאורים

1. איני כדאי. איני ראוי.

יושר

תפלה

ארחות

מאד ומודה לו יתברך על כל החסדים שנעשו עמו מעודו ועד עתה, בלי שקדמה לו שום עבודה ומבלי שקדם לו איזה חיוב אליו, יעויין בזה בחובת הלבבות שער הבחינה, ובזה שמתקשר להבורא יתברך שמו ומודה לו על כל חסדיו ויודע שהכל לטובתו, ואין לו ח"ו ענין

של תרעומת וטרוניה על הנהגתו יתברך, וביותר שמכיר דלית ליה מדגרמיה כלום [שאין לו מעצמו כלום], וגם שאין מגיע לו מאומה והכל הוא חסד מהבורא יתברך, מתוך זה כל מאוויו ודרישותיו מועטים הם וקל לו לעמוד נגד יצרו, [דהלא ידוע גודל השפעת הכניעה והענוה על כפית וכיבוש היצר והקטנת המאוויים], וההכרות בתפילה ומה שמרגיש על ידם מסייעות בתיקונו בדעות וכפיית חומרו ויצרו, נמצא שעל ידי התפילה נעשה האדם מוכשר וראוי לקבל הטובה, ושתהיה אצלו טובה אמיתית בלתי מתהפכת לרעה, ח"ו.

ביאורים

17. אין עומד לאדם. בעת צרתו. 18. אף על פי שחרב בית המקדש. ואין לנו לא נביא לא כהן לא קרבן לא מקדש לא מזבח, מכל מקום לא נשתיר בידינו...

ארחות	תפלה	יושר
	עיונים	
	יתברך אליו הדבר שהוא מתפלל למה לא יתן אליו בלא תפילה? ואם אין ראוי אליו, אם כן אף אם יתפלל ויבקש, וכי בשביל תפילתו יתן אליו?" [עייין לעיל בפרק מעלת התפילה עיונים אות ה', מה שנתבאר בזה].	
	מבאר ספר העיקרים (שם): "שתועיל התפילה או כשרון המעשה אל שיוכן המתפלל לקבל שפע הטוב, או לבטל ממנו הרע הנגזר עליו להיותו משתנה ממדרגת הרוע שהיה בה... ואין להקשות ולומר איך ישתנה רצון ה' יתברך על ידי התפילה? שכך היה רצון ה' יתברך מתחלה שתקיים הגזרה בהיותו באותה מדרגה ואותה הכנה. ואם תשתנה ההכנה תשתנה הגזרה". כלומר, התפילה תפקידה לשנות את מדרגת האדם, ולא את רצון ה'. וכשהאדם משתנה - מקבל מה שמגיע לו לפי דרגתו כעת.	
	המהר"ל מיישב באופן דומה: "ולכך צריך שיהיה מבקש חסרונו בדבור, ואז הוא מבקש חסרונו במה שהוא אדם חסר. ואין זה מוכן להשלמה מן העלה רק כאשר יוציא חסרונו אשר הוא חסר מצד שהוא אדם, ואז הוא מוכן לקבל השלמה מן העלה". כלומר: יסוד התפילה אינו כפי שישנם הסבורים, לנסות ל"שכנע" את הקב"ה. בזה ודאי אין צורך ותועלת. מטרת התפילה הינה לשנות את הרגשת המבקש, ולהגביר את הבנת תלותו בה'. המתפלל בכוונה אמיתית משנה את דרגת בטחונו בה', וזוכה בכך לשינוי משמעותי של מצב המאזנים שלו.	
	שינוי בדרגתו - מתקן את נפשו בלא צורך ביסורים שנגזרו עליו במדרגתו הקודמת. לכן ודאי שהתפילה אינה סותרת את חשבון ההשגחה, אלא משלימה אותו. ה' נעתר לה, לא מכיוון שה' שינה את דעתו ח"ו, אלא האדם השתנה לטובה. כך האדם גם אינו מפסיד את תיקון נשמתו, מכיוון שתיקן אותה כבר על ידי התפילה, ואין צורך ביסורים.	
	כך גם מלמדנו המב"ט בספרו "בית אלקים" (שער התפילה פרק ב'): "כי לא היתה תכלית התפלה כדי שיענה, אלא להורות שאין בעולם למי שראוי להתפלל אלא לאל יתברך. ולהכיר שהוא חסר מכל וכל בזה העולם, ואין מי שימלא חסרונו אלא הוא יתברך, ומספר לפניו חסרונותיו, להורות זה הענין, וסוף השכר לבוא. אבל לא שתהיה התפלה לתכלית השגת המבוקש, שנראה שאם היה יודע שלא יהיה נענה באותה התפלה לא היה אומר אותה".	
	וכן שם בפרק י"ב: "כוונתו בתפלה לא להשגת תועלת המושג, כי אם שמודיע ומכיר כי אין מי שיוכל להפיק רצון איש ואיש כי אם הוא יתברך". עכ"ד.	
	כך ניתן גם להבין מדוע תקנו לנו חז"ל בתפילה רוב דברי שבח והלל לה', הרי הוא לא זקוק לכך? אלא התפלה אינה למען הקב"ה, מטרתה היא לשנות את הכרת האדם בבורא. על-ידי ספור נפלאותיו יתברך בכוונה נכונה, מתחזקת הכרת האדם את בוראו, וממילא הוא מתעלה למצב בו מגיע לו הרבה יותר סיעתא דשמיא.	

ארחות	תפלה	יושר	עיונים
			ב. מה יעשה אדם ויחכם יבקש רחמים ממי שהחכמה שלו. שנאמר "כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה". הגמרא שם מביאה ברייתא המפרשת פסוק זה: "תני רבי חייא משל למלך בשר ודם שעשה סעודה לעבדיו ומשגר לאוהביו (מנות) ממה שלפניו", [שלא כשאר העבדים המקבלים מנותיהם על ידי המלצרים מהמטבח]. כך מלמדנו הכתוב, שחכמת התורה הניתנת לאוהביו של הקב"ה - ניתנת להם ישירות מפיו [כביכול], ולא מאוצרות אחרים, ועל כן צריך לפנות אליו בתפילה כדי לזכות לקבל את החכמה.
		המקדש ועל ישראל, תלמוד לומר: "שמע אשמע צעקתו". ואמרו (נדה ע') ⁽²⁾ מה יעשה אדם ויחכם - יבקש רחמים ³ ממי שהחכמה שלו. ואמרו גבי לאה (ב"ר פ"ע) ⁽⁴⁾ קנשה היא	
		ודם שעשה סעודה לעבדיו ומשגר לאוהביו (מנות) ממה שלפניו", [שלא כשאר העבדים המקבלים מנותיהם על ידי המלצרים מהמטבח]. כך מלמדנו הכתוב, שחכמת התורה הניתנת לאוהביו של הקב"ה - ניתנת להם ישירות מפיו [כביכול], ולא מאוצרות אחרים, ועל כן צריך לפנות אליו בתפילה כדי לזכות לקבל את החכמה.	
		ובהמשך שם מקשה הגמרא "מאי קא משמע לן?" פירוש, אם השגת החכמה תלויה בסופו של דבר בתפילה, מה מלמדנו רבי יהושע באמרו שם שהמבקש להחכים "ירבה בשיבה וימעט בסחורה"? משיבה הגמרא: בא ללמדנו "דהא בלא הא לא סגיא" שזה בלי זה אינו מספיק, היינו, התפילה לא תועיל אם לא יעשה האדם את ההשתדלות הראויה לזכות בחכמה, על ידי מיעוט סחורה וריבוי ישיבה לפני החכמים כאמור. למעשה, שני דברים אלה גם תלויים זה בזה, על ידי יגיעת האדם בתורה, לבו נפתח באופן שיוכל להתפלל בכוונה, ובזכות התפילה הלומד מתעלה ומגיע לדרגה גבוהה יותר של תלמוד תורה (עייין קובץ אגרות חזון-איש ג, קנא).	
		ג. קשה היא התפלה שביטלה את הגזירה. בספר העיקרים (ד' י"ח) הובאה טענת אנשים: "אם נגזר (שיתשתנה לטובה) אין צריך תפילה, ואם לא נגזר איך תועיל התפילה לשנות רצון ה'?" וכן הקשה מהר"ל (נתיב העבודה פ"ב): "ויש שואלין על התפילה, אם ראוי האדם שיתן השם	
		ביאורים	
		2. מה יעשה אדם ויחכם. בחכמת התורה. המהרש"א (ח"א, נדה טז, א, ד"ה ג' דרך) מבאר כוונת השאלה, מה יעשה אדם ויתחכם לשנות את הנגזר עליו בשעה שנולד, שהרי המלאך הממונה על ההריון אומר, טפה זו מה תהא עליה, חכם או טפש, גיבור או חלש, עני או עשיר (נדה טז, ב), וכן אמרו במסכת מועד קטן (כח, א) שבנים חיים ומזונות אינם תלויים בזכויות, אלא במזל. אמר להם, אף אם נגזר עליו להיות טפש, על ידי שירבה בשיבה ותפילה יזכה לסיעתא דשמיא ויתחכם. 3. ממי שהחכמה שלו. היינו הקדוש ברוך הוא. שנאמר (משלי ב, ו) "כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה". כלומר, שאין בכח השתדלות האדם לבד לקנות החכמה, אלא מתנת ה' היא, ועל כן יבקש רחמים מה'. 4. קשה. חזקה.	

ארחות	תפלה	יושר
העולמות העליונים ובנינם הוא רק על ידי התפלה, ויעל ידי כל תבנה מהתפלה וסדרם מבין יבין, דלא איתיה אנש	פעולתה בשרשה העליון המיוחד לה. ובפרק י"ג שם כתב: וכל מבין יבין, דלא איתיה אנש	העולמות העליונים ובנינם הוא רק על ידי התפלה, ויעל ידי כל תבנה מהתפלה וסדרם מבין יבין, דלא איתיה אנש
על יבשתא [שלא קיים אדם על הארץ] שיוכל לתקן תקון נפלא ונורא כזה, לכלול ולגנוז במטבע תפילה קבועה וסדורה בנוסח אחד, התקונים של כל העולמות, עליונים ותחתונים, וסדרי פרקי המרכבה, ושכלל פעם שמתפללין, יגרום תקונים חדשים בסדור העולמות והכחות, והמשכת מוחין חדשים אחרים, שמעת שתקנוה עד ביאת הגואל במהרה בימינו, לא היה ולא יהיה שום תפילה בפרטות דומה לחברתה שקודם לה ואחריה כלל וכו', וכן כל יום לחברו שלפניו ואחריו, והוא בלתי אפשר אם לא על ידי הנבואה העליונה, ורוח קדשו יתברך אשר הופיע עליהם הופעה עצומה בעת תקון נוסח מטבע התפילה והברכות, שם הוא יתברך שמו בפייהם אלו התבות ספורות, וגנוזות בתוכם כל התקונים.	ה. ועל ידי כל תבנה מהתפלה וסדרם מתקן תיקונים נוראים. כתב בספר "דרכי נועם" (זכה הספר להסכמת הגר"א מוילנא): "ומאד מאד צריך האדם להיות נזהר בתפלתו, שלא לבא לידי פסול. כנזכר [דהיינו, שיבטא כל האותיות כתקונן, ושיתפלל בכוונה, ושתהא תפלתו בציבור]. ובפרט בעתים הללו, שהם קרובים לימות המשיח, שאף אם יתמהמה - חכה לו, כי בא יבא! כידוע לחכמי האמת, שאין תקון בכל התקונים כמו התפלות הרצויות לפני המקום, אפילו עסק התורה והמצוות לא יתקנו העולמות כמו התפלות, שבהם תלוי קירוב ביאת משיחנו, ועיקרם בדורות הללו, שהם מחצות אלף הששי ואילך, שהוא זמן מנחה. ורמז לדבר, שלא נענה אליהו אלא בתפלת מנחה. כלומר על ידי אותן תפלות, שהם אחר חצות יומו של הקדוש ברוך הוא, שהוא אלף הששי, אז נענה אליהו מן השמים לבא לבשר לנו על ביאת בן דוד במהרה בימינו אמן".	ה. ועל ידי כל תבנה מהתפלה וסדרם מתקן תיקונים נוראים. כתב בספר "דרכי נועם" (זכה הספר להסכמת הגר"א מוילנא): "ומאד מאד צריך האדם להיות נזהר בתפלתו, שלא לבא לידי פסול. כנזכר [דהיינו, שיבטא כל האותיות כתקונן, ושיתפלל בכוונה, ושתהא תפלתו בציבור]. ובפרט בעתים הללו, שהם קרובים לימות המשיח, שאף אם יתמהמה - חכה לו, כי בא יבא! כידוע לחכמי האמת, שאין תקון בכל התקונים כמו התפלות הרצויות לפני המקום, אפילו עסק התורה והמצוות לא יתקנו העולמות כמו התפלות, שבהם תלוי קירוב ביאת משיחנו, ועיקרם בדורות הללו, שהם מחצות אלף הששי ואילך, שהוא זמן מנחה. ורמז לדבר, שלא נענה אליהו אלא בתפלת מנחה. כלומר על ידי אותן תפלות, שהם אחר חצות יומו של הקדוש ברוך הוא, שהוא אלף הששי, אז נענה אליהו מן השמים לבא לבשר לנו על ביאת בן דוד במהרה בימינו אמן".
מובא בשם מוה"ר חיים ויטאל זצ"ל (ב"עץ חיים"), שבדורות הראשונים של חכמי הגמרא היתה תורתם קבע, ובה עיקר עבודתם, ועתה, בעקבתא דמשיחא, עיקר העבודה היא התפלה.	בספר "שערים בתפלה" ביאר ענין זה כך: "והנה פשוט הוא, דאין הכוונה שנשתנה הענין של "תלמוד תורה כנגד כולם", שהרי בודאי גם עכשיו דבר אחד מן התורה שוה יותר מכל המצוות כולם ומכל התפלות כולם, כמו שהביא נפש החיים מדברי חז"ל באורך.	בספר "שערים בתפלה" ביאר ענין זה כך: "והנה פשוט הוא, דאין הכוונה שנשתנה הענין של "תלמוד תורה כנגד כולם", שהרי בודאי גם עכשיו דבר אחד מן התורה שוה יותר מכל המצוות כולם ומכל התפלות כולם, כמו שהביא נפש החיים מדברי חז"ל באורך.
אלא באורם של דברים הוא כדוגמת ראש השנה, שבדאי דף גמרא שלומדים באותו יום, חשוב יותר מתקיעת שופר של אותו היום, וכדתנן: "ותלמוד תורה כנגד כולם", אבל עדיין באמת עיקר עבודת היום היא תקיעת שופר דוקא, ומי שזילזל בקיום מצותו ויתפוס רק		אלא באורם של דברים הוא כדוגמת ראש השנה, שבדאי דף גמרא שלומדים באותו יום, חשוב יותר מתקיעת שופר של אותו היום, וכדתנן: "ותלמוד תורה כנגד כולם", אבל עדיין באמת עיקר עבודת היום היא תקיעת שופר דוקא, ומי שזילזל בקיום מצותו ויתפוס רק

ארחות	תפלה	יושר
התפלה ⁵ שפּטְלָה את הגזרה, ולא עוד אלא ששקדמתה לאחותה. ואמרו (דב"ר פ"ח) רצונך לידע כחה של תפלה, אם אינה עושה בלה עושה חציה כו'. ואמרו (בירושלמי פ"ב דר"ה ה"ה) גבי רב כהנא שהאריך בתפלה משום ⁷ שהיה מבית עלי וכתוב ⁸ "אם יתכפר עון בית עלי בזבח ובמנחה" אבל מתכפר הוא בתפלה, וזכה עבור זה לאריכות ימים מפלגת, עין שם. [ובספרים הקדושים מבאר ⁹ דכל תקון	ד. דכל תיקון העולמות העליונים ובנינם הוא רק על ידי התפלה. כתב בספר נפש החיים (ש"ב פ"י): והמשכיל יבין מדעתו, שלא לחנם הוצרכו לתיקון תחנה קטנה ותפילה קצרה כזו [של] ח"י ברכות, מאה ועשרים זקנים, ומהם כמה נביאים, אלא שהמה השיגו ברוח קדשם והשגת נבואתם העליונה, ונהירא להו שבילין דכל סדרי בראשית ופרקי המרכבה, לזאת יסדו ותקנו מטבע ברכות ותפלות, באלו התיבות דוקא, מאשר ראו והשיגו איזה דרך ישכון אורה של כל תיבה פרטית מהם אשר היא נצרכת מאד לתיקון רבוי עולמות וכחות עליונים וסדור המרכבה, וכאמרם ז"ל העבודה צורך גבוה. ולכן קראו חז"ל את ענין התפילה דברים העומדים ברומו של עולם, היינו שהדברים עצמם, הם תיבות התפילה, עומדים ברום העולמות, כי כל תיבה ותיבה מהתפילה או של איזה ברכה, היא העולה למעלה, לפעול	ד. דכל תיקון העולמות העליונים ובנינם הוא רק על ידי התפלה. כתב בספר נפש החיים (ש"ב פ"י): והמשכיל יבין מדעתו, שלא לחנם הוצרכו לתיקון תחנה קטנה ותפילה קצרה כזו [של] ח"י ברכות, מאה ועשרים זקנים, ומהם כמה נביאים, אלא שהמה השיגו ברוח קדשם והשגת נבואתם העליונה, ונהירא להו שבילין דכל סדרי בראשית ופרקי המרכבה, לזאת יסדו ותקנו מטבע ברכות ותפלות, באלו התיבות דוקא, מאשר ראו והשיגו איזה דרך ישכון אורה של כל תיבה פרטית מהם אשר היא נצרכת מאד לתיקון רבוי עולמות וכחות עליונים וסדור המרכבה, וכאמרם ז"ל העבודה צורך גבוה. ולכן קראו חז"ל את ענין התפילה דברים העומדים ברומו של עולם, היינו שהדברים עצמם, הם תיבות התפילה, עומדים ברום העולמות, כי כל תיבה ותיבה מהתפילה או של איזה ברכה, היא העולה למעלה, לפעול
5. שביטלה את הגזירה. כי תנאי היה בין רבקה ללבן ששני בניה (יעקב ועשו) ישאו שתי בנותיו (לאה ורחל), הגדולה (לאה) לגדול (עשו) והקטנה (רחל) לקטן (יעקב). נתיראה לאה שמא יתקיימו הדברים והיתה בוכה ואומרת יהי רצון שלא אפול בגורלו של רשע, ומכיון שרוב העולם היו אומרים כן מסתמא הגזירה כך היתה, והועילה תפלתה לבטל את הגזירה (עץ יוסף). 6. שקדמתה לאחותה. לבן הקדימה ללאה להשיאה קודם לרחל וכל זה עשתה התפלה (ידי משה). 7. שהיה מבית עלי. שני בני עלי חטאו (ראה שמואל א, ב, יב. ושם, יג-יז, כב-כה). כתוצאה מפשעיהם הודיע הקב"ה לעלי (על ידי נביא) שגור על כל צאצאיו הזכרים שימותו בצעירותם. רב כהנא בא מגזע בית עלי, והאריך בתפלה לזכות לאריכות ימים. 8. אם יתכפר וגו'. זבח ומנחה לא יוכלו לבטל את גזר הדין. 9. אבל מתכפר הוא. בדבר אחר, והיינו בתפלה.		ביאורים

יושר

תפלה

ארחות

עיונים

אָמַנְם מוֹכֵן שְׁעֵקֶר מַעֲלַת הַתְּפִלָּה הוּא
הַפִּנּוּהָ ^(א) אָף שְׁיוּצָאִין בְּרִיעֵבֶד גַּם
אִם כּוֹן רַק בְּפִסּוּק רֵאשׁוֹן שֶׁל קְרִיאַת שְׁמַע
וּבִרְכָּה רֵאשׁוֹנָה שֶׁל שְׁמוֹנֶה-עֶשְׂרֵה ^(ב), דְּהֵא
תְּפִלָּה יִלְפִינָן (כתענית כ' א') מִדְּכֻתִּיב "לְעֵבְדוֹ"

א. שְׁעֵקֶר מַעֲלַת הַתְּפִלָּה
 הוא הכוונה. כתב בספר
 חובת הלבבות: "ודע כי
 המלות (של התפלה)
 תהיינה בלשון כקליפה
 של הפרי, והעיון במילים
 הוא כמו הפרי עצמו,
 ומלות התפלה כמו הגוף
 ועיון הלב הוא כמו הרוח.
 וכאשר יתפלל בפיו אבל
 לבו טרוד בענינים אחרים,
 תפילתו היא כקליפה בלי

פרי וכגוף ללא נשמה! ועליו נאמר "בפיו ובשפתיו כבדני ולבו רחוק ממני".

ואמרו על זה עוד משל לעבד שאדונו בא לבקרו בביתו, וצוה העבד לאשתו ובני ביתו
 שיכבדו את אדוניו, והוא עצמו הלך ועסק בשמחה ושחוק ולא שירת את אדוניו, ולא עסק
 בכבודו, כאשר אדוניו ראה זאת כעס ולא רצה לקבל את השרות והכבוד של בני ביתו וזרק
 הכל בפניהם. כך האדם המתפלל, אם ליבו אינו משתתף בתפילה אין האדון ברוך הוא חפץ
 בתפילתו.

הלא יתבייש כאשר יאמר בסוף התפילה 'יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך' כאשר לבו
 חושב על מחשבות העולם הזה ועניניו. וזו בושה גדולה שיאמר שדיבר עכשיו עם אלוקיו,
 ולבו לא איתו!

ב. אף שיוצאין בריעבד גם אם כיון רק בפסוק ראשון של ק"ש וברכה ראשונה של שמו"ע.
 בתשובות רבינו שליט"א (שבסוף ספר 'אשי ישראל' סי' קכ"א) כתב: שמעתי מהחזון איש
 שאם לא כיון בברכה ראשונה (של שמונה-עשרה, וכבר גמר ברכה זו), כל זמן שלא התחיל
 ברכה שניה די שיכוון בלב כל הברכה ומועיל, וכן בפסוק ראשון של קריאת שמע. ובמקום
 אחר כתב ביאור לזה בשם החזו"א זצ"ל, שכן דרך האדם שאומר ואח"כ מתבונן מה שאמר,
 ולכן נחשבת לו לכוונה.

ביאורים

1. הכוונה. לכוון בליבו פירוש המילים שמוציא בשפתיו, [וכן לכוון שהינו עומד ומתפלל
 לפני ה'. בנוסף לשני מיני כוונה הנזכרים, יש לכוון לשם מצות תפילה]. 2. דהא תפלה ילפינן

יושר

תפלה

ארחות

עיונים

מִתְקַן תְּקוּנִים נוֹרָאִים וְאֵין קִיץ לְמִתְן שְׁכָרוֹ].
 את לימוד הגמרא - גם
 תורה אין לו, שכן דוקא
 מצות שופר היא העבודה
 המיוחדת ביום זה, ועיקר קביעות האדם צריכה שתהא על זה הענין, שזהו עיקרו של יום.
 כן הוא בדורות שלנו בענין התפלה, שאף על פי שצריך לעשות את התורה קבע, וכל עסק
 אחר עראי הוא לעומתה, שְׁעֵקֶר התעלות האדם היא רק על ידי יגיעתו בתורה, מכל מקום
 חשיבות מיוחדת יש לעבודת התפלה בדורותינו, ולכן צריך להשתדל בה ולרדוף אחריה,
 ולתת לה חשיבות מיוחדת, מפני שהיא הנקודה המיוחדת לימינו אלו".

ארחות	תפלה	יושר
ה. המתפלל צריך שיכוין את לבו לשמים. כתב הטור (או"ח סי' צ"ח): "ההכנה במחשבתו כיצד? המתפלל צריך שיכוון ליבו, שנאמר "תכין ליבם תקשיב אזנך", פירוש, שיכוון פירוש המילות שמוציא בשפתיו ויחשוב כאילו שכינה כנגדו, שנאמר "שויתי ה' לנגדי תמיד", ויעיר הכוונה, ויסיר כל המחשבות הטורדות אותן, עד שתשאר מחשבתו וכוונתו זכה בתפילתו, ויחשוב כי אילו היה מדבר לפני מלך בשר ודם שהיום כאן ולמחר בקבר, היה מסדר דבריו ומכוין בהם יפה לבל יכשל, קל וחומר לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שצריך לכוון אף במחשבתו, כי לפניו המחשבה כדיבור, כי כל המחשבות הוא חוקר. וכך היו חסידים ואנשי מעשה שהיו מתבודדים ומכוונים בתפילתם עד שהיו מגיעים קרוב למעלת הנביאים".	פ"ה ה"ה) ^(ה) אם כיון אדם לתפלה יהא מוכטא שתפלתו נשמעת. ואמר (ר"ה י"ה א') שנים	פ"ה ה"ה) ^(ה) אם כיון אדם לתפלה יהא מוכטא שתפלתו נשמעת. ואמר (ר"ה י"ה א') שנים
ו. אם כיון אדם לתפלה יהא מוכטא שתפלתו נשמעת. כתב ב"עירות דבש' (ח"א דרוש ד): ובדוק ומנוסה אם יתפלל אדם שחרית וקריאת שמע בכוונה, שבו ביום יזכה לדבר מצוה ויצליח בעסקיו ואף שלשעה יחשוב שאינו, בסופו ימצא שכן הוא, ואין צריך לומר שיצליח בו ביום בתורה, ומצוה גוררת מצוה, וכן להיפך, אוי לי על שברי בעת שאיני מתפלל	פ"ה ה"ה) ^(ה) אם כיון אדם לתפלה יהא מוכטא שתפלתו נשמעת. ואמר (ר"ה י"ה א') שנים	פ"ה ה"ה) ^(ה) אם כיון אדם לתפלה יהא מוכטא שתפלתו נשמעת. ואמר (ר"ה י"ה א') שנים
ביאורים	ביאורים	ביאורים
את כוונת ליבו של האדם. 6. צריך שיכוין את לבו לשמים. שיכוון את לבו להקב"ה ויסיח מדעתו כל מחשבות אחרות. [רבינו יונה פירש: שצריך שיכוון לפירוש המלות שמוציא מפיו שידע מהו אומר]. 7. תכין לבם תקשיב אזנך. אם יכין את לבו ומכוונו לשמים אז תקשיב אזניך אתה הקב"ה תשמע את תפלתם (רש"י). 8. יהא מוכטא שתפלתו נשמעת. בירושלמי (שם) הביא מקור לכך, מפסוק הנאמר בתהלים (י, יז): "תכין לבם תקשיב אזנך". ופירש הרד"ק (תהלים שם), דהיינו, כאשר תעזרם משמים להכין לבם אליך ולכוון בתפילה כראוי, אז בודאי תקשיב אזנך לתפלתם. וב"יפה מראה" מבאר ענין זה, שהרי בדרך כלל אינו מצוי שיכוון אדם מאד בתפילתו, כפי שמצינו בירושלמי (ברכות כו, א) שאפילו גדולי החכמים התקשו בזה (עיין תוספות בבא בתרא קסד, ב), לפיכך, כאשר אדם זוכה לכוון כראוי, בודאי מן השמים הוא שסייעוהו, והרי זה בשורה שתתקבל תפילתו.	פ"ה ה"ה) ^(ה) אם כיון אדם לתפלה יהא מוכטא שתפלתו נשמעת. ואמר (ר"ה י"ה א') שנים	פ"ה ה"ה) ^(ה) אם כיון אדם לתפלה יהא מוכטא שתפלתו נשמעת. ואמר (ר"ה י"ה א') שנים

ארחות	תפלה	יושר	עיונים
ג. זו תפלה. ה"חזון איש" (קובץ אגרות ג' קנא) הרחיב והעמיק בגודל הנחיצות של כוונת הלב בדיבורי התפילה: הנה עבודה בכל לב שנדרש מן האדם לפני בוראו יתברך היא תפלה. אין לו לאדם שעה אחת בעולמו שחפציו הושלמו ותאותו בידו, אך הוא תמיד כמשתדל לבקש את החסר לעמדו וקיומו, וכרודף להדוף מעל ראשו צבא הפגעים אשר יסבבוהו יכתירוהו לבקרים, ואם אחרי חזקת החפץ ושקידת ההשתדלות ישכח את יוצרו, אדון כל המעשים ומחולל כל המאורעות, ואשר בלעדו לא יועילוהו כל המעשים ולא יעזרוהו כל הכנותיו - היסכנו [היועילו] תפלותיו? אוצר של מילים, צפופה הפה, הזו מצות תפילה? לכבד בפה והלב רחוק? הלא יספות (-מרבה) חטא על פשע על לב האבן אשר לא ימס מזרם קדש, אשר ימסירו עליו מסדרי התפלה בעוז קדשם, אשר הסתירו בכנפי מערכי תפלתם, והוא נרדם בתרדמתו העמוקה ולא יעור לקול הקורא!.	ג. זו תפלה. ה"חזון איש" (קובץ אגרות ג' קנא) הרחיב והעמיק בגודל הנחיצות של כוונת הלב בדיבורי התפילה: הנה עבודה בכל לב שנדרש מן האדם לפני בוראו יתברך היא תפלה. אין לו לאדם שעה אחת בעולמו שחפציו הושלמו ותאותו בידו, אך הוא תמיד כמשתדל לבקש את החסר לעמדו וקיומו, וכרודף להדוף מעל ראשו צבא הפגעים אשר יסבבוהו יכתירוהו לבקרים, ואם אחרי חזקת החפץ ושקידת ההשתדלות ישכח את יוצרו, אדון כל המעשים ומחולל כל המאורעות, ואשר בלעדו לא יועילוהו כל המעשים ולא יעזרוהו כל הכנותיו - היסכנו [היועילו] תפלותיו? אוצר של מילים, צפופה הפה, הזו מצות תפילה? לכבד בפה והלב רחוק? הלא יספות (-מרבה) חטא על פשע על לב האבן אשר לא ימס מזרם קדש, אשר ימסירו עליו מסדרי התפלה בעוז קדשם, אשר הסתירו בכנפי מערכי תפלתם, והוא נרדם בתרדמתו העמוקה ולא יעור לקול הקורא!.	ג. זו תפלה. ה"חזון איש" (קובץ אגרות ג' קנא) הרחיב והעמיק בגודל הנחיצות של כוונת הלב בדיבורי התפילה: הנה עבודה בכל לב שנדרש מן האדם לפני בוראו יתברך היא תפלה. אין לו לאדם שעה אחת בעולמו שחפציו הושלמו ותאותו בידו, אך הוא תמיד כמשתדל לבקש את החסר לעמדו וקיומו, וכרודף להדוף מעל ראשו צבא הפגעים אשר יסבבוהו יכתירוהו לבקרים, ואם אחרי חזקת החפץ ושקידת ההשתדלות ישכח את יוצרו, אדון כל המעשים ומחולל כל המאורעות, ואשר בלעדו לא יועילוהו כל המעשים ולא יעזרוהו כל הכנותיו - היסכנו [היועילו] תפלותיו? אוצר של מילים, צפופה הפה, הזו מצות תפילה? לכבד בפה והלב רחוק? הלא יספות (-מרבה) חטא על פשע על לב האבן אשר לא ימס מזרם קדש, אשר ימסירו עליו מסדרי התפלה בעוז קדשם, אשר הסתירו בכנפי מערכי תפלתם, והוא נרדם בתרדמתו העמוקה ולא יעור לקול הקורא!.	ג. זו תפלה. ה"חזון איש" (קובץ אגרות ג' קנא) הרחיב והעמיק בגודל הנחיצות של כוונת הלב בדיבורי התפילה: הנה עבודה בכל לב שנדרש מן האדם לפני בוראו יתברך היא תפלה. אין לו לאדם שעה אחת בעולמו שחפציו הושלמו ותאותו בידו, אך הוא תמיד כמשתדל לבקש את החסר לעמדו וקיומו, וכרודף להדוף מעל ראשו צבא הפגעים אשר יסבבוהו יכתירוהו לבקרים, ואם אחרי חזקת החפץ ושקידת ההשתדלות ישכח את יוצרו, אדון כל המעשים ומחולל כל המאורעות, ואשר בלעדו לא יועילוהו כל המעשים ולא יעזרוהו כל הכנותיו - היסכנו [היועילו] תפלותיו? אוצר של מילים, צפופה הפה, הזו מצות תפילה? לכבד בפה והלב רחוק? הלא יספות (-מרבה) חטא על פשע על לב האבן אשר לא ימס מזרם קדש, אשר ימסירו עליו מסדרי התפלה בעוז קדשם, אשר הסתירו בכנפי מערכי תפלתם, והוא נרדם בתרדמתו העמוקה ולא יעור לקול הקורא!.
ז. אם כיון אדם לתפלה יהא מוכטא שתפלתו נשמעת. כתב ב"עירות דבש' (ח"א דרוש ד): ובדוק ומנוסה אם יתפלל אדם שחרית וקריאת שמע בכוונה, שבו ביום יזכה לדבר מצוה ויצליח בעסקיו ואף שלשעה יחשוב שאינו, בסופו ימצא שכן הוא, ואין צריך לומר שיצליח בו ביום בתורה, ומצוה גוררת מצוה, וכן להיפך, אוי לי על שברי בעת שאיני מתפלל	ז. אם כיון אדם לתפלה יהא מוכטא שתפלתו נשמעת. כתב ב"עירות דבש' (ח"א דרוש ד): ובדוק ומנוסה אם יתפלל אדם שחרית וקריאת שמע בכוונה, שבו ביום יזכה לדבר מצוה ויצליח בעסקיו ואף שלשעה יחשוב שאינו, בסופו ימצא שכן הוא, ואין צריך לומר שיצליח בו ביום בתורה, ומצוה גוררת מצוה, וכן להיפך, אוי לי על שברי בעת שאיני מתפלל	ז. אם כיון אדם לתפלה יהא מוכטא שתפלתו נשמעת. כתב ב"עירות דבש' (ח"א דרוש ד): ובדוק ומנוסה אם יתפלל אדם שחרית וקריאת שמע בכוונה, שבו ביום יזכה לדבר מצוה ויצליח בעסקיו ואף שלשעה יחשוב שאינו, בסופו ימצא שכן הוא, ואין צריך לומר שיצליח בו ביום בתורה, ומצוה גוררת מצוה, וכן להיפך, אוי לי על שברי בעת שאיני מתפלל	ז. אם כיון אדם לתפלה יהא מוכטא שתפלתו נשמעת. כתב ב"עירות דבש' (ח"א דרוש ד): ובדוק ומנוסה אם יתפלל אדם שחרית וקריאת שמע בכוונה, שבו ביום יזכה לדבר מצוה ויצליח בעסקיו ואף שלשעה יחשוב שאינו, בסופו ימצא שכן הוא, ואין צריך לומר שיצליח בו ביום בתורה, ומצוה גוררת מצוה, וכן להיפך, אוי לי על שברי בעת שאיני מתפלל
ביאורים	ביאורים	ביאורים	ביאורים
מרכתיב וכו'. שהרי חיוב תפלה אנו למדים מהכתוב "ולעבדו בכל לבבכם" ודרשו חז"ל איזהו... 3. איזהו עבודה שהוא בלב. איזהו עבודת ה' שנאמר עליה "ולעבדו בכל לבבכם". 4. זו תפלה. שהיא צריכה כוונת הלב. 5. רחמנא ליבא בעי. הרחמן - כינוי להקב"ה - רוצה	מרכתיב וכו'. שהרי חיוב תפלה אנו למדים מהכתוב "ולעבדו בכל לבבכם" ודרשו חז"ל איזהו... 3. איזהו עבודה שהוא בלב. איזהו עבודת ה' שנאמר עליה "ולעבדו בכל לבבכם". 4. זו תפלה. שהיא צריכה כוונת הלב. 5. רחמנא ליבא בעי. הרחמן - כינוי להקב"ה - רוצה	מרכתיב וכו'. שהרי חיוב תפלה אנו למדים מהכתוב "ולעבדו בכל לבבכם" ודרשו חז"ל איזהו... 3. איזהו עבודה שהוא בלב. איזהו עבודת ה' שנאמר עליה "ולעבדו בכל לבבכם". 4. זו תפלה. שהיא צריכה כוונת הלב. 5. רחמנא ליבא בעי. הרחמן - כינוי להקב"ה - רוצה	מרכתיב וכו'. שהרי חיוב תפלה אנו למדים מהכתוב "ולעבדו בכל לבבכם" ודרשו חז"ל איזהו... 3. איזהו עבודה שהוא בלב. איזהו עבודת ה' שנאמר עליה "ולעבדו בכל לבבכם". 4. זו תפלה. שהיא צריכה כוונת הלב. 5. רחמנא ליבא בעי. הרחמן - כינוי להקב"ה - רוצה

ארחות	תפלה	יושר
ומערערים עליה. ואם תאמר, נמצאו רוב התפילות שמתפלל היחיד נפסדות ונאבדות, כי אחת מני אלף לא יוכל להתכוון בתפלת יחיד בענין שתהא ראויה להתקבל.	אָדָם נִשְׁמָעֵת אֲלֵא אִם בֵּן מִשִּׁים נִפְשׁוֹ בְּכַפּוֹ, דְּהִינּוּ שְׁמֵתִפְלָל בְּכוּנָה, עֵינִי שָׁם. וְאָמְרוּ (פ"ב דאבות) בְּשִׁאתָה מִתְפַּלֵּל לְפָנַי	
דע שאין הדבר כן, אלא כל אותן התפילות הפסולות הנקראות 'פסילים' כשדוחין אותן לחוץ ואינן נכנסות, ה' יתברך נתן להם מקום להכנס בו, שהשם יתברך ברא רקיע ומסר עליו ממונים ושומרים, וכל אותן התפילות הפסולות הנדחות מכניסין אותן באותו רקיע ועומדות שם, ואם חזר זה היחיד שהתפלל תפילות פסולות שעומדות בזה הרקיע החיצון, ועמד והתפלל תפלה אחת בכוונה גדולה ותפלתו זו הגונה ושלמה, אז אותה התפלה הכשרה מסתלקת והולכת ונכנסת באותו היכל החיצון שהתפילות הפסולות שהתפלל מקודם עומדות שם, ומוציאה משם כל אותן התפילות הפסולות שהתפלל ועולות כולן עם אותה התפלה הכשרה שהתפלל, וכולן נכנסות עמה באגודה אחת לפני השם יתברך, ונמצא שלא יפול דבר אחד מכל התפילות שהיחיד מתפלל. ואם לא חזר האדם בתשובה ולא התפלל תפלה בכוונה כהוגן, כל אותן התפילות הפסולות מוציאין אותן אל מחוץ למחנה למקום טמא, בהיות אותו האדם נמשך אחר הטומאה.		
וכן כתב ביערות דבש (ח"א דרוש ד): "אם אדם מתפלל בכוונה ובבכי ודמעה, מעלה כל תפלות מכמה שנים אשר סביב נקבצו לו, כי נשארו עומדים ברפיון מבלי עליה, וכעת על ידי תפלה זו, הם עולים במעלה בית אל".		

ביאורים

14. **משִׁים נִפְשׁוֹ בְּכַפּוֹ**. שכשם שנושא את כפיו למעלה בתפלתו, כן יהיה לבו מכוון
בתפילה, כלומר, שבשעת תפילתו תהייה מחשבות לבו שוות למעשי התפילה שעושה
בידיו. 15. **עֵינִי שָׁם**. שהגמרא מקשה על דרשה הנ"ל - שאין תפלתו של אדם נשמעת אלא
אם כן מתפלל בכוונה - מדרשת שמואל שדרש את הפסוק (תהלים עח, לו-לח) "ויפתוהו
בפיהם ובלשונם יכזבו לו", כלומר, תפילתם כוזבת, שאינם מתכוונים למה שאומרים "ולבם
לא נכון עמו (עם הקב"ה) ולא נאמנו בבריתו", הרי הכתוב מדבר על בני אדם שמתפללים
ואין לבם מכוון לתפילתם, ואף על פי כן כתוב מיד: "והוא רחום יכפר עון ולא ישחית...",
שמקבל הקב"ה את תפלתם ומושיעם תמיד. משמע מכאן שאף כשמתפללים בפה בלבד
ואין הלב מכוון למה שאומרים, בכל זאת מקבל ה' את התפילה, שלא כדרשה הנ"ל. מתרצת

ארחות	תפלה	יושר	עיונים
9. שֶׁעָלוּ לְמִטָּה וְחָלְקִין שְׁוֹה אוֹ עָלוּ 10. לְגִרְדּוֹם 11. וְדִינָן שְׁוֹה, זֶה הַתְּפִלָּה 12. וְנִעְנָה וְזֶה הַתְּפִלָּה וְלֹא נִעְנָה, (י) זֶה שֶׁהַתְּפִלָּה 13. תְּפִלָּה שְׁלֵמָה נִעְנָה (ח) וְזֶה שְׁלֵא הַתְּפִלָּה תְּפִלָּה שְׁלֵמָה לֹא נִעְנָה. וְאָמְרוּ (תענית ח' א') (ט) אֵין תְּפִלָּתוֹ שְׁלֵ ז. זה שהתפלל תפלה שלמה (-שנתכוון בתפלתו) נענה וזה שלא התפלל תפלה שלמה לא נענה. איזו היא תפלה, אשר בכוחה לבקוע רקיעים? הוי אומר: תפלה בכוונה כראוי!! וכפי ששמעתי מהגה"צ רבי אליהו לאפיאן זצ"ל להוכיח מגמרא זו, שהרי מפורש בגמרא, שלשניהם לא היתה זכות להרפא ולהנצל, וכבר נגמר דינם למות, וההבדל ביניהם הוא רק ב"תפלה שלמה"! וכפירוש רש"י, שהראשון התכוון כראוי בתפלה, והשני - לא! הרי שההבדל בין תפלה בכוונה לבין תפלה שלא בכוונה הוא הבדל של חיים ומות! נורא ואיום!! (ספר 'קול דודי דופק' להג"ר שלום שבדרון זצ"ל). ח. זה שלא התפלל תפלה שלמה וכו'. כתיב (דברים ד): "ובקשתם משם וגו' ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך" וגו'. פתח בלשון רבים ["ובקשתם"] וסיים בלשון יחיד ["ומצאת"]. ביאר הגר"א מוילנא (ליקוט בסוף אדרת אליהו עה"ת), על פי מה שאמרו רבותינו ז"ל (ר"ה יח, א): "שנים שנכנסו להתפלל, זה התפלל ונענה, וזה התפלל ולא נענה, זה כיון לבו בתפלתו, וזה לא כיון לבו". זהו שכתוב: "ובקשתם" בלשון רבים, אבל לא ימצא לכולם, אלא להיחיד, אשר יכוון לבו אליו, וזה שכתוב: "ומצאת" בלשון יחיד: "כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך". ט. אין תפלתו של אדם נשמעת אלא אם כן משים נפשו בכפו דהיינו שמתפלל בכוונה. בספר שערי אורה (שער השני הספירה התשיעית) כתב שתפלה אחת בכוונה מצילה את כל התפילות שלא התפלל בכוונה. וזה לשונו: מיד מוציאין אותה תפלה (שהתפלל ללא כוונה) בנזיפה ודוחין אותה לחוץ ואינה נכנסת ונעלים השערים בפניה, וזהו שאמר: 'פנה אל תפלת הערער' (תהלים קב, יח), כי במקום זה פונים ובודקים כל תפלה שאדם יחיד מתפלל	בכוונה כראוי, כל היום אין שמועתי בתורה מכוונת וקרעים אלביש, ולהיפך, אם אזעק ואשוע לה' מקירות לבבי בתפלה לחנני דעה כי דלותי עד מאד בעו"ה, אף הוא ירחם עלי להאיר עיני בתורתו.	ז. זה שהתפלל תפלה שלמה (-שנתכוון בתפלתו) נענה וזה שלא התפלל תפלה שלמה לא נענה. איזו היא תפלה, אשר בכוחה לבקוע רקיעים? הוי אומר: תפלה בכוונה כראוי!! וכפי ששמעתי מהגה"צ רבי אליהו לאפיאן זצ"ל להוכיח מגמרא זו, שהרי מפורש בגמרא, שלשניהם לא היתה זכות להרפא ולהנצל, וכבר נגמר דינם למות, וההבדל ביניהם הוא רק ב"תפלה שלמה"! וכפירוש רש"י, שהראשון התכוון כראוי בתפלה, והשני - לא! הרי שההבדל בין תפלה בכוונה לבין תפלה שלא בכוונה הוא הבדל של חיים ומות! נורא ואיום!! (ספר 'קול דודי דופק' להג"ר שלום שבדרון זצ"ל). ח. זה שלא התפלל תפלה שלמה וכו'. כתיב (דברים ד): "ובקשתם משם וגו' ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך" וגו'. פתח בלשון רבים ["ובקשתם"] וסיים בלשון יחיד ["ומצאת"]. ביאר הגר"א מוילנא (ליקוט בסוף אדרת אליהו עה"ת), על פי מה שאמרו רבותינו ז"ל (ר"ה יח, א): "שנים שנכנסו להתפלל, זה התפלל ונענה, וזה התפלל ולא נענה, זה כיון לבו בתפלתו, וזה לא כיון לבו". זהו שכתוב: "ובקשתם" בלשון רבים, אבל לא ימצא לכולם, אלא להיחיד, אשר יכוון לבו אליו, וזה שכתוב: "ומצאת" בלשון יחיד: "כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך". ט. אין תפלתו של אדם נשמעת אלא אם כן משים נפשו בכפו דהיינו שמתפלל בכוונה. בספר שערי אורה (שער השני הספירה התשיעית) כתב שתפלה אחת בכוונה מצילה את כל התפילות שלא התפלל בכוונה. וזה לשונו: מיד מוציאין אותה תפלה (שהתפלל ללא כוונה) בנזיפה ודוחין אותה לחוץ ואינה נכנסת ונעלים השערים בפניה, וזהו שאמר: 'פנה אל תפלת הערער' (תהלים קב, יח), כי במקום זה פונים ובודקים כל תפלה שאדם יחיד מתפלל	בכוונה כראוי, כל היום אין שמועתי בתורה מכוונת וקרעים אלביש, ולהיפך, אם אזעק ואשוע לה' מקירות לבבי בתפלה לחנני דעה כי דלותי עד מאד בעו"ה, אף הוא ירחם עלי להאיר עיני בתורתו.
9. שֶׁעָלוּ לְמִטָּה. שחלו ועלו למיטה. 10. לְגִרְדּוֹם. לבית הועד שדנים בו דיני נפשות (רש"י). 11. וְדִינָן שְׁוֹה. כלומר, שניהם נתפסו על אותו פשע. 12. וְנִעְנָה. במקרה הראשון, הבריא. במקרה השני, ניצול מעונש מות. 13. תְּפִלָּה שְׁלֵמָה. שנתכוון בתפלתו.			

עיונים	ארחות	תפלה	יושר
יב. כוין בתפלתך כי התפלה היא עבודת הלב. לכל מצוה ומצוה נתייחד עבודה אבר מיוחד מרמ"ח אברים, ולמצות התפלה נתייחד הלב, והתפקיד של הלב ומטרתו היא התפלה, וזהו שאמר הרא"ש ז"ל "כוון בתפלתך כי התפלה היא עבודת הלב", ואם התפלה נעשית בלא לב רק בפה אין זה קיום המצוה, וגם אין בזה התועלת הנדרשת, ואפילו אם שומע מה שמוציא מן	יב. כוין בתפלתך כי התפלה היא עבודת הלב. לכל מצוה ומצוה נתייחד עבודה אבר מיוחד מרמ"ח אברים, ולמצות התפלה נתייחד הלב, והתפקיד של הלב ומטרתו היא התפלה, וזהו שאמר הרא"ש ז"ל "כוון בתפלתך כי התפלה היא עבודת הלב", ואם התפלה נעשית בלא לב רק בפה אין זה קיום המצוה, וגם אין בזה התועלת הנדרשת, ואפילו אם שומע מה שמוציא מן	יב. כוין בתפלתך כי התפלה היא עבודת הלב. לכל מצוה ומצוה נתייחד עבודה אבר מיוחד מרמ"ח אברים, ולמצות התפלה נתייחד הלב, והתפקיד של הלב ומטרתו היא התפלה, וזהו שאמר הרא"ש ז"ל "כוון בתפלתך כי התפלה היא עבודת הלב", ואם התפלה נעשית בלא לב רק בפה אין זה קיום המצוה, וגם אין בזה התועלת הנדרשת, ואפילו אם שומע מה שמוציא מן	יב. כוין בתפלתך כי התפלה היא עבודת הלב. לכל מצוה ומצוה נתייחד עבודה אבר מיוחד מרמ"ח אברים, ולמצות התפלה נתייחד הלב, והתפקיד של הלב ומטרתו היא התפלה, וזהו שאמר הרא"ש ז"ל "כוון בתפלתך כי התפלה היא עבודת הלב", ואם התפלה נעשית בלא לב רק בפה אין זה קיום המצוה, וגם אין בזה התועלת הנדרשת, ואפילו אם שומע מה שמוציא מן

ארחות	תפלה	יושר	עיונים
הַמָּקוֹם אֶל תַּעֲשֵׂה תַּפִּלָּתְךָ ¹⁶קָבַע ¹⁷אֶלֹא רַחֲמִים וְתַחֲנוּנִים ^(א)לִפְנֵי הַמָּקוֹם, שְׁפֹל הַעוֹשֶׂה תַּפִּלָּתוֹ קָבַע ¹⁸אֵין תַּפִּלָּתוֹ תַּחֲנוּנִים (ברכות כ"ח ב'). וְאָמְרוּ (סנהדרין כ"ב א') הַמִּתְפַּלֵּל צָרִיךְ שְׁיִרְאֶה עַצְמוֹ ¹⁹כְּאִילוֹ שְׂכִינָה בְּנִגְדּוֹ.	אלא באמת להפיל רחמים ותחנונים לפני המקום, ולמשל: בברכת 'אתה חונן' - היה מתבונן והיה מכיר בידיעה גמורה כי כאן צריך הוא להשיג 'דעת', ואם לא ישיג זה כאן - לא תהיה לו דעת בשום אופן, וישאר ממש בור וריק. ויודע גם-כן שאם יבקש באמת - הנה 'קרוב ד' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת', ומובטח הוא שישגי בקשתו, שהרי אמנם 'עונה לעמו בעת שוועם אליו' - אחרי תפילה כזו היה ודאי יוצא משובח ומבוסס כראוי, ואמנם הלא כך הוא באמת התפילה כתיקונה!	י. אלא רחמים ותחנונים לפני המקום. "נתבונן נא ונתאר לנו" - מעורר המשגיח רבי ירוחם זצ"ל ממיר ("דעת תורה" שמות, עמ' רנא, רנב) - "אדם אשר היה הולך להתפלל, אבל לא כמתפלל בעלמא,	עיונים
ומה אנו רואים למעשה? איך נהיה אצלנו התפילה? - הלא הולכים להתפלל שלש פעמים כנגד אברהם יצחק ויעקב, וכל תפילותינו אינן אלא כ'עושה מה שמוטל עליו לעשות' ולא יותר. ואיך נהיה כזאת, מרחמים ותחנונים, מעצמה של יראה - אי-יראה? זהו אמנם מהפלאים היותר גדולים, אבל זהו כוחו של היצר - הוא אומן להפריד ולחלק עד שלא נשאר כלום".	הוא באמת התפילה כתיקונה!	לא	עיונים
יא. לפני המקום. כתב במדרש שמואל שהתנא דייק ואמר 'לפני המקום', לפי שפעמים מראה האדם את עצמו בפני אחרים כמי שתפילתו בדרך רחמים ותחנונים, ובאמת לבו כל עמו, אמנם לפני המקום גלוי וידוע כי לבו לא נכון עמו. לכן אמר שהתפילה צריכה שתהיה רחמים ותחנונים 'לפני המקום' שהוא בוחן כליות ולב.	הוא באמת התפילה כתיקונה!	לא	עיונים
ביאורים			
הגמרא: ישנו הבדל בין תפלת יחיד לתפילת ציבור. אדם המתפלל ביחידות עליו נאמר שאין תפלתו נשמעת אלא אם כן פיו ולבו שווים, ואילו בדרשת שמואל מדובר בצבור המתפללים יחד, שתפלתם נשמעת, אף אם אין לבות כולם שלמים עם הקב"ה. 16. קבע. חוק (חיוב) קבוע, כלומר, כמשא שאתה רוצה להיפטר ממנו. 17. אלא רחמים ותחנונים. כעני המתחנן בלב נשבר. 18. אין תפלתו תחנונים. כפי שראוי לתפילה שתהיה, בקשת רחמים ותחנונים. ובריטב"א פירש: אין תפלתו מקובלת כיון שאינה תחנונים. 19. כאילו שכינה. שרויה כנגדו.			

יושר

תפלה

ארחות

עיונים

הקשי שבפונה

אָמַנְם יָדוּעַ כִּי הַפִּנּוּנָה בַּתְּפִלָּה הוּא מַהֲדַבְּרִים
הַקָּשִׁים בְּיוֹתֵר, וְעַל זֶה אָמְרוּ בְּגִמְרָא
(ברכות ל"ב ב') "אַרְבַּעַה צְרִיכִין חִזּוּק" וְחָדָא
מִנֵּייהוּ - תְּפִלָּה, פִּירֶשׁ"י שִׁיתְחַזֵּק בָּהֶן תְּמִיד
וּבְכָל בָּחוּ. וְאָמְרוּ (ב"ב קס"ד ב') "שְׁעֵינָן תְּפִלָּה"
הוּא מַהֲדַבְּרִים שָׁאִין אָדָם נִצּוֹל מֵהֶם.
וְהַבְּטִיחוּ חַז"ל (ברכות ל"ב ב') (א) שֶׁהַמֶּאֱרִיךְ
בַּתְּפִלָּתוֹ⁵ אֵין תְּפִלָּתוֹ חוֹזֶרֶת רִיקָם, וְאָמְרוּ (שם
נ"ד ב') שֶׁמֶאֱרִיכִין לוֹ יָמָיו וְשָׁנוּתָיו עֲבוּר זֶה.
וְאָמְרוּ (שבת קכ"ז א') שֶׁהוּא מַהֲדַבְּרִים⁶ שָׂאָדָם
אוֹכֵל פִּירוֹתֵיהֶן בְּעוֹלָם הַזֶּה וְהַקָּרֵן קִיָּמָת לֹ

"וכהא דאמרינן במקומות אחרים: "אמר כ"ד רננות ולא נענה" (שבת ל, א), וכהא דדרשו רבנן במדרש במלת "ואתחנן" שהתפלל משה תפלות כמנין 'ואתחנן' (515 תפלות), וזהו 'מפיש ברחמי' (-מרבה ברחמים, המובא בגמרא ברכות נה, ב) ולא ברוב כוונה". עיי"ש].

ביאורים

1. ארבעה. דברים. 2. צריכין חיזוק. מאמץ תמידי כדי להצליח בהם. 3. תפלה. המתפלל זקוק למאמץ עקבי כדי לשמור על כוונת הלב בתפילה (מהרש"א). 4. שעיון תפלה וכו'. הכוונה היא למי שאינו מכוון בתפילתו, ומזה אין אדם ניצל בכל יום לפי שאין אדם המסוגל לכוון בתפילתו היטב (תוספות שם ד"ה עיון). 5. אין תפלתו חוזרת ריקם. בלי מענה, כלומר - מובטח לו שתפילתו תתקבל. 6. שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה וכו'. אדם נוטל בעולם הזה שכר עבור מצוה זו, אך אותו שכר אינו אלא צדדי ("פירות"), ואילו עיקר שכרן ("קרן")

יושר

תפלה

ארחות

עיונים

תַּעֲשֶׂה טַפָּה סְרוּחָה לְפָנַי מִלְּפִי שֶׁל עוֹלָם,
וְיָמָה טוֹב לְבַקֵּשׁ סְלִיחָה עַל אֲמָרָךְ סֶלַח לָנוּ
בְּלֹא פִּנּוּנָה. עַד כָּאֵן לְשׁוֹנוֹ. (יד) וְעֵינַי בְּחַיֵּי אָדָם
כָּלֵל ה' ס"א מַעֲשֶׂה נֹרָא עַל מִי שְׁאִינוּ מְכוּן
בְּהַזְכָּרַת הַשְּׁמוֹת רַחֲמָנָא לְצִלָּן.

חצי רצון לא יענה לו כלל, נמצא שכפי השתדלותו באופן החיוב וההכרח כן יענה, והאם יתכן שתפעל תפלתו בזמן שמבקש בחצי פה ולבו בל עמו ובודאי שלא יפעל כלום. (קובץ ענינים תשכ"ט עמ' ל"ב).

יד. ועיין בחיי אדם מעשה נורא וכו'. וזה לשונו: "וכדי להלהיב לב אנשים לגודל הזהירות בזה, אעתיק מעשה רב: "גדול אחד אנגיד (-נפטר), ושמע בבית דין של מעלה קול רעש גדול: "פנו מקום לצדיק אחד שנפטר", וקבלוהו בכבוד גדול ונתנו לו ספר תורה בזרועו ושאלוהו: קיימת מה שכתוב בזה? ואמר הן! קיימת מצוה ראשונה, שהיא פריה ורביה, לא להנאתך אלא לשם שמים? ואמר: הן! אמרו: מי מעיד בך? ובאו המלאכים שנבראו מהמצוה אשר עשה עד אין מספר והעידו בו, זה אומר: נבראתי ממצוה זו וכו', אחר כך, הביאו לפניו "ארבעה טורים" ושאלוהו: קיימת תורה שבעל-פה? ואמר: הן! ומי מעיד? ובאו המלאכים, כנ"ל. אחר זה שאלוהו: נזהרת מלהוציא שם שמים לבטלה? וידום. חזרו ושאלו, אישתיק ולא אמר להו ולא מידי [שתק ולא אמר להם דבר], והכריזו אחר עדות, ובאו גדודי מלאכי-חבלה שחורים והעידו: זה אומר, נבראתי ביום פלוני כשהוציא אזכרות כך וכך בתפילה בלא כוונה, וזה אומר כך, ויקרעו שמלותם כל הבית-דין של מעלה, וגם אני קרעתי, ואמרו: טיפה סרוחה, איך לא יראת וכו'. ונגמר דינו או לבוא לגיהנם או לחזור ולבוא בגלגול, ובחר בגיהנם מבגלגול". עד כאן לשונו. ואיך לא ישים האדם אל לבו להזכיר השם ביראה ופחד ובכונת הלב... (חיי אדם).

ביאורים

להתפלל לה' ברוך שמו הקדוש - המלך והאדון של כל העולם כולו - בלי לב המשתדל בזריזות למה שאתה מתפלל. (תרגום תוי"ט). 26. ומה טוב לבקש סליחה וכו'. כמה חשוב וטוב לבקש סליחה ממנו יתברך עבור הברכה של שמו"ע המתחיל סלח לנו, שאתה חושב שהנך מבקש סליחה על עוונותיך מאת הקב"ה ואתה קורא אותה בלי לב זהיר למה שאתה אומר. (תרגום תוי"ט).

ארחות	תפלה	יושר	עיונים
הרעה" (מגילת אסתר ט, כה), "אמר עם הספר" -	וְלֹהֶשְׁתִּדְּל, וְשִׁירְצָה עַל כָּל פָּנִים	אזי "ישוב מחשבתו הרעה".	עוד כתב החפץ חיים (בספרו שם עולם ח"ב): ראשית לכל צריך שיתפלל מתוך הסידור, ועל כל פנים תפלת שמונה-עשרה. ומכל מקום גם בזה איננו משומר עדיין מכל וכל מעורמת היצר, שמפיל טרדות על האדם כדי שלא יוכל לכוין. והזמין לי הקב"ה קצת עצה לזה, והוא שלא נעשה כמו שאנו מורגלים שאין אנו מתבוננים בתחילה מה לבקש ממנו וכו', אלא צריך להתבונן מתחילה מה הוא רוצה לבקש מה', ועל מה יברכנו, ואחר כך יאמר אותה הברכה. ואל יחשוב הקורא שדבר זה צריך שהות גדולה, לא כן הדבר כאשר בחנתי ונסיתי, אלא יהיה הסידור פתוח כנגד עיניו, ויתבונן רק איזה רגעים אחדים קודם כל ברכה, דהיינו למשל קודם ברכה ראשונה יתבונן שרוצה לומר שבח לפני המקום שהוא אלקינו ואלקי האבות וקונה הכל ולברך אותו על שהגין על אברהם, וכן קודם ברכה שניה יתבונן שרוצה לברכו על תחיית המתים, וקודם ברכה שלישית לברכו שהוא אל קדוש, וכן קודם רביעית לבקשו על הדעה ולברכו על זה, וכן קודם החמישית לבקשו על התשובה ולברכו על זה, וכן בכל הי"ח ברכות. וכן כהאי גוונא [באופן זה] יעשה בברכת השחר, וכן בברכת המזון יתבונן קודם שמתחיל הברכה על מה רוצה לברכו. כלל הדברים, לא יאמר הברכה כפי הרגלו בפיו, רק יתבונן על מה הוא מברך לה', ויאמר בזריזות ובשמחה כל ברכה על שזכה לברך לה' אלקי השמים. [ועיין או"ח סימן ק' שהגר"א פירש כן את הדין שיש להסדיר תפלתו].
כתב המבי"ט (בדרשתו אגרת דרך ה'): אם לא כיון בתפלתו, יצטער ויזהר וישים בלבו אשר לא יתגעל בטומאת המחשבות פעם אחרת, ואם יצטרך לענוש עצמו במעט מן הממון כפי מה שהוא על כל ברכה שלא יכוון בה, גם זה יהיה עזר וסיוע לשיכוון פעם אחרת.	ד. וְלֹהֶשְׁתִּדְּל וְשִׁירְצָה עַבְדְּךָ לְכוּיָן. בשל"ה הקדוש (תמיד יב) הביא עשרה דברים העוזרים לכוונת התפילה. הגורם הראשון שהוא הגורם הגדול שבכולם הוא "לימוד התורה". וזה לשונו: "דע, כי כשירבה האדם העסק בתורה ובמצוות, הנה בסיבת זה ובאמצעותו יקרב אל האלוקים ויתדבק אליו, ותהיה יראתו ואהבתו תקועה בלבו, ואז כשיקום מן הספר להתפלל, לא יקשה עליו כלל להתחנן ולכוון ליבו. אבל יקל עליו מאד, כי תכף ומיד ימצא השם יתברך במחשבתו, כיון שהוא מוכן לכך. כמו שאמר החכם: "המוכן לדבר - תספיקהו הקלה שבסיבותיו". אך כשלא ירבה האדם העסק בתורה ובמצוות... הנה בסיבת זה יתרחק מהשם יתברך, ולפי שאין אלקים כל מזימותיו, כשיבא להתפלל, לא יוכל להתחנן, ויקשה עליו מאד לכוון..."	כתב החזון איש (קובץ אגרות ח"א, ב): "הלימוד והתפילה קשורים זה בזה, עמל הלימוד	

ארחות	תפלה	יושר	עיונים
לְעוֹלָם הַבָּא. אָבִי, חֲלִילָה לְזִלְזֹל בְּזֶה, כִּי הַמְזִלְזֵל בְּזֶה וְאֵין מְשִׁים לֵב כָּלֵל לְכוּן - מְרָאָה כְּאִלוֹ אֵין מֵאֲמִין חֵם וְשָׁלוֹם שֶׁהַמִּתְפַּלֵּל שְׂכִינָה כְּנֻגָּדוֹ, (ב) רַק צָרִיךְ (ג) לְהִתְאֲמִין		ב. רק צריך להתאמין ולהשתדל. במסכת שבת (ק"ח, ב) אמר רבי יהודה: "תיתי לי דקיימית עיון תפלה", פירוש, ישולם שכרי על שקיימתי תפלה בכוונה. ה"בן איש חי" (בספרו 'בניהו', שם) מבאר את כוונת רבי יהודה באופן זה: נראה הכוונה, שהיה מתפלל בכוונה ומעיין בה היטב, והוצרך רב יהודה להודיע דבר זה על עצמו, מפני שהיה חריף גדול, וכמו שכתבו המפרשים ז"ל, על שהיה קורא שמואל רבו תמיד בשם 'שיננא' (-חריף), וכל אדם חריף יהיה לבו טרוד בדברי תורה ופלפול שלה גם בעת תפלה, וקשה לו להתפלל תמיד בכוונה.	
והיינו רבותיה (-וזהו החידוש של) דרב יהודה, אף על גב (-למרות) שהיה חריף גדול, ולבו טרוד מאד, היה מכוון היטב בתפלה ומעיין בה.		ובא ללמד, כי דברים אלו מסורים ביד האדם, שאם ירצה, אין הטבע מכריחו ומעכב בידו. דאף על גב דכפי הטבע אי אפשר לו בלא טרדה, עם כל זאת יוכל להעמיד עצמו ולדחות הטרדה.	
בספר חסידים (תקמו) כתב: וכן בתוך תפלתך אם תסיר דברי תורה מלבך בעוד שאתה מתפלל, הקב"ה ישלם לך, תחת אחד ששכחת תזכור כמה וכמה, דכתיב (תהלים קיט, קכו) "עת לעשות לה' הפרו תורתך".		ג. להתאמין. המשנה ברורה (סימן צג סק"ב) כתב: "האר"י ז"ל היה מתפלל מתוך הסידור, כדי שיכוון מאד". וביאר ה'כף החיים' (צו, ט) כי התפילה מתוך הכתב מעוררת כוונת התפילה. [וכעין זה מובא בשם הגר"א, סגולה להנצל ממחשבות רעות בעת התפילה: שייביט בתוך הסידור ויתפלל. והדבר מרומז בפסוק: "ובבואה לפני המלך אמר עם הספר ישוב מחשבתו	
ביאורים		אינו נגרע בכך, אלא שמור הוא לאדם לעולם הבא. (בניגוד לשאר מצוות, שמקבל שכרן בשלימותו רק בעולם הבא). 7. כאילו אין מאמין ח"ו שהמתפלל שכינה כנגדו. כי אם היה מאמין שהשכינה עומדת כנגדו בשעה שמתפלל, והוא עומד לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה השומע לבקשתו ולתחנוניו, בודאי היה שם לבו לכוון לדיבורים אשר מוציאם מפיו לפני המלך.	

ארחות	תפלה	יושר
	עיונים	
מהם יש דמיון במקומות אחרים במקרא, ולא יזה מהם אין דמיון במקרא.		
וכן תעשה בנוגע לתפילות ותשבחות, שתתבונן בסגנון ובמטרת התוכן שלהן, כדי שתדע איזה מלים פייך משמיע, ואיזה תוכן לבך מבקש כאשר הנך מביע אותן לפני אלהיך. ואל תנהוג בכל מה שנוגע לדברים הללו כמו שהיית נוהג בקטנותך, שהיית מוציא את המלים מפייך מבלי להבין את פירושם, בלי להקפיד על כללי הדקדוק, ובלי לדעת את תוכנם.		
ו. ולהצטער על זה. שאינו מצליח לכוון בתפילתו כראוי, וכשיצטער על כך ויתאמץ וישתדל לכוון, אזי יעזרו לו משמים שיצליח לכוון, כי הבא לטהר מסייעין אותו. כן כתב הב"ח, שאדם שיתעורר ויסכים בדעתו לכוון - יסייעו לו מהשמים לכוון, כיון שהכוונה אינה בידי האדם תמיד, וזה לשונו: נראה דהא דאמר "סימן לדבר" הוא לפי דקרא משמע דאין ביד האדם לכוון לבו לשמים שהרי אמר "תכין לבם" דמשמע אם תכין לבם אז תקשיב באזנך כדפירש רש"י, אלמא דביד הקב"ה הוא להכין לבבם שיכוונו בתפלה ואלמלא הקב"ה עוזרו לא היה יכול לכוון את לבו, אפילו הכי סימן לדבר הוא שיתעורר האדם ויסכים בדעתו לכוון כי אז ודאי הקב"ה עוזרו כי הבא ליטהר מסייעין לו מן השמים.		

ארחות	תפלה	יושר	עיונים
		^(ה) לְכוּן עַד כְּמָה שְׁאֵפְשֶׁר, וְלִהְצִטֵּעַר עַל זֶה,	עוזר לאור התפילה, והתפילה עוזרת את הלימוד. תפילה בבחינת קבע מרחיקה את הלימוד והלימוד בעצלתיים מונע את התפילה.
ומצינו בתנא דבי אליהו (רבה יח): כיון שלומד את התורה הרי זה מביא טובה לעולם ויכול הוא לבקש רחמים ולהתפלל לפני הקב"ה ויפקפק את הרקיע ויביא מטר לעולם לכך נאמר 'ויפק רצון'.			
ב'נפש החיים' (ב, טו) כתב, שהתפלה זו הדבקות בהשם וזה יגיע על ידי ההכנה לזה והוא לפי הנהגתו כל היום והלילה בתלמוד תורה ומצוות. ובשער ד, כו הוסיף: כל עיקר ענין התפלה, אינה תלויה - רק בעסק התורה הקדושה, ובלתה אינה נשמעת ח"ו, כמו שאמר הכתוב (משלי כה) "מסיר אזנו משמוע תורה גם תפלתו תועבה", וכמו שדרשו חז"ל (שבת י) "כל העוסק בתורה מתוך הדחק - תפלתו נשמעת ואין הפרגוד ננעל בפניו".			
בזוהר (מקץ) אמרו: הרוצה שהקב"ה יקבל תפלתו יעסוק בתורה שהיא עץ חיים וכו'. בפיוט 'אקדמות' לשבועות נאמר: "צבי וחמיד וריג דילאון בלעותא, צלותהון בכך מקבל והניא בעותא", פירוש: הקב"ה רוצה וחומד ומתאוה שיתעסקו בתורה, ובכך תפלותיהם מקבל ומועילה הבקשה.			
ה. לכוין עד כמה שאפשר. ה'חובת הלבבות' (שער חשבון הנפש פ"ג האופן הכ"ד) כתב, שעל האדם להתבונן שידיעותיו בתוכן התפילות שלמד בנעוריו הן די שטחיות, וידרוש מעצמו ללמוד אותם מחדש ולהבין אותם לפי הבנתו הנוכחית של שכלו המבוגר. וזה לשונו (בתרגום ה'לב טוב'): האופן העשירים וארבעה הוא, חשבון הנפש שעל האדם לעשות לעצמו אודות עניני ידיעת האלהים ותורתו, ודברי הראשונים, וחידות החכמים, ועניני התפילות שלמד בקטנותו בראשית התפתחותו כשהתחיל ללמוד, וידרוש מעצמו ללמוד את כל הדברים הללו מחדש כדי להבין אותם בהבנתו הנוכחית, מפני שכאשר שכל האדם הוא עדיין חלש, אינו מבין את הענינים העדינים והעמוקים באותה מידה שהוא מבין אותם בשעה ששכלו כבר התבגר, וככל שמתווסף לאדם שכל הוא מבין אותם יותר.			
לכן אל תסמוך את עצמך על הבנת הענינים הקשים והסברות העמוקות שנחקקה בלבך מכבר, אלא כאשר שכלך מתגבר עליך להתחיל מחדש לעיין בספר תורת האלהים ובספרי נביאיו, כאילו לא למדת אותם אף פעם, ותרגיל את עצמך לפרש ולבאר אותם, ולהתבונן במלים ובסגנון שלהם, ובתוכן הכלול בהם, ותעיין איזה דברים מהם אפשר לפרש כפשוטם ואיזה מהם אי אפשר לפרש כפשוטם, איזה מהם מובנים ואיזה מהם אינם מובנים, לאיזה			

ארחות	תפלה	יושר
	עיונים	
	קכ"ב) מחוייב לילך עד ד' מילין כשהוא לפניו בהולך בדרך אף שטוב לפניו יותר ללון כאן, וגם מחוייב לחזור לאחוריו עד מיל ונפסק כן בשו"ע סימן צ' סעיף ט"ז, ומזה מובן שעד מיל מחוייב לילך אף כשהוא בביתו ומפורש כן בערוך השלחן סעיף כ' ובמ"ב ס"ק נ"ב. [ובעצם היה מסתבר כשהוא בביתו לחייבו גם יותר ממיל, דבדרך הקלו שלא לחזור לאחוריו יותר ממיל מפני הצורך שיש לו לבא למקום שהולך לשם, וגם שהוא רק עראי, אבל כשהוא בביתו אין טעם להקל לו ובפרט שהוא לבטל בקביעות. אך לא ידוע איזה שיעור, שאין ללמוד מד' מילין שהולך בדרך לפניו שצריך לילך לשם גם מצד דרכו ואין לו טרחא רק זה שהיה יותר רוצה ללון בכאן, אבל מביתו שהוא לטרוח בשביל תפלה בצבור אולי אינו מחוייב לטרוח בהליכת ד' מילין, ולכן אולי משום שלא הוזכר שיעור ליושב בביתו אין להחמיר ביותר ממיל שמצינו שיעור זה בהולך בדרך לאחוריו כדסבור בעה"ש ובמ"ב]. עכ"פ כיון שראינו שצריך לטרוח הרבה, מוכרחין לומר שהוא חייב מצוה על האדם להתפלל בעשרה. ואין לשאול מלשון השו"ע (סעיף ט') שכתב: "ישתדל" אדם להתפלל בבית הכנסת עם הצבור, ומשמע שהוא רק מעלה בעלמא? דגם על חוב שייך לשון זה, שהוא מכיון שטירחא מרובה כהליכה יותר ממיל פטור, הרי יש לדמות גם שאר טירחות שמזדמן לאדם לומר שהוא כטירחא של יותר ממיל, אבל כיון שיצטרך האדם בעצמו לדון בדבר זה, שיש דבר שהוא טירחא לזה ולא לזה, לכן אמר לשון ישתדל אדם, שהכוונה הוא שלא יקל לדמות כל טירחא לטירחא של יותר ממיל אלא יחמיר בהרבה פעמים שלא יהיה לו ברור שהוא טירחא גדולה שצריך שידון בכובד ראש על זה. ואף שבגמרא ברכות דף ח' מובא הטעם שהוא משום שבצבור נשמע ומתקבל התפלה וכן הוא ברמב"ם (רפ"ח מתפלה), מסתבר שזה עצמו עושה החיוב. [שאם לא היה אפשריות לתפלתו של האדם להתקבל (כשמתפלל ביחידות), אפשר שלא היתה תפלה כלל ולא היה יוצא ידי מצות תפלה, ורק מכיון שכל תפלה אפשר שתתקבל יוצא אדם במצות תפלה משום שאף אדם שלא זהיר במצות אפשר שיש לו זכות שתתקבל תפלתו לרצון בזכות אבותיו וגם בזכות האמונה בהשם יתברך וקיומו מצות תפלה עתה]. ולכן כיון שבצבור נשמעת תמיד, ותפלת יחיד אף של אדם גדול וצדיק אינו ברור שתתקבל, יש חיוב על כל אדם שיתפלל בצבור והוי טעם זה שתפלת הצבור נשמעת יותר עצם הדין ממילא. נמצא שתפלה בצבור הוא חוב ואם כן אין שייך לחלק בין תלמיד חכם לסתם אדם אם אינו כרשב"י וחבריו שרשאים לבטל גם עיקר תפלה שדין זה אין לתלמיד חכם שבזמנינו.	

ארחות	תפלה	יושר	עיונים
	וּבִיּוֹתֵר יֵשׁ לְהִשְׁתַּדֵּל¹ לְהִתְפַּלֵּל בְּצִבּוֹר, ^(ב) וְהוּא חַיִּיב גָּמוֹר² מְדִינָא פְּדִאיָתָא		
	יוכל להמנות" - זה שחבריו נמנו לדבר מצוה, והוא לא נמנה עמהם. כתב המהרש"א (שם): "וחסרון" וכו' - שהתפלל ביחידות בלא מנין עשרה. מבואר בדבריו, שלא רק מי שביטל עצם המצוה של קריאת שמע או של תפלה בזמן הקבוע, גרם לעצמו הפסד וזנק גדול שאין לו אפשרות לתקן, ומה שהיה צריך להבנות מזה לעולם יהיה פגום וכחלל או חור בכותל או בבגד או בגוף ובאבריו הפנימיים, אלא, גם אם מחסר תפלה בציבור, גם זה כלול בהפסד הגדול, ונקרא: 'חסרון שלא יוכל להמנות'. ב"כתר ראש" (הנהגות הגאון רבי חיים מואלוז'ין זצ"ל, אות ב) כתב: הזהיר מאד להתפלל בציבור. ואמר, שכל מי שזהיר להתפלל בציבור, לא יכשל כל ימיו להתפלל בלא ציבור. ופעם אחת נסע רבינו לוינא, והגיע זמן תפלת מעריב, ובא לפונדק, ושאל אם יהיה עשרה, והשיבו לו שבודאי לא יהיה, אמר רבינו, אף על פי כן אמתין עד שלא יעבור זמן תפלה, אולי יתרחש ניסא [נ"א נוסע], וכן היה, והתפלל בעשרה. עוד שם: השתדל להתפלל בבית הכנסת ובצבור, ואמר (הגר"ח מוואלוז'ין זצ"ל) שמיום עמדו על דעתו לא התפלל רק בצבור. ה"חפץ חיים" (בספרו 'שמירת הלשון', חתימת הספר) לאחר שהאריך לבאר בגודל חיוב התפלה בציבור, כתב: הנה הצענו מקצת מגודל מעלת האיש שמתרגל להתפלל בציבור, שמתרבה מצוותיו וזכויותיו מאד מאד. והעיקר בזה, שיהיה לו מצוה זו בקביעות ולא יתרפה ממנו, אבל אם פעם יעשנה ופעם יתרפה ממנה ח"ו, הוא בכלל (ויקרא כו, כא): "אם תלכו עמי קרי", וכמו שפירש רש"י בחומש, עין שם. ב. והוא חייב גמור. כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב סימן כז): הנה להתפלל בעשרה הוא חיוב מצוה על האדם ולא רק הידור ומעלה בעלמא, שהרי לפרש"י (פסחים מ"ו וחולין		
	ביאורים		
	1. להתפלל בציבור. דהיינו שיתפללו עשרה אנשים שהם גדולים ביחד. 2. מדינא. כלומר, חיוב גמור הוא מעיקר הדין, ואינו רק חומרא בעלמא.		

ארחות תפלה **יושר**

עיונים

תפלה בצבור מביחיד, וחושבין שהחיוב הוא לומר תפלה, דא ודא אחת היא, ולא חכמו. ישכילו זאת, ירוצו ולא יגעו.

ויש רבים שמאבדים תפלה בצבור מפני שיצרם מטעה אותם, שעל ידי זה הם מרויחים במשאם ומתנם, ואם יבואו לבית הכנסת להתפלל בצבור - יפסידו. בא וראה סמיות עיניהם: היאומן כי יסופר, שה' יתברך יעדיף לעובר על רצונו ויפסיד לעושי רצונו? אין אלו אלא מקטני אמנה, שאומרים תחילה: 'כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל', וכבר בפיהם אומרים שהם מאמינים, אבל מעשיהם מכחישים.

ויש, שמחמת שנבהלים להון מתפללין בחנותם תפלה חטופה וקטופה. ה' הטוב יכפר ויטע בלבנו אמונתו ואהבתו ויראתו. אמן כן יהי רצון.

ה. ויש שאין הולכים לביהכ"נ מחמת נאותם וכו' ואין מכבדים אותם כראוי להם לפי דעתם הבזויה. במסכת ברכות (ו, ב) נאמר על אדם הקובע מקום לתפילתו, "כשמת אומרים עליו אי עניו" וכו'. ולכאורה מה הקשר בין ענווה לבין זה שקובע מקום לתפילתו? מטעמים בעלי הדרוש: דהנה טבע בני אדם הוא, אם שוהה משהו במקום אחד זמן רב, כמעט לא ימלט בשום אופן שלא יעליבוהו אי פעם, או יפגעו בכבודו, עד שמתגלגלים הדברים והוא מחפש לעצמו מקום אחר. אך מי שמצליח להחזיק מעמד באותו מקום תפילה, הרי זה סימן מובהק שהאיש הוא עניו, רוחו נמוכה ונפשו שפלה.

ארחות תפלה **יושר**

עיונים

ג. לפניו עד ד' מילין או לאחריו עד מיל. מה שלא חייבו לטרוח יותר [מד' מילין לפניו ומיל לאחריו]? תירץ באגרות משה (או"ח ח"ב סי' כ"ז), משום שאף במצוות עשה דאורייתא יש שיעורים, שלא כבאיסורים שבכל אופן אסור לעבור על האיסור ולא נחשב אונס לא בהוצאת ממון ולא בטירחא להתיר האיסורין, שהרי כשצריך להוציא הרבה ממון הוא אנוס לפוטרו מהעשה, לכן גם טירחא היה שייך להחשיב אונס, אך הוא אונס קטן לגבי מצות הרבה אף באלו שהן רק מדרבנן, ולכן במצוה זו שהצריכו להתפלל בצבור הקלו להחשיב זה לאונס כשהוא הלוך יותר ממיל. והטעם אולי מכיון שעושה על כל פנים מעשה מצוה של תפלה באותה שעה הקלו לפוטרו ממצוה זו של תפלה בצבור דוקא אף באונס קטן זה של טירחא, ואין זה דומה לשאר מצוה אף דרבנן שלא יעשה כלום בענין המצוה כשיתעצל שלכן החמירו שלא יתחשב לאונס אלא הוצאת ממון בסך גדול ולא טירחא אף גדולה, אבל בתפלה שעושה על כל פנים מצוה של תפלה הקלו עליו במתעצל בשביל טירחא גדולה של הליכה יותר ממיל שלא יצטרך לילך לקיים גם תפלה בצבור.

ד. וכל שכן שחייב לקום ממטתו ולילך לבית הכנסת. כתב ה"פלא יועץ" (ב'אורות אליהם): "הן רבים עתה עם הארץ, בקל מבטלים תפלה בצבור בסבה קטנה, מפני כי לא ידעו מה נשתנה

ביאורים

3. שחייב לילך עבור זה לפניו עד ד' מילין וכו'. הנמצא בביתו חייב ללכת עד מרחק מיל [והוא זמן הליכה של כשמונה-עשרה דקות, לדעת ה"חזון איש" הוא 1152 מטר, ולדעת הגר"ח נאה הוא 960 מטר] כדי להתפלל במנין. אם מהלך בדרך, או שנמצא בביתו או בבית-מלון וכוונתו לצאת לדרך, ובאותה הדרך שהולך יש מנין לתפילה בציבור, צריך ללכת עד ארבעה מילין כדי להתפלל בציבור. ואם כדי להתפלל בציבור יצטרך לחזור לאחוריו או לצדדים חייב ללכת רק עד מיל. (שו"ע צ, טז, ובמ"ב שם).

עיונים	ארחות	תפלה	יושר
להתפלל בצבור, שעל זה נאמר "אל כביר ולא ימאס". ז. אף שאין מכוונים. אחד הטעמים לכך, מפני שהציבור משלימים בתפילתם זה את זה, וכפי שכתב ה"כוזרי" (ג, יט): "לעתים רחוקות מאד תשלם תפלת היחיד בלא פגם הבא בשוגג או במזיד, ולכן נקבע אצלנו כי יתפלל היחיד תפילה בצבור ואף יתפלל עד כמה שהדבר בידו בצבור שאינו פחות מעשרה, למען ישלם על ידי אחדים מצבור זה מה שהחסר על ידי האחרים בשוגג או במזיד, וכך תצא מבין כלם תפילה שלימה בכוונה זכה..." ח. אין תפלתו נמאסת. כתב הרמב"ם (תפילה ח, א): "תפילת הציבור נשמעת תמיד ואפילו היו בהן חוטאים, אין הקב"ה מואס בתפילתן של רבים, לפיכך צריך אדם לשתף עצמו עם הציבור, ולא יתפלל ביחיד כל זמן שיכול להתפלל עם הציבור". הקשה השל"ה: והלוא עינינו רואות שבכל יום אנו מתפללין תפילת י"ח עם הציבור ומוזכר בה כמה פעמים תפילה על הגאולה, ראה נא בענינו, תקע בשופר וכו', ואין תפילתנו פועלת כלום? בספר בית אלקים (להמבי"ט) מיישב דבר זה, והוא, כי אין הענין שיעשה הקדוש ברוך הוא את כל בקשותינו, אלא שעושה כדוגמת הבקשה, כי בכל יום ויום יש גאולה, כי הלוא אנו ככבשה בין שבעים זאבים, ובכל יום ויום עומדים עלינו לכלותינו והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם. והשל"ה כתב ליישב: ולי נראה שהוא בוחר בתפילת רבים והמלאך קושרה ועושה ממנה קשר לקדוש ברוך הוא, אבל אין זה מוכרח שיעשה למבקש את בקשתו, רק שמקבל את המצות עשה כמו שמקבל כל מצות עשה כציצית ותפילין ומזוזה שהמצוה רשומה למעלה ומקבל עליה שכר, כן הוא לגבי התפילות הכשרות, שהם עולות למעלה להיעשות כתר ועטרה לקדוש ברוך הוא, אבל למלא הבקשה לפעמים ממלא ולפעמים לא, והוא יתברך שמו היודע וצדיק בכל דרכיו, אבל תפילה פסולה נדחית לגמרי כלא היתה, ומי יתן החרש יחריש ולא יעבור על 'לא תשא את שם אלוהיך לשוא', ותפילת רבים לעולם היא עולה למעלה. וכה דברי החפץ חיים זצ"ל בקול קורא משנת תרע"ד: "חובה על כל אחד ללכת... עם בניו בכל יום להתפלל שחרית מנחה וערבית בציבור דוקא... ולענות אמן יהא שמה רבא קדושה וברכו, כי על ידי זה מתבטלות בכל יום כמה וכמה גזרות מישראל... ואין לשער כמה ישועה	(י) אף שאין מכוונים (ואין הכוונה שישם פטור לגמרי מלכוון אלא שעל כל פנים אין תפלתו נמאסת). ואמרו (דב"ר פ"ב)	תפלה	יושר

ארחות	תפלה	יושר	עיונים
4. תורה אסור לְכַטֵּל תְּפִלָּה בְּצַבּוֹר. וְאָמְרוּ חַז"ל (תענית ח' א') ⁵ שֶׁתְּפִלַּת הַצַּבּוֹר מִתְקַבֶּלֶת	ו. שתפלת הצבור מתקבלת אף שאין מכוונים. כתב הגאון רבי חיים מואלוז'ין זצ"ל בספרו "רוח חיים" (אבות ב, יג): "אל תהי רשע בפני עצמך" - רצונו לומר, שלא תתפלל ביחידות בפני עצמך, כי אם תתפלל ביחידות יכול להיות שתהיה נקרא רשע ח"ו, כי התפלה ביחיד צריך כוונה יתירה ובאימה ויראה ומסירות נפש, ואם לאו - תפלתו נדחית לבר (-לחוץ), וזה אינו מצוי בעוונותינו הרבים בזמנינו. אבל עם הציבור, אף שלא תהיה תפלתו כל כך בכוונה שלימה, עם כל זה אינה נמאסת כמו שכתב בזהר הקדוש "פנה אל תפלת הערער ולא בזה את תפלתם" (תהלים קב, יח) כי "ערער" פירושו יחידי כמו "כערער בערבה" (ירמיה יז, ו), רצונו לומר שתפלת יחיד פונים (-בודקין) אותה על צד בדקדוק וחיפוש בכל עולם ועולם דרך עליות אם היא ראויה לעלות אם לאו ח"ו. אבל "לא בזה את תפלתם" רצונו לומר, תפלת צבור, דאף אם אינה ראויה כל כך לעלות אין מדקדקין עליה כל כך בזכות הצבור ואינה נמאסת על כל פנים... עכ"ל.	א. אף שאין מכוונים. אחד הטעמים לכך, מפני שהציבור משלימים בתפילתם זה את זה, וכפי שכתב ה"כוזרי" (ג, יט): "לעתים רחוקות מאד תשלם תפלת היחיד בלא פגם הבא בשוגג או במזיד, ולכן נקבע אצלנו כי יתפלל היחיד תפילה בצבור ואף יתפלל עד כמה שהדבר בידו בצבור שאינו פחות מעשרה, למען ישלם על ידי אחדים מצבור זה מה שהחסר על ידי האחרים בשוגג או במזיד, וכך תצא מבין כלם תפילה שלימה בכוונה זכה..." ח. אין תפלתו נמאסת. כתב הרמב"ם (תפילה ח, א): "תפילת הציבור נשמעת תמיד ואפילו היו בהן חוטאים, אין הקב"ה מואס בתפילתן של רבים, לפיכך צריך אדם לשתף עצמו עם הציבור, ולא יתפלל ביחיד כל זמן שיכול להתפלל עם הציבור". הקשה השל"ה: והלוא עינינו רואות שבכל יום אנו מתפללין תפילת י"ח עם הציבור ומוזכר בה כמה פעמים תפילה על הגאולה, ראה נא בענינו, תקע בשופר וכו', ואין תפילתנו פועלת כלום? בספר בית אלקים (להמבי"ט) מיישב דבר זה, והוא, כי אין הענין שיעשה הקדוש ברוך הוא את כל בקשותינו, אלא שעושה כדוגמת הבקשה, כי בכל יום ויום יש גאולה, כי הלוא אנו ככבשה בין שבעים זאבים, ובכל יום ויום עומדים עלינו לכלותינו והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם. והשל"ה כתב ליישב: ולי נראה שהוא בוחר בתפילת רבים והמלאך קושרה ועושה ממנה קשר לקדוש ברוך הוא, אבל אין זה מוכרח שיעשה למבקש את בקשתו, רק שמקבל את המצות עשה כמו שמקבל כל מצות עשה כציצית ותפילין ומזוזה שהמצוה רשומה למעלה ומקבל עליה שכר, כן הוא לגבי התפילות הכשרות, שהם עולות למעלה להיעשות כתר ועטרה לקדוש ברוך הוא, אבל למלא הבקשה לפעמים ממלא ולפעמים לא, והוא יתברך שמו היודע וצדיק בכל דרכיו, אבל תפילה פסולה נדחית לגמרי כלא היתה, ומי יתן החרש יחריש ולא יעבור על 'לא תשא את שם אלוהיך לשוא', ותפילת רבים לעולם היא עולה למעלה. וכה דברי החפץ חיים זצ"ל בקול קורא משנת תרע"ד: "חובה על כל אחד ללכת... עם בניו בכל יום להתפלל שחרית מנחה וערבית בציבור דוקא... ולענות אמן יהא שמה רבא קדושה וברכו, כי על ידי זה מתבטלות בכל יום כמה וכמה גזרות מישראל... ואין לשער כמה ישועה	ו. שתפלת הצבור מתקבלת אף שאין מכוונים. כתב הגאון רבי חיים מואלוז'ין זצ"ל בספרו "רוח חיים" (אבות ב, יג): "אל תהי רשע בפני עצמך" - רצונו לומר, שלא תתפלל ביחידות בפני עצמך, כי אם תתפלל ביחידות יכול להיות שתהיה נקרא רשע ח"ו, כי התפלה ביחיד צריך כוונה יתירה ובאימה ויראה ומסירות נפש, ואם לאו - תפלתו נדחית לבר (-לחוץ), וזה אינו מצוי בעוונותינו הרבים בזמנינו. אבל עם הציבור, אף שלא תהיה תפלתו כל כך בכוונה שלימה, עם כל זה אינה נמאסת כמו שכתב בזהר הקדוש "פנה אל תפלת הערער ולא בזה את תפלתם" (תהלים קב, יח) כי "ערער" פירושו יחידי כמו "כערער בערבה" (ירמיה יז, ו), רצונו לומר שתפלת יחיד פונים (-בודקין) אותה על צד בדקדוק וחיפוש בכל עולם ועולם דרך עליות אם היא ראויה לעלות אם לאו ח"ו. אבל "לא בזה את תפלתם" רצונו לומר, תפלת צבור, דאף אם אינה ראויה כל כך לעלות אין מדקדקין עליה כל כך בזכות הצבור ואינה נמאסת על כל פנים... עכ"ל.

ארחות	תפלה	יושר
עוד מצינו במעלות תפילה בציבור, דתפילת הציבור אינה נבדקת אפילו כשאינה הגונה, וכמו שכתב השל"ה (חלק עניני תפילה): "...כשהיחיד מתפלל בודקין את תפילתו וכו' וכמה מערערים יש עליה, אבל כשהציבור מתפללים "לא בזה את תפילתם" - אף על פי שאין תפילתם כל כך הגונה, מקבלים אותה מלמעלה, וזהו שאמרו ז"ל "מנין שאין הקב"ה מואס בתפילתן של רבים". ואף אם האנשים אינם הגונים, מתקבלת ברצון מיד, כדאיתא בזהר הק' (ויחי רל"ד): "תפילת רבים אין הקב"ה משגיח בחובותיהם אלא מתקבלת מיד". י. שמח שמחה גדולה מאד שזכה להשליך ממוך רב עבור התפלה בצבור. כתב בספר "ראשית חכמה" (תוצאות חיים אות פ"ב): "בהגיע זמן המנחה יפנה עצמו מכל עסקיו ויתפלל אותה כראוי, ואפילו אם יראה לו שיגיע לו מזה הפסד ממון, נאמן הוא בעל מלאכתו שישלם לו שכר פעולתו, וממקום אחר ימציא לו הקדוש ברוך הוא כפליים. ולזה צריך שישים הבטחון בו, שאם יירא בממונו שיחסר לו, נמצא הכסף והזהב בטחונו ולא ה' יתברך, והוא כמו עובד עבודה זרה, כי עיקר העבודה הזרה שהיו עובדים הקדמונים הוא, שהיתה ממציאה להם כסף וזהב ורווח, ומי שהוא עוזב עבודת קונו בשביל רווח ממון, הרי הוא דומה לו. ודומה לזה צריך האדם ליזהר, כיון שהגיע תפלת שחרית, אל יקנה דבר מצרכי הגוף, אפילו ימצאהו בזול, כי הכל טענת היצר הרע לבטלו מעבודת הבורא. ובזה נכרת מעלת העובד שתהיה עבודתו מאהבה, כי האוהב למלך ימסור ממונו וגופו ונפשו בעבורו". כתב רש"י על הפסוק "ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם" (דברים יא, ג): והלא כבר הזהיר על כך - "בכל לבבך ובכל נפשך" (שם ו, ה)? אלא אזהרה ליחיד אזהרה לציבור. מקשה ה"כתב סופר" (דברים יא, ג-יד): וצריך להבין, למה פרט בזה בציבור, הלא פשיטא הוא! ונראה לי על פי דרשת חז"ל "ולעבדו בכל לבבכם", איזה עבודה שהיא בלב, זה תפלה. ותפלה, ידוע ד'אל כביר לא ימאס', דתפלת רבים מתקבלת, ומצוה רבה היא וחשובה אצל ה', כשהיא ברבים, לכן אמר: "בכל לבבכם ובכל נפשכם" - ברבים תהיו. וק"ל. ויש לומר, הא דאמר והבטיח: "ונתתי מטר ארצכם בעתו" וכו', דתפלה ברבים מבטלת האדם מעסק משא ומתן שלו, דלפעמים צריך לילך לעסקיו בעת הקבוע לתפלה, וכשמתפלל ביחיד - יוכל להתפלל באיזה זמן שירצה, מה שאין כן כשיקבע זמן תפלה כדי להתפלל ברבים. אלא דהקדוש ברוך הוא אין מניח שיבוא להזק על ידי כך, ותחת אשר עסק בעניניו	עיונים	יושר

ארחות	תפלה	יושר
היו מביאים לישראל אילו באמת היו מתכנסין כל הקהל... להתפלל ג' תפילות... ולא רק מתי מעט... גם יתפללו אבינו מלכנו שחרית ומנחה, בודאי היו נצולים בזה אלפי אנשים ממות וזכות גדולה למרזין בזה". עכ"ד. עוד כתב ב"בית אלקים" (שער התפילה פרק י"א): "אף כי אנו רואים כמה תפילות שמתפללים הציבור ואינם נענים, אין תימה על זה, כי אפשר קרוב לודאי שלא התפללו אותם התפילות בכוונה כראוי, אבל אם התפללו בכוונה, אפילו קצת הציבור, בודאי נענים". ט. תפלת צבור אין חוזרת ריקם לעולם. בטעם הדבר כתב בפירוש "עץ יוסף" על המדרש שם: "כי ההשגחה על הכלל גדולה ומרובה יותר מהשגחה על הפרט והאישית. או מפני שבציבור בודאי ימצא פרט (-אדם) אחד המתפלל בכוונה גדולה, ולכן נענה לכולם בזכותו". [וכן הביא הגרעק"א בהגהותיו (בגליון הרמב"ם, הלכות תשובה פ"ב ה"ו) בשם הגאון מו"ה חיים אלפאנדרי, שאף שאין צריך שיהיה לב כולם שלם, אבל מכל מקום צריך שעל כל פנים יהיה לב אחד מהם שלם, עיי"ש]. ואמנם כן: ייחיד צריך שישעוהו מלאכי השרת, ציבור לא צריכי להו, דכתיב: "הן א-ל כביר ולא ימאס" - אינו מואס בתפילתן של רבים" (רש"י סוטה לג, א). ביאורים 6. אחר תפלת הצבור. אחר שסיימו הציבור תפלתם, כלומר, שמתפלל ביחידות. 7. בודק במעשיו. אם ראוים הם (כדי שיתקבלו תפלותיו), אם לאו. 8. ולא רצה לילך עמו. מאחר ולא רצה להפסיד תפלה בציבור.	עיונים	יושר

יושר

תפלה

ארחות

עיונים

גודל החסרון באיחור לתפלה

וכתבו הפוסקים שעקר תפלת הצבור הוא

¹להתחיל מיד ²בשהצבור

מתחילין. והמתאחרין, מלבד מה שמפסידין

עקר תפלת הצבור, גם עוזבין פמה אסורים,

³שאסור להתחיל שמונה-עשרה אם לא

א. להתחיל מיד כשהצבור מתחילין. עיקר תפילה בציבור הוא תפלת שמונה עשרה, דהיינו שיתפללו עשרה אנשים שהם גדולים ביחד, ולא כמו שחושבין ההמון, שעיקר להתפלל בעשרה הוא רק לשמוע קדיש וקדושה וברכו, ולכן אינם מקפידים רק שיהיו עשרה בבית הכנסת, וזהו טעות. ולכן חוב על האדם

למהר לבוא לבית-הכנסת כדי שיגיע להתפלל שמונה-עשרה בצבור. (מ"ב צ, כח עפ"י ח"א יט, א). וישנה דעה שראוי להתפלל יחד עם הציבור מ'ברכו' וברכת יוצר ואילך, [עין הליכות הגר"א ומנהגיו (עג), שהידור מצוה לומר מ'יוצר אור' עם הציבור, ולדעת הגר"א נאה ויאה להשתדל לעשות כן].

ב. שאסור להתחיל שמונה-עשרה אם לא יספיק להגיע לקדושה ומודים וקריש. (שו"ע או"ח קט, א). לכאורה קשה למאי נפקא מינה מה שאסור לו להתפלל אם לא יסיים קודם קדיש, הרי כיון שצריך לגמור תפילתו קודם קדושה, כל שכן שישמע הקדיש שאחר שמונה-עשרה? ה"מגן אברהם" (קט, א, והובא במ"ב סק"ד) מיישב, שמדובר בתפילת ערבית שאין בה קדושה. וב"מחצית השקל" (סק"ח) תירץ, באופן שכבר שמע קדושה, שבגלל קדושה לא היה צריך להמתין, ואעפ"כ צריך לסיים קודם קדיש שאחר שמונה עשרה.

ביאורים

1. להתחיל. תפלת שמונה-עשרה, (וע"ע בעיונים). 2. כשהצבור מתחילין. שלכתחילה ראוי להתחיל תפלת שמונה-עשרה עם השליח-ציבור והקהל בשוה (מ"ב סו, לה). וכן כתב בספר "יסוד ושורש העבודה" (האיתן פ"ב): "אך זה ראוי להזהר מאד להתחיל תפילת העמידה עם הציבור". 3. שאסור להתחיל שמונה-עשרה אם לא יספיק להגיע לקדושה וכו'. המאחר לבוא לבית הכנסת ורוצה להתחיל תפילת שמונה-עשרה לאחר שכבר התחיל הציבור להתפלל תפלת שמו"ע, אין לו להתחיל אלא אם כן יספיק לגמור תפילתו בכדי שיוכל לענות עמהם קדושה ומודים (דרבנן) וקדיש (תתקבל) שאחרי החזרה (שו"ע או"ח קט, א). הרמ"א (שם)

יושר

תפלה

ארחות

עיונים

גדולה מאד שזכה להשליך ממוין רב עבור
התפלה בצבור.

והתבטל, יתן לו ה' בעצמו ברכה בחפציו ויצליח מאליו, וזהו שכתוב: "ולעבדו בכל לבבכם" שתהיה עבודה בלב שהיא תפלה - ברבים, "ונתתי מטר ארצכם בעתו", ולא יבוא להפסד על ידי זה.

ארחות	תפלה	יושר
ה. שראוי למנוע מזה. בספר "מגיד מישרים" [הוא מלאך מן השמים שהתגלה למרן ה"בית יוסף" וגילה לו רזין וסודות] כתוב (פרשת בהר): "ותקרא כל התפילה מראשה ועד סופה כסדר, ולא יחסר אפילו תיבה אחת, דהא כולה מיוסדת על פי הסוד, ולא כאותם השוטים שמדלגים התפלה בסיבת שינתם הרעה על משכבותם, אוי להם שמקלקלים הצינורות, וכמה רעות גורמים להם ולכל העולם בסיבת מניעת השפעה לעולם הזה בהיותם מקדימים המאוחר ומאחרים המוקדם".	וְגַם עַל זֶה כָּתְבוּ הַפּוֹסְקִים (כמ"ש המ"ב כסי' נ"ב) ^(ה) שְׁרָאוּי לְמַנֵּעַ מִזֶּה, שֶׁמִּתְפַּלֵּל הַצִּינּוֹרוֹת, וְרַק בְּמִקְוֵם הַכֶּרֶת יַעֲשֶׂה כֵן ^(ו) וְחַיֵּב לְהַשְׁלִים מִיד ^(ז) אַחֲרֵי הַתְּפִלָּה כָּל מֵה שֶׁהִתְחַסֵּיר ^(ח) כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב	וְגַם עַל זֶה כָּתְבוּ הַפּוֹסְקִים (כמ"ש המ"ב כסי' נ"ב) ^(ה) שְׁרָאוּי לְמַנֵּעַ מִזֶּה, שֶׁמִּתְפַּלֵּל הַצִּינּוֹרוֹת, וְרַק בְּמִקְוֵם הַכֶּרֶת יַעֲשֶׂה כֵן ^(ו) וְחַיֵּב לְהַשְׁלִים מִיד ^(ז) אַחֲרֵי הַתְּפִלָּה כָּל מֵה שֶׁהִתְחַסֵּיר ^(ח) כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב
וב'כף החיים' (נב, ב) כתב: דע דכל סדר התפילה שתיקנו חז"ל יש בהם סודות נעלמים ודברים נפלאים כמו שכתוב בשער הכוונות ועל כן צריך להזהר מאד ולומר כל סדר התפלה על הסדר לא יחסר מהם שום דבר, וכן הזהיר המגיד למרן הבית יוסף ז"ל לבוא לבית הכנסת בהשכמה וכו'.	ו. וחייב להשלים מיד וכו'. יש כאן חידוש דין שצריך להשלים מיד אחר התפלה, וכנראה שהטעם הוא כדי שתהיה ההשלמה קשורה עדיין לתפילה שלו כמה שאפשר ('שיח תפילה', עמ' פ).	ו. וחייב להשלים מיד וכו'. יש כאן חידוש דין שצריך להשלים מיד אחר התפלה, וכנראה שהטעם הוא כדי שתהיה ההשלמה קשורה עדיין לתפילה שלו כמה שאפשר ('שיח תפילה', עמ' פ).
בקובץ תשובות לרבינו שליט"א (ח"א סי' י"ט) נשאל: יחיד שגמר ישתבח, וממתין להש"ץ להתחיל קדיש, האם מותר להמשיך בפסוקי דזמרה שדילג. תשובה: לא.	ז. אחר התפלה. ישנה דעה, שאם משלים הפרקים החסרים לאחר התפילה נחשב ג"כ מהפך הצינורות, אולם בשו"ת 'פאת שדך' (ח"א סי' ח') כתב שאינו מהפך עולמות בזה אלא צינורות, ומוטב שישפיעו כשהן הפוכין ולא יסתום אותן לגמרי ח"ו במניעת קריאתם.	ז. אחר התפלה. ישנה דעה, שאם משלים הפרקים החסרים לאחר התפילה נחשב ג"כ מהפך הצינורות, אולם בשו"ת 'פאת שדך' (ח"א סי' ח') כתב שאינו מהפך עולמות בזה אלא צינורות, ומוטב שישפיעו כשהן הפוכין ולא יסתום אותן לגמרי ח"ו במניעת קריאתם.
ה. כמו שכתב בשו"ע. מי שבא לבית-הכנסת לאחר שהתחילו הציבור ברכת 'יוצר-אור', ואין לו שהות לומר פסוקי דזמרה אפילו בדילוג [דהיינו 'ברוך שאמר', 'אשרי' ו'ישתבח'], ודינו הוא שיקרא קריאת-שמע וברכותיה עם הציבור ויתפלל עמהם תפילת העמידה, נחלקו הפוסקים האם מעיקר הדין מחויב הוא לומר פסוקי דזמרה לאחר התפילה או לא.	ובשו"ע (נב, א') פסק שיקרא כל פסוקי דזמרה לאחר התפלה, כדי לצאת ידי דעת הסוברים	ובשו"ע (נב, א') פסק שיקרא כל פסוקי דזמרה לאחר התפלה, כדי לצאת ידי דעת הסוברים

ביאורים

הציבור. כלומר, בשביל שיספיק להתפלל תפלת העמידה (שמו"ע) עם הציבור.

ארחות	תפלה	יושר
יִסְפִּיק לְהַגִּיעַ לְקִרְאָהּ וּמוֹדִים וְקִדְיָשׁ, וְעוֹד הִרְבֵּה יֵינִים הַמְּבַאֵר בְּשִׁלְחַן עֲרוֹן, שְׁמִי שְׁאִין שָׁם עַל לְבֹ בּוֹדָאֵי עוֹבֵר עֲלֵיהֶם. וְהִנֵּה כָּבֵד כָּתֵב הַגֵּר"א ^(ג) שֶׁכָּל סֵדֶר הַתְּפִלָּה כְּנוֹי עַל סֵדֶר הָעוֹלָמוֹת הָעֲלִיּוֹנִים, וְחָם וְשָׁלוֹם לְדִלֵּג דָּבָר אַחֲרֵי מִתְּפִלָּה, ^(ד) וְלֹא הִתִּירוּ לְדִלֵּג מִפְּסוּקֵי דִזְמָרָה ⁴ אֶלָּא בְּשִׁבִּיל תְּפִלַּת הַצִּיּוֹר.	ג. שכל סדר התפלה בנוי על סדר העולמות העליונים. כתב החיי אדם (כלל כ סעיף א): התפלה נחלקת לארבעה חלקים [והם נגד ד' עולמות הידועים ליודעי חן]: נגד עולם הזה, ועולם הגלגלים, ועולם המלאכים, ועולם העליון שבו שכינת-עוזו, ונגד גוף ונפש, ורוח ונשמה. ועל ידי זה מעורר הקדושה שבכל עולם ועולם, בכל בחינה שמקושר בו חלק גופו ונפשו ורוחו ונשמתו, ועל ידי זה עולה תפלתו להיות עטרה בראש הקדוש ברוך הוא. דהיינו, מברכת "על נטילת ידיים" עד "ברוך שאמר" הוא כנגד הגוף ועולם הזה, ולכן מברכין הברכות שהם הכל על צרכי גופו והעולם. ומ"ברוך שאמר" עד "יוצר אור" הוא נגד עולם הגלגלים ונגד הנפש, שהגלגלים והנפש תמיד מזמרים ומשבחים לכבודו יתברך, כמו שכתוב: "ברכי נפשי" וכו' וכתוב: "השמים מספרים" וכל מזמור "הללו את ה' מן השמים" וכו', ולכן נתקן כל פסוקי דזמרה לעורר הקדושה דשם. ומן "יוצר אור" עד [תפילת] שמונה-עשרה הוא נגד הרוח ועולם המלאכים, שהן מקדישין שמו יתברך בסדר קדושה, ולכן אנו אומרים: "יוצר משרתים" וכו', ואז כיון שנתעוררה הקדושה בכל ג' עולמות, אז מתפלל שמונה-עשרה ועומד לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא בכבודו, ולכן היא בחשאי, כעומד לפני מלך.	ג. שכל סדר התפלה בנוי על סדר העולמות העליונים. כתב החיי אדם (כלל כ סעיף א): התפלה נחלקת לארבעה חלקים [והם נגד ד' עולמות הידועים ליודעי חן]: נגד עולם הזה, ועולם הגלגלים, ועולם המלאכים, ועולם העליון שבו שכינת-עוזו, ונגד גוף ונפש, ורוח ונשמה. ועל ידי זה מעורר הקדושה שבכל עולם ועולם, בכל בחינה שמקושר בו חלק גופו ונפשו ורוחו ונשמתו, ועל ידי זה עולה תפלתו להיות עטרה בראש הקדוש ברוך הוא. דהיינו, מברכת "על נטילת ידיים" עד "ברוך שאמר" הוא כנגד הגוף ועולם הזה, ולכן מברכין הברכות שהם הכל על צרכי גופו והעולם. ומ"ברוך שאמר" עד "יוצר אור" הוא נגד עולם הגלגלים ונגד הנפש, שהגלגלים והנפש תמיד מזמרים ומשבחים לכבודו יתברך, כמו שכתוב: "ברכי נפשי" וכו' וכתוב: "השמים מספרים" וכל מזמור "הללו את ה' מן השמים" וכו', ולכן נתקן כל פסוקי דזמרה לעורר הקדושה דשם. ומן "יוצר אור" עד [תפילת] שמונה-עשרה הוא נגד הרוח ועולם המלאכים, שהן מקדישין שמו יתברך בסדר קדושה, ולכן אנו אומרים: "יוצר משרתים" וכו', ואז כיון שנתעוררה הקדושה בכל ג' עולמות, אז מתפלל שמונה-עשרה ועומד לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא בכבודו, ולכן היא בחשאי, כעומד לפני מלך.
ד. ולא היתירו לדלג מפסוקי דזמרה. במסכת שבת (קיא, ב): אמר רבי יוסי יהא חלקי מגומרי הלל בכל יום, ומסקנת הגמרא שהכוונה לפסוקי דזמרה. בספר בן יהוידע (שם) הקשה, הרי ודאי כל אדם זהיר לומר פסוקי דזמרה בכל יום, ומה החידוש בזה עד כדי שרבי יוסי מאחל לעצמו "יהא חלקי מגומרי הלל (-פסוקי דזמרה) בכל יום"? ותיירץ שם בדרכו. ויש מתרצים שכוונתו על מי שאומר את כל פסוקי דזמרה בכל יום בלי שום דילוג, שבא לבית הכנסת בזמן שיספיק לו לומר את כל פסוקי דזמרה במתינות כראוי.	ביאורים	ביאורים

מוסיף שגם אמן של האל הקדוש ואמן של שומע תפילה בכלל. 4. אלא בשביל תפלת

ארחות	תפלה	יושר
ברכת התורה 'ותן בלבנו ללמוד וללמד' וכו'. ולא	מֵאֵד לְאַמְרָה ⁵ בְּחִתִּימַת הַשֵּׁם. וְכֵן פְּרִשְׁת	ברכת התורה 'ותן בלבנו ללמוד וללמד' וכו'. ולא
יברך שוב ברכות התורה לאחר התפילה. (שו"ע מז, ז, מ"ב יז).		יברך שוב ברכות התורה לאחר התפילה. (שו"ע מז, ז, מ"ב יז).
לענין ברכת 'אלהי נשמה' אם לא בירך קודם התפלה, כתב ה'משנה ברורה' (נב, ט) בשם ה'פרי חדש' שלא יאמרנה לאחר התפלה, [שהרי ענינה של ברכה זו הוא להודות להקב"ה שמחזיר את הנשמה לגוף מת (-שבלי הנשמה אין בגוף רוח והרי הוא מת) וכבר יצא בברכת "מחיה המתים" (שאמר בתפלת שמונה עשרה)]. בהמשך דבריו, (וב'ביאור הלכה') שם הביא דעת כמה אחרונים החולקים וסוברים שלא יצא, ולכן כתב שבמקרה שלא בירך אלהי נשמה לפני התפילה טוב לכתחילה שיכוון בפירוש כשאומר "ונאמן אתה להחיות מתים" שאינו רוצה לפטור ברכת אלהי נשמה כשיאמר "ברוך...מחיה המתים", ואז לכל הדעות יברך אלהי נשמה לאחר התפילה. ואם לא כיון כך ורוצה לסמוך על המתירים לברך - לא הפסיד, וכן אם ירצה שלא לברך - אין מוחין בידו, עיי"ש. אמנם בספר 'מחנה ישראל' (א, ח) כתב הוא עצמו [הח"ח] בפשיטות שלא יברך אחר התפלה כיון שנפטר בברכת מחיה המתים].		לענין ברכת 'אלהי נשמה' אם לא בירך קודם התפלה, כתב ה'משנה ברורה' (נב, ט) בשם ה'פרי חדש' שלא יאמרנה לאחר התפלה, [שהרי ענינה של ברכה זו הוא להודות להקב"ה שמחזיר את הנשמה לגוף מת (-שבלי הנשמה אין בגוף רוח והרי הוא מת) וכבר יצא בברכת "מחיה המתים" (שאמר בתפלת שמונה עשרה)]. בהמשך דבריו, (וב'ביאור הלכה') שם הביא דעת כמה אחרונים החולקים וסוברים שלא יצא, ולכן כתב שבמקרה שלא בירך אלהי נשמה לפני התפילה טוב לכתחילה שיכוון בפירוש כשאומר "ונאמן אתה להחיות מתים" שאינו רוצה לפטור ברכת אלהי נשמה כשיאמר "ברוך...מחיה המתים", ואז לכל הדעות יברך אלהי נשמה לאחר התפילה. ואם לא כיון כך ורוצה לסמוך על המתירים לברך - לא הפסיד, וכן אם ירצה שלא לברך - אין מוחין בידו, עיי"ש. אמנם בספר 'מחנה ישראל' (א, ח) כתב הוא עצמו [הח"ח] בפשיטות שלא יברך אחר התפלה כיון שנפטר בברכת מחיה המתים].
ברכת "על נטילת ידיים" נתקנה רק לפני התפילה. (מ"ב נב, ב).		ברכת "על נטילת ידיים" נתקנה רק לפני התפילה. (מ"ב נב, ב).
בערוך השלחן (ס"ח) כתב שנראה שגם ברכת 'הנותן לשכוי בינה' אינו יכול לברך לאחר התפילה כיון שבירך יוצר המאורות, וגם ברכת 'מתיר אסורים' לא יברך כיון שבברכת 'אתה גיבור' מזכיר מתיר אסורים, אך סיים שדבר זה צריך עיון ולכן יזהר שלא יבא לידי כך, ואם בא לידי כך ספק ברכות להקל ולא יאמר ברכות אלו לאחר התפילה [וראה גם בספר 'עמק ברכה' (דיני ברכות השחר) שכתב כעין זה]. אבל בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ה סי' כ אות יב) דחה דבריו, שברכת 'הנותן לשכוי בינה' היא על ההנאה מההבנה שיש אור, וזאת אפי' לפני שיצאה השמש, גם דחה שם מה שכתב שלא יברך מתיר אסורים, כיון שבברכת 'אתה גיבור' לא הוזכרה ההנאה, אלא גבורת השי"ת. ועוד, שכוונת מתיר אסורים שב'אתה גיבור' אינו על מה שאסור בשינה, שהרי יש לאדם הנאה ותועלת מזה, ואדרבה אין רעה גדולה מזה שלא יוכל האדם לישן. אלא מתיר אסורים הוא ממה שאסרו אותו אנשים, ואין מניחים אותו לצאת לחפשי, שהשי"ת מתירנה כשנגמרה הגזירה משמים שעליו להיות אסור. והוא כמו רופא חולים וסומך נופלים שמזכירין בברכת 'אתה גיבור', שאנו מאמינים שהוא רק על פי גזירת שמים, וכשירחם עליו מחמת תשובה וטעמים אחרים שלא ידועים לנו סומכו ומרפאו ומתירו מאסוריו. ואין זה ענין כלל לברכת מתיר אסורים שחייבו לברך כשקם משנתו.		בערוך השלחן (ס"ח) כתב שנראה שגם ברכת 'הנותן לשכוי בינה' אינו יכול לברך לאחר התפילה כיון שבירך יוצר המאורות, וגם ברכת 'מתיר אסורים' לא יברך כיון שבברכת 'אתה גיבור' מזכיר מתיר אסורים, אך סיים שדבר זה צריך עיון ולכן יזהר שלא יבא לידי כך, ואם בא לידי כך ספק ברכות להקל ולא יאמר ברכות אלו לאחר התפילה [וראה גם בספר 'עמק ברכה' (דיני ברכות השחר) שכתב כעין זה]. אבל בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ה סי' כ אות יב) דחה דבריו, שברכת 'הנותן לשכוי בינה' היא על ההנאה מההבנה שיש אור, וזאת אפי' לפני שיצאה השמש, גם דחה שם מה שכתב שלא יברך מתיר אסורים, כיון שבברכת 'אתה גיבור' לא הוזכרה ההנאה, אלא גבורת השי"ת. ועוד, שכוונת מתיר אסורים שב'אתה גיבור' אינו על מה שאסור בשינה, שהרי יש לאדם הנאה ותועלת מזה, ואדרבה אין רעה גדולה מזה שלא יוכל האדם לישן. אלא מתיר אסורים הוא ממה שאסרו אותו אנשים, ואין מניחים אותו לצאת לחפשי, שהשי"ת מתירנה כשנגמרה הגזירה משמים שעליו להיות אסור. והוא כמו רופא חולים וסומך נופלים שמזכירין בברכת 'אתה גיבור', שאנו מאמינים שהוא רק על פי גזירת שמים, וכשירחם עליו מחמת תשובה וטעמים אחרים שלא ידועים לנו סומכו ומרפאו ומתירו מאסוריו. ואין זה ענין כלל לברכת מתיר אסורים שחייבו לברך כשקם משנתו.

ביאורים

5. בחתימת השם. לסיים ברכה זו בהזכרת השם, כלומר, ברוך אתה השם מקדש שמו ברבים.

ארחות	תפלה	יושר
בְּשִׁלְחָן עֲרוּךְ] ^(ט) אֲבָל חֲלִילָה לְנֶהֱג כֵּן בְּקִבְעוֹת וְהוּא אֶסּוּר גְּמוּר. וְגַם בְּרִכּוֹת הַשֹּׁחַר חַיֵּב לומר לִפְנֵי הַתְּפִלָּה, כִּי אַחֵר הַתְּפִלָּה ^(י) יֵשׁ בְּרִכּוֹת שְׂאֵי אֶפְשָׁר לְאֶמֶן כְּבֹד וְגַם בְּרִכַּת 'לְעוֹלָם יִהְיֶה אָדָם' הָיָה מֶרֶץ הַחַזוֹ"א נִזְהָר		שצריך לקרוא אותם, אבל בלא ברכה שלפניהם (-ברוך שאמר) ובלא ברכה שלאחריהם (-ישתבח) כיון שלפי רוב הפוסקים נתקנו פסוקי דזמרה דוקא קודם התפלה.
הכנסת ומצא ציבור העומד בסוף פסוקי דזמרה, אומר 'ברוך שאמר', 'אשרי' (ואם יש לו עוד שהות יוסיף עוד מזמורים כמובא שם בשו"ע) ו'ישתבח', ואחר כך ברכת 'יוצר-אור' וכו' וקריאת שמע וברכותיה, ויתפלל עם הציבור (שו"ע שם). אך באופן זה, לא נתבאר אם צריך להשלים לאחר התפילה את מה שדילג מפסוקי דזמרה. ובדברי רבינו כאן שכתב: "וחייב להשלים מיד אחר התפילה כל מה שהחסיר" מבואר שחייב, וכן כתב גם בספרו "שונה הלכות" _ (נ"ב, ז): "כל מה שמדלג יאמר אחר התפילה".		הכנסת ומצא ציבור העומד בסוף פסוקי דזמרה, אומר 'ברוך שאמר', 'אשרי' (ואם יש לו עוד שהות יוסיף עוד מזמורים כמובא שם בשו"ע) ו'ישתבח', ואחר כך ברכת 'יוצר-אור' וכו' וקריאת שמע וברכותיה, ויתפלל עם הציבור (שו"ע שם). אך באופן זה, לא נתבאר אם צריך להשלים לאחר התפילה את מה שדילג מפסוקי דזמרה. ובדברי רבינו כאן שכתב: "וחייב להשלים מיד אחר התפילה כל מה שהחסיר" מבואר שחייב, וכן כתב גם בספרו "שונה הלכות" _ (נ"ב, ז): "כל מה שמדלג יאמר אחר התפילה".
ט. אבל חלילה לנהוג כן בקביעות וכו'. רבינו שליט"א נוהג לספר: מעשה באדם, בעל מפעל ליצור רהיטים, שהיה מגיע כל יום לתפילה - אבל תמיד מאחר. פעם מגיע ב'ויברך דוד', ופעם ב'ישתבח', ולעתים גם ב'יוצר אור'. רב בית-הכנסת, אשר דעתו לא היתה נוחה מנוהג זה, ניגש אליו והוכיחו: "אם אתה כבר מקפיד להגיע יום יום לתפילה - מדוע אינך מגיע בזמן?" ענהו הלה: "מה זה חשוב? העיקר שאני מגיע! והרי בסופו של דבר אני משלים לאחר התפילה את כל מה שהחסרתי!" לא הועילו מאמציו של הרב, ואותו אדם המשיך להגיע לתפילה באיחור. יום אחד בא אל הרב ופניו נפולות: "קיבלתי את עונשי על מנהג פסול זה, כל מפעל הרהיטים שברשותי - נשרף!" "מהיכן אתה יודע - שאלו הרב - שזהו העונש שקיבלת על האיחור הקבוע לתפילה?" ענהו הלה: במפעל פרצה שריפה, מיד הזמינו 'מכבי-אש'. רכב הכבוי התמהמה, ולבסוף הגיע - אבל הגיע מאוחר... ברגעים מועטים אלו, עד שהגיע הרכב - עלה כל המפעל בלהבות והיה למאכולת אש. משמים הראוני מה משמעות איחור של מספר דקות, מידה כנגד מידה... [רבינו שליט"א התבטא פעם, שאם מעשה זה היה נודע לו לפני שהוציא לאור את ספר "ארחות יושר" - היה משלב מעשה זה בתוכו... זכינו בזה לקיים את רצונו...]		ט. אבל חלילה לנהוג כן בקביעות וכו'. רבינו שליט"א נוהג לספר: מעשה באדם, בעל מפעל ליצור רהיטים, שהיה מגיע כל יום לתפילה - אבל תמיד מאחר. פעם מגיע ב'ויברך דוד', ופעם ב'ישתבח', ולעתים גם ב'יוצר אור'. רב בית-הכנסת, אשר דעתו לא היתה נוחה מנוהג זה, ניגש אליו והוכיחו: "אם אתה כבר מקפיד להגיע יום יום לתפילה - מדוע אינך מגיע בזמן?" ענהו הלה: "מה זה חשוב? העיקר שאני מגיע! והרי בסופו של דבר אני משלים לאחר התפילה את כל מה שהחסרתי!" לא הועילו מאמציו של הרב, ואותו אדם המשיך להגיע לתפילה באיחור. יום אחד בא אל הרב ופניו נפולות: "קיבלתי את עונשי על מנהג פסול זה, כל מפעל הרהיטים שברשותי - נשרף!" "מהיכן אתה יודע - שאלו הרב - שזהו העונש שקיבלת על האיחור הקבוע לתפילה?" ענהו הלה: במפעל פרצה שריפה, מיד הזמינו 'מכבי-אש'. רכב הכבוי התמהמה, ולבסוף הגיע - אבל הגיע מאוחר... ברגעים מועטים אלו, עד שהגיע הרכב - עלה כל המפעל בלהבות והיה למאכולת אש. משמים הראוני מה משמעות איחור של מספר דקות, מידה כנגד מידה... [רבינו שליט"א התבטא פעם, שאם מעשה זה היה נודע לו לפני שהוציא לאור את ספר "ארחות יושר" - היה משלב מעשה זה בתוכו... זכינו בזה לקיים את רצונו...]
י. יש ברכות שאי אפשר לאומן כבר. כגון, מי שלא בירך ברכות התורה קודם התפילה, אם למד מעט מיד בסיום התפילה עם כוונה לשם מצות לימוד תורה - יצא ידי חובת ברכות התורה בברכת "אהבה-רבה" (או "אהבת-עולם") שלפני קריאת-שמע, כיון שיש בה מעין		י. יש ברכות שאי אפשר לאומן כבר. כגון, מי שלא בירך ברכות התורה קודם התפילה, אם למד מעט מיד בסיום התפילה עם כוונה לשם מצות לימוד תורה - יצא ידי חובת ברכות התורה בברכת "אהבה-רבה" (או "אהבת-עולם") שלפני קריאת-שמע, כיון שיש בה מעין

ארחות	תפלה	עיונים	יושר
		א. אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת. כוונת הגמרא, שאדם המתפלל בבית הכנסת ואפילו ביחיד, תפלתו נשמעת בכל עת. מה שאין כן במתפלל במקום אחר, כגון בביתו, שאין מובטח לו שתפלתו תתקבל, אלא אם כן התפלל בשעה שהצבור מתפללים (לחם משנה, הלכות תפלה ח, א). וב'מאירי' פירש שתפלתו מתקבלת ביותר בבית הכנסת מפני שכוונת הלב מצויה שם יותר. אבל ב'חכמת מנוח' מפרש שלעולם אין תפלתו נשמעת כשהתפלל שלא בבית הכנסת. ומכל מקום אין תפלותיו אלו לבטלה, מפני שכאשר יתפלל אחר כך תפלה הגונה וראויה בבית הכנסת, אז גם תפלותיו הראשונות תתקבלנה עמה.	מַעֲלַת הַתְּפִלָּה בְּבֵית הַכְּנֶסֶת
		אחר, כגון בביתו, שאין מובטח לו שתפלתו תתקבל, אלא אם כן התפלל בשעה שהצבור מתפללים (לחם משנה, הלכות תפלה ח, א). וב'מאירי' פירש שתפלתו מתקבלת ביותר בבית הכנסת מפני שכוונת הלב מצויה שם יותר. אבל ב'חכמת מנוח' מפרש שלעולם אין תפלתו נשמעת כשהתפלל שלא בבית הכנסת. ומכל מקום אין תפלותיו אלו לבטלה, מפני שכאשר יתפלל אחר כך תפלה הגונה וראויה בבית הכנסת, אז גם תפלותיו הראשונות תתקבלנה עמה.	גַּם עֵקֶר הַמִּצְוָה¹ לְהִתְפַּלֵּל בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, כְּמוֹ שְׁאָמְרוּ (בברכות ו' א')^(א) אֵין תְּפִלָּתוֹ
		וראוי לו לאדם שיתפלל בבית הכנסת אפילו כשאין הצבור מתפללים שם, מפני שהוא מקום קבוע ומיוחד לתפלת הצבור (רבינו יונה, ד, א ד"ה אימתי. שו"ע או"ח צ, ט, ומ"ב שם, לג). וזה מדויק בלשון הגמרא: "אין תפלתו של אדם (כלומר, של יחיד) נשמעת אלא בבית הכנסת", שמשמעותו, שבבית הכנסת נשמעות תפלותיו, על אף שהוא "אדם" ולא צבור (צל"ח). אך, אף על פי כן תפלה בצבור תמיד עדיפה מתפלה ביחידות. לכן כאשר הצבור מתפללים מחוץ לבית הכנסת, כגון בבית פרטי, עדיף להתפלל אתם מלהתפלל בבית הכנסת ביחידות (מ"ב צ, כח, בשם 'פרי מגדים').	
		ביאורים	
		1. להתפלל בבית הכנסת. התפילה היותר מקובלת והמצוה היותר גדולה היא להתפלל בבית הכנסת ויחד עם הציבור (שו"ע צ, ט). דבית הכנסת הוא מקום קבוע ומיוחד לתפילת הציבור, ודרשו חכמינו מהפסוק (מלכים א, ח כח) "לשמוע אל הרינה ואל התפילה", שאין תפילתו של אדם נשמעת אלא בבית-הכנסת (גמרא ברכות ו, א. מ"ב צ, לג). ולכך אף שיש באפשרותו להתפלל בעשרה בביתו, ישתדל להתפלל בבית-הכנסת (מ"ב צ, כז) משום מעלת בית הכנסת. (אמנם אם בביתו יוכל להתפלל במנין, ובבית-הכנסת ביחידות - עדיף שיתפלל בביתו), ואף אם התאחר וכבר אין מנין בבית-הכנסת, עדיף להתפלל ביחידות בבית-הכנסת ולא בביתו (מ"ב שם לג).	

ארחות	תפלה	עיונים	יושר
		א. אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת. כוונת הגמרא, שאדם המתפלל בבית הכנסת ואפילו ביחיד, תפלתו נשמעת בכל עת. מה שאין כן במתפלל במקום אחר, כגון בביתו, שאין מובטח לו שתפלתו תתקבל, אלא אם כן התפלל בשעה שהצבור מתפללים (לחם משנה, הלכות תפלה ח, א). וב'מאירי' פירש שתפלתו מתקבלת ביותר בבית הכנסת מפני שכוונת הלב מצויה שם יותר. אבל ב'חכמת מנוח' מפרש שלעולם אין תפלתו נשמעת כשהתפלל שלא בבית הכנסת. ומכל מקום אין תפלותיו אלו לבטלה, מפני שכאשר יתפלל אחר כך תפלה הגונה וראויה בבית הכנסת, אז גם תפלותיו הראשונות תתקבלנה עמה.	הַתְּמִיד מְבָאָר בַּפּוֹסְקִים שֶׁהוּא חַיִּיב, וְכֵן כָּל מִי שְׁאוּמְרִים אַחֵר הַתְּפִלָּה הוּא חַיִּיב מְדִינָא. וְעֵינִי בְּמִשְׁנֵה בְּרוּרָה סִימָן קל"ב שֶׁהָבִיא, שִׁיזְהָר לֵאמֹר 'עָלֵינוּ' בְּכוֹנֵנָה בְּאִימָה וּבִירָאָה, כִּי כָּל צָבָא הַשָּׁמַיִם שׁוֹמְעִים וְחֻקְב"ה עֹמֵד עִם פְּמִלְיָא שֶׁל מַעֲלָה וְכָלֵם עֲזָנִים וְאוּמְרִים אֲשֶׁרֵי הָעָם שֶׁכָּבָה לֹו כו'. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. וְלֹא כְּמוֹ שֶׁמְזַלְזָלִים בְּ'עָלֵינוּ', וְגַם כָּל הַפּוֹסְקִים שְׁאוּמְרִים בְּשַׁעַת הוֹצָאת סֵפֶר תּוֹרָה וְהַכְּנָסָתָהּ וְהַגְבָּהָתָה יֵשׁ לוֹ יָסוֹד בְּש"ס וּפּוֹסְקִים, וְחֵם וְשָׁלוֹם לְזַלְזָל בָּזָה.

עיונים	ארחות	תפלה	יושר
נקרא פסולו בקודש והקודש מקבלו, אבל כשמתפלל חוץ לבית הכנסת אין פסולו בקודש ואין הקודש מקבלו". עכ"ל. מבואר בדבריו, שיש מעלה למתפלל בבית הכנסת שאף אם לא כיון בתפלה - בדיעבד תפלתו עולה למעלה.	בש"ט פ"ד) אָמַר הַקֹּב"ה פְּשָׁאֲתָהּ מִתְפַּלֵּל - הַתְּפַלֵּל בְּבֵית הַכִּנְסָה. וְאִסּוּר לְהַתְּפַלֵּל בְּחֶצֶר אוֹ בְּחוּץ. וְאָמְרוּ (ברכות ו') הַמִּתְפַּלֵּל אֲחוּרֵי בֵּית הַכִּנְסָה נִקְרָא רָשָׁע, שֶׁנֶּאֱמַר: "סָבִיב רָשָׁעִים יִתְהַלְכוּן". וְאָמְרוּ שָׁם (ח' א') לְעוֹלָם יִכָּנֵס אָדָם שְׁנֵי פִתְחִים וְאַחֵר כֶּךָ יִתְפַּלֵּל [כְּלוּמָר שְׁיִכָּנֵס לְבֵית הַכִּנְסָה כְּשֶׁעוֹר שְׁנֵי פִתְחִים, ⁶ וְלֹא יִתְפַּלֵּל סְמוּךְ לְפֶתַח שֶׁלֹּא יֵהָא נִרְאָה כְּדַעְתּוֹ לְבָרַח,		
ג. שני פתחים. קיימת מחלוקת בשיעור רוחב "שני פתחים". לדעת 'ארחות חיים' (מובא בבית	יוסף, או"ח צ, ד"ה ולא ישב מיד) הוא 8 טפחים [77-64 ס"מ]. ואילו הרא"ש (ב'עין יעקב') כותב שלדעת רש"י הוא 8 אמות [פי 6 מהשיעור הקודם].		
הרשב"א (פירושי ההגדות) מפרש שכוונת רב חסדא היא לשיעור זמן, ולא לשיעור מקום.			
ביאורים			
לבית הכנסת להתפלל - נענש בגלות, מדה כנגד מדה: הרי השכינה מצויה בבית הכנסת כשיש שם עשרה אנשים המתפללים בו. זה שאינו בא לבית הכנסת ומבטל בכך את ה"מנין", גורם לגלות ולסילוק השכינה משם. לכן אף הוא נענש בגלות ממקומו (עיון יעקב). ובערוך השולחן (צ) כתב, שנענש בגלות - מידה כנגד מידה: "הוא לא רצה לילך הליכה קרובה, ילך הליכה רחוקה". 5. המתפלל אחורי בית הכנסת. חלקו הקדמי של בית הכנסת, כלפיו פונים המתפללים, נקרא "פני" בית הכנסת, והחלק שממול (בו נמצא הפתח דרך כלל) נקרא "אחורי" בית הכנסת. העומד "אחורי" בית הכנסת, ואינו מחזיר פניו כלפי בית הכנסת כדי להתפלל לאותו צד אליו מתפללים הצבור [אלא מפנה גבו לצבור] - נקרא "רשע", כי הוא נראה ככופר במי שהצבור מתפללים לפניו (רש"י, תוספות ו, א ד"ה אחורי בית הכנסת).			
6. ולא יתפלל סמוך לפתח. אדם הנכנס לבית הכנסת, יכנס פנימה שיעור רוחב שני פתחים, ואחר כך יתפלל, כי אם ישב סמוך לפתח, נראה הדבר כאילו עיכובו בבית הכנסת הוא למשא עליו ולכן יושב על יד הפתח כדי שיוכל לצאת מהר.			

ארחות	תפלה	יושר	עיונים
שֶׁל אָדָם נִשְׁמַעַת ² אֵלָא בְּבֵית הַכִּנְסָה. וְאָמְרוּ (שם ח' א') מִי שֶׁאֵין נִכְנָס לְבֵית הַכִּנְסָה ³ נִקְרָא שָׁכֵן רַע ⁴וְגוֹרֵם גְּלוּת לְבָנָיו. וְכֵן אָמְרוּ			ב. אלא בבית הכנסת. בדבר מעלת המתפלל בבית הכנסת, ראוי להביא מה שכתב הצ"ח (דרושי הצ"ח, דרוש ו' לשבת
תשובה): "הנה העיקר קדושת המקום והבית הכנסת הוא מקום משכן השכינה, ואהי להם למקדש מעט' (יחזקאל יא טז) אלו בתי כנסיות שבחוץ לארץ, ואמרו חז"ל (תענית ח, א) אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת, וכבר אמרתי שאם האדם מתפלל בבית הכנסת, אף אם באה לו מחשבה זרה ומבלבלת תפלתו, והתפלה היא במקום קרבן ונקראת עבודה דוגמת הקרבן כדכתיב (דברים יא יג) 'לעבדו בכל לבבכם', ואמרו חז"ל (תענית ב, א) איזה עבודה שבלב זה תפלה. ואם כן אחר כוונת הלב הן הן הדברים, ואם לבו בל עמו הוה כמו מחשב מחשבת חוץ בקרבן [השוחט קרבן וחושב בשעת השחיטה ששוחטו על מנת לאכול בשר הקרבן 'חוץ לזמנו', כלומר, מעבר לזמן שמותר לאוכלו, הרי במחשבה זו פיגל את הקרבן ופסלו] והוא פסולי המוקדשין. והנה אמרו בגמרא (זבחים פד, א) שיש פסולי מוקדשין שאם עלו (בדיעבד על המזבח לאחר שנפסלו) לא ירדו, ויש שגם אם עלו ירדו, וזה הכלל, כל שפסולו בקודש (שנפסל בתוך העזרה לאחר שחיטתו) - הקודש מקבלו (שבדיעבד אם העלוהו על המזבח לא ירד), וכל שאין פסולו בקודש (אלא בטרם שחיטתו ארע בו פסול) - אין הקודש מקבלו (ואף אם נשחט והעלוהו על המזבח ירד), וכשאדם מתפלל בבית הכנסת שהוא מקום קדוש, אף אם באה איזה מחשבת חוץ (מחשבה זרה המבלבלת תפלתו)			
ביאורים			
2. אלא. כשמתפלל אותה. 3. נקרא שכן רע. רש"י (אבות ב, ט) כותב ששכן טוב (כלומר, שמעשיו טובים) עדיף מחבר טוב, כי שכנו רואה אותו בכל שעה, ביום ובלילה, ולומד ממעשיו הטובים. בדומה לכך, מי שאינו נכנס לבית הכנסת להתפלל, נקרא "שכן רע", כי בכך הוא משפיע על הנמצאים בסביבתו להיעדר אף הם מבית הכנסת. ה'פרישה' (או"ח צ, טו) כתב שני ביאורים מדוע נקרא "שכן רע": א. כי בהעדרו מבית הכנסת, מונע הוא את השראת השכינה מן הצבור (כשהם זקוקים לו להשלים את ה"מניין") ב. "גם יש לומר כפשוטו שכמו ששכן רע אינו נהנה בשכונת חבריו, כן הוא מראה עצמו שאינו נהנה שיגור השכינה אתו". בצוואת החיי אדם כתב (הובא במ"ב צ, לח): שכן דרך השכנים הרעים שאין נכנסין לבית חבריהם. ועיין בספר שמירת הלשון סוף ח"ב הסבר נוסף. ראה גם בספר בית אלקים להמבי"ט, פרק מעלת התפילה באור עמוק בענין. 4. וגורם גלות (לו) ולבניו. מי שאינו נכנס			

ארחות **תפלה** **יושר**

עיונים

ד. לא יצא אדם מבית הכנסת עד שיסיימו כל התפלה. כתב בספר "יעלזו חסידים" (לבעל ה"פלא יועץ"): היוצא (מבית הכנסת) כדי למהר לעסקיו היא לא תצלח, אשר הלך חשכים ואין נוגה לו, שהיה לו לבטוח בשם ה' ולא בטח, ועליו הכתוב אומר (ישעיה מג, כב) ולא אותי קראת יעקב כי יגעת בי, ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב, כי הוא הנותן כוח לעשות חיל, ואין מעצור לה' להושיע, וברכת ה' היא תעשיר, וצדיק באמונתו יחיה.

ארחות **תפלה** **יושר**

עיונים

7. עיין בשו"ע סימן צ' סעיף כ'. וזה לשון השולחן ערוך: יכנס שיעור שני פתחים ואחר-כך יתפלל. יש מפרשים שיעור שני פתחים דהיינו שמונה טפחים יכנס לפנים, שלא ישב אצל (-סמוך) הפתח, שנראה כמשאוי ישיבת בית-הכנסת. ולפי זה אם יש לו מקום מיוחד אצל הפתח אין בכך כלום. ויש מפרשים שהטעם, מפני שמביט לחוץ ואינו יכול לכוון. ולפי זה, אם אינו פתוח לרשות-הרבים אין בכך כלום. ויש מפרשים, שלא ימהר להתפלל מיד כשנכנס, אלא ישהה שיעור שני פתחים [כדי שתתישב דעתו עליו ויתפלל בכוונה, כי כשיתפלל תכף בכניסתו פתאום אין דעתו מיושבת עליו. (מ"ב שם ס"ק ס"ב)]. ונכון לחוש לכל הפירושים.

8. שאין להתפלל בעזרה שלפני בית הכנסת. זה לשון ה'משנה ברורה' (צ' ס"א): עיין בב"ח שכתב, דצריך לעשות עזרה לפני בית הכנסת דוגמת האולם שהיה לפני ההיכל... וכן כתב ה'מגן אברהם' כהיום בכל מקום, ועל כן טוב להדר לכתחילה שלא להתפלל בעזרה כי אם בבית הכנסת. 9. יושבי ביתך. כאן בעוה"ז, בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. 10. עוד יהללך סלה. בביהכנ"ס ובביהמ"ד לעולם הבא.

ארחות **תפלה** **יושר**

עיונים

7. עיין בשו"ע סימן צ' סעיף כ'. וזה לשון השולחן ערוך: יכנס שיעור שני פתחים ואחר-כך יתפלל. יש מפרשים שיעור שני פתחים דהיינו שמונה טפחים יכנס לפנים, שלא ישב אצל (-סמוך) הפתח, שנראה כמשאוי ישיבת בית-הכנסת. ולפי זה אם יש לו מקום מיוחד אצל הפתח אין בכך כלום. ויש מפרשים שהטעם, מפני שמביט לחוץ ואינו יכול לכוון. ולפי זה, אם אינו פתוח לרשות-הרבים אין בכך כלום. ויש מפרשים, שלא ימהר להתפלל מיד כשנכנס, אלא ישהה שיעור שני פתחים [כדי שתתישב דעתו עליו ויתפלל בכוונה, כי כשיתפלל תכף בכניסתו פתאום אין דעתו מיושבת עליו. (מ"ב שם ס"ק ס"ב)]. ונכון לחוש לכל הפירושים.

8. שאין להתפלל בעזרה שלפני בית הכנסת. זה לשון ה'משנה ברורה' (צ' ס"א): עיין בב"ח שכתב, דצריך לעשות עזרה לפני בית הכנסת דוגמת האולם שהיה לפני ההיכל... וכן כתב ה'מגן אברהם' כהיום בכל מקום, ועל כן טוב להדר לכתחילה שלא להתפלל בעזרה כי אם בבית הכנסת. 9. יושבי ביתך. כאן בעוה"ז, בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. 10. עוד יהללך סלה. בביהכנ"ס ובביהמ"ד לעולם הבא.

ביאורים

11. יתהלכון. המלה "יתהלכון" כתובה בלשון עתיד, ללמד שאף בעולם הבא יתהלכו הרשעים סביב לבית הכנסת, ולא יורשו להיכנס בו (מהר"א פולדא, פני משה). 12. ולא הייתי ממתנת עד שהיו יוצאין מבית הכנסת. בספר "יעלזו חסידים" (לבעל ה"פלא יועץ") לאחר שהביא מעשה זה, כתב: "לזאת ידו כל הדווים, יחרד האיש וילפת, אוי לנו מיום הדין ומעומק הדין. ומה יעשו ליום פקודה אותם שנמנו חבריהם לדבר מצוה והם לא נמנו עמיהם, כשהיו גרושים לעולם הבא מבית תענוגיהם אוי לה לאותה בושא, אוי לה לאותה כלימה, אי לזאת השתונן והכונן והתקן, עד שבידך לתקן". 13. ועיין שם שהביא עוד מעשה

ארחות **תפלה** **יושר**

עיונים

7. עיין בשו"ע סימן צ' ס"ב) וכתב ה'משנה ברורה' (סי' צ' סק"א) 8. שאין להתפלל בעזרה שלפני בית הכנסת. ויאמרו (ילקוט תהלים פ"ד) אמר רבי יהושע בן לוי כל מי שהוא נכנס לבית הכנסת ולבית המדרש בעולם הזה - זוכה ונכנס לבית הכנסת ולבית המדרש לעולם הבא, שנאמר: "אשרי יושבי ביתך" 10. עוד יהללך סלה, ויאמרו (בירושלמי ברכות פ"ה ה"א) כל מי שאינו נכנס בבית הכנסת בעולם הזה - אין נכנס בבית הכנסת לעתיד לבא, שנאמר:

המכתם, טור או"ח צ, בשם מהר"ם מרוטנבורג).

ביאורים

7. עיין בשו"ע סימן צ' סעיף כ'. וזה לשון השולחן ערוך: יכנס שיעור שני פתחים ואחר-כך יתפלל. יש מפרשים שיעור שני פתחים דהיינו שמונה טפחים יכנס לפנים, שלא ישב אצל (-סמוך) הפתח, שנראה כמשאוי ישיבת בית-הכנסת. ולפי זה אם יש לו מקום מיוחד אצל הפתח אין בכך כלום. ויש מפרשים שהטעם, מפני שמביט לחוץ ואינו יכול לכוון. ולפי זה, אם אינו פתוח לרשות-הרבים אין בכך כלום. ויש מפרשים, שלא ימהר להתפלל מיד כשנכנס, אלא ישהה שיעור שני פתחים [כדי שתתישב דעתו עליו ויתפלל בכוונה, כי כשיתפלל תכף בכניסתו פתאום אין דעתו מיושבת עליו. (מ"ב שם ס"ק ס"ב)]. ונכון לחוש לכל הפירושים.

8. שאין להתפלל בעזרה שלפני בית הכנסת. זה לשון ה'משנה ברורה' (צ' ס"א): עיין בב"ח שכתב, דצריך לעשות עזרה לפני בית הכנסת דוגמת האולם שהיה לפני ההיכל... וכן כתב ה'מגן אברהם' כהיום בכל מקום, ועל כן טוב להדר לכתחילה שלא להתפלל בעזרה כי אם בבית הכנסת. 9. יושבי ביתך. כאן בעוה"ז, בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. 10. עוד יהללך סלה. בביהכנ"ס ובביהמ"ד לעולם הבא.

ארחות	תפלה	עיונים	יִשְׂרָאֵל
		אין מספר לרבוי הזכויות שמתרבות לאדם על ידי רגילותו להתפלל בצבור. י] שעל ידי זה מקיים מצות חינוך לבניו לעבודת השם.	¹⁴ טְהוֹרָה כו', "דְּרָשׁוּ ה' ¹⁵ בְּהַמְצָאוֹ", הֵיכָן הוּא ¹⁶ מִצְוֵי - בְּבֵית הַכְּנֶסֶת.

ביאורים

14. טְהוֹרָה. משמעות המלה "טהורה" כאן, היא מלשון חשיבות [כמו "זהב טהור"], דהיינו כמו שמנחה הבאה בכלי חשוב, חשובה יותר, כך בית הכנסת הוא ככלי חשוב לתפילה, והתפילה בו חשובה יותר (יפה מראה). 15. בְּהַמְצָאוֹ. היינו במקום שהוא מצוי. 16. מִצְוֵי. כלומר, הלא מלא כל הארץ כבודו, ולאִיזה מקום מתכוון הפסוק שהוא מצוי בו במיוחד (עיין יפה מראה).

ארחות	תפלה	עיונים	יִשְׂרָאֵל
		ה. המתפלל בבית הכנסת. בסיום ספר שמירת הלשון מנה החפץ חיים את המעלות בהולך לבית הכנסת: א] שכר פסיעות. ב] מצוי שלומד בבית הכנסת, (וכבר אמרו חז"ל: היוצא מבית הכנסת [לאחר התפילה] ונכנס לבית המדרש [פונה מיד ללימוד תורה], זוכה ומקבל פני השכינה, משא"כ כשמתפלל ביחידות בביתו, נשאר בלא תורה). ג] אחרים ילמדו ממנו להקפיד על תפלה בבית הכנסת. ד] מצוות שנעשות ברוב עם מעולות יותר. ה] מקיים דברי המשנה "השכמת בית המדרש שחרית וערבית", והיא בין המצוות שאוכל פרותיהן בעולם הזה. ו] גורם לאריכות ימים, כדברי רבי יוחנן (ברכות ח) שלכן בבבל מצויים זקנים. ז] הוי עת רצון. ח] כשמתפלל ביחיד, מדקדקין מאד על כל ברכה אם כוון בתפלתו כהוגן, וכמו דאיתא בזהר הקדוש על הפסוק (תהלים כב, יח) "פנה אל תפלת הערער (מלשון כערער בערבה, שהוא יחיד) ולא בזה את תפלתם (-של רבים)..." ועל תפלה בצבור נאמר (שם) "אל כביר ולא ימאס". ט] כשמתפלל בצבור, יש לו ברכו וקדושה ואמן יהא שמה רבה, שכל דבר בפני עצמו הוא ענין נורא מאד, שעל ידי אמירת ברכו נעשה כתר להקדוש ברוך הוא, כדאיתא במדרש כונן. ועל ידי קדושה מקיים מה שאמר הכתוב (ויקרא כב, לב) "ונקדשתי בתוך בני ישראל". ועל ידי זה מתוספת קדושה על עצמו, ועל ידי עניית אמן יהא שמה רבה מוחלין לו על כל עוונותיו, כמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה (שבת קי"ט, ב) כל העונה אמן יהא שמה רבה בכל כחו, היינו בכל כונתו, אפילו יש בו שמץ של מינות מוחלין לו, ויתבונן האדם בעצמו את הזריזות היתירה שראוי לאדם על ענין הזה, דהיינו להתחזק להתפלל בצבור יום יום, כי הנה מיום אחד בלבד מתפלת שחרית ומנחה יש לו שלשים ושמונה אמנים מן תשע עשרה ברכות של תפלה (ואמרו חז"ל (שבת שם) כל הזהיר בעניית אמן פותחין לו שערי גן עדן, שנאמר (ישעיה כו, ב) "פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים", אל תקרי "אמונים" אלא "אמנים"), ושמנה פעמים אמן יהא שמה רבה ועוד ששה עשר אמנים מן הקדישים ושתי קדושות וברכו. והנה כל זה הוא מיום אחד, ואם כן, צא וחשב, כמה יש לו משבוע אחד ומחודש אחד וכל שכן משנה שלמה, הלא	^(ה) הַמִּתְפַּלֵּל בְּבֵית הַכְּנֶסֶת כְּאִלּוּ מִקְרִיב מִנְחָה

ביאורים

בזה. וזה לשונו: ומעשה באשה אחת שיצאה מבית הכנסת קודם שסיימו הקהל התפלה, ושלחה שפחה לבעלה שישלח לה המפתח, כשיצא מבית הכנסת שאל לאשה מה הוצרכת מן המפתחות, אמרה כי נכריות באו להחליף המשכונות, שצריכות ללכת לבית תיפלתם. אמר לה בעלה הרי פשעת שיצאת מבית הכנסת, וגם שלחת אחר המפתחות כדי ליתן להן המשכונות שהן תלכנה לבית תיפלתם, הרי דחית את הקודש מפני הטומאה.

עיונים	ארחות	תפלה	יושר
משבחים ומהללים לשם הוא לו לתפארת... אבל מי ששח שיחת חולין בבית הכנסת מקיפין לו כל גופו בקוצים, "כקול הסירים" [קוצים] תחת שיר השירים.	אינו צָרְכִי מִצְוָה] הוא אִסּוּר גָּמוּר, וּמִבְּאֵר		
ובספר אמונת ישראל לרבי גדליה בן אברהם (הנדפס באמשטרדם שנת תקכ"ד) בעמוד העבודה כתב: עוון זה מעכב את הגאולה, וכמו שכתב בזוהר מאן דמשתעי בבי כנישתא אנהיג קלנא בשכינתא, ועל דא מתעכבי ישראל בגלותא, ולית ליה חולקא באלהא דישראל והרי הוא ככופר בעיקר.			
[וזה לשון הזוהר (בפרשת תרומה ח"ב קלא, ב): ומאן דמשתעי בבי כנישתא במילין דחול (מי שמדבר בבית הכנסת בדברי חול) ווי ליה דאחזי פרודא (אוי לו שמראה שיש פירוד בעולמות העליונים) ווי ליה דגרע מהימנותא (אוי לו שגורע את האמונה שהיא יחוד השלם), ווי ליה דלית ליה חולקא באלהא דישראל (אוי לו שאין לו חלק באלוקי ישראל), דאחזי דהא לית (ליה) אלהא (שהוא מראה בזה שאין לו אלוה, כיון שאינו בוש ממנו מלהפסיק בשבחי) ולא אשתכח תמן (הוא חושב בדעתו שהקב"ה לא נמצא בבית הכנסת) ולא דחיל מניה (ואינו ירא ממנו) ואנהיג קלנא בתקונא עלאה דלעיל (ונוהג קלון בתיקון העליון של מעלה שנתקן בשעה שבני ישראל מתפללים, כי על ידי שמפסיק בשיחה בטילה באמצע התפילה, מראה בזה שאין השבחים והתפילות מתקנים למעלה כלום), ועל דא מתעכבי ישראל בגלותא (ועל זה מתעכבים ישראל בגלות), ולית ליה חולקא באלהא דישראל (ואין לו חלק באלוקי ישראל), והרי הוא ככופר בעיקר. עכ"ל].			
בספר דרך משה (מאמר ליום כו) לאחר שהביא דברי הזוהר שעוון זה של דיבור דברי חול בבית הכנסת מעכב הגאולה, כתב: ובעוונותינו הרבים על עוון זה יש פתחון פה להשטן לקטרג יותר מכל עבירות, מחמת שבעוונותינו הרבים הגויים בעת תפלתם עומדים באימה וביראה וכורעים על ברכיהם באימה ופחד וכפיהם פרושה לאלהיהם מעשה ידי אדם עץ ואבן אשר לא יראו ולא ישמעו, ואנחנו העומדים לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא חי וקים רם ונשא יתברך שמו ויתעלה זכרו לנצח, וכל ברואי מעלה ומטה אוחזים חיל ורעדה ורתת בפניו כי נורא הוא, וכמה יש לנו לעמוד לפניו באימה וביראה ופחד, ואין לך קטגור גדול מזה בעוונותינו הרבים לאריכות הגלות.			
ובספר נגיד ומצוה (להרב המקובל רבי יעקב חיים צמח זלה"ה, מגורי האריז"ל) כתב: חייב אדם ליכנס במזמור בבית הכנסת, כמו שנאמר 'ומקדשי תיראו' וזהו מלת: [בבית אלהים נהלך] "ברגש", שירגיש בעצמו איך הולך בבית אלקים יתברך והדרו מלכו של עולם, וזהו נהלך ברגש - בהרגשה וברעדה.			

ארחות	תפלה	יושר	עיונים
איסור שיחה בטלה בשעת התפלה ובבית הכנסת וְלִדְבַר דְּבָרִים בְּטָלִים בְּבֵית הַכְּנֶסֶת [אם]			
א. ולדבר דברים בטלים בבית הכנסת הוא איסור גמור. כתב בעל "ראשית חכמה" (שער הקדושה פי"ד): "צריך להזהר שלא לשוח שיחה בטילה בבית הכנסת, וכן כתב רבינו יעקב [בעל הטורים, או"ח סי' קנ"א]: בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגין בהן קלות ראש, כגון שחוק והיתול ושיחה בטילה. ובספר חסידים (סימן י"ח) כתב: אסור לספר שיחה ולנהוג קלות ראש בבית הכנסת בעמדנו לפני מלכנו, אדון כל הארץ יתברך שמו, ואוי להם... הנהגים קלות ראש, אשר לא אימת שדי עליהם, ולא פחדו ומוראו על פניהם... כתב הגר"א (באגרתו): והכל יביא במשפט על כל דבור, ולא נאבד אפילו דבור הקל... ובפרט בבית הכנסת ובשבת ויום טוב, על אלו צריכין לירד לשאול למטה הרבה מאד, ואי אפשר לשער גודל היסורים והצרות שסובל בשביל דבר אחד, ולא נאבד אפילו דבור אחד שלא נכתב... כי עוף השמים יוליך את הקול ובעל כנפים וגו'. כתב בעל הטורים (פ' כי תבא) על הפסוק "לתהלה לשם ולתפארת" כלומר, מה שישראל			
ביאורים			
1. ולדבר דברים בטלים בבית הכנסת הוא איסור גמור. אסור לדבר שיחה בטלה בבית הכנסת, משום שיש איסור לנהוג קלות ראש בבית הכנסת, ושיחה בטלה היא בכלל קלות ראש. איסור זה קיים בין בשעת התפלה בין שלא בשעת התפלה, כל אימת שנמצאים בבית הכנסת, מצד קדושת המקום והחיוב לנהוג בו כבוד ומורא כמו שכתוב 'ומקדשי תיראו'. מקור הלכה זו הוא בגמרא: "תנו רבנן, בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגין בהן קלות ראש" (מגילה כח, א). [כי הם נקראים מקדש מעט, כמו שכתוב 'ואהי להם למקדש מעט' ודרשו חכמים (שם כט, א) אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות, ובמקדש כתוב 'ומקדשי תיראו' שיהא מוראו של השוכן בה עליו]. ומה היא "קלות ראש"? - "כגון שחוק והיתול ושיחה בטלה" (רמב"ם הלכ' תפלה פרק י"א הלכה ו'). ומה היא "שיחה בטלה" - מבאר הרמב"ם (פירוש המשניות למס' אבות פ"א מי"ז): "הדיבור הנמאס אשר אין בו תועלת לאדם בנפשו, ולא עבירה ומרי, כרוב סיפור ההמון במה שאירע ומה שהיה ומה הם מנהגי מלך פלוני בהיכלו ואיך היתה סיבת מות פלוני או איך התעשר פלוני, ואלו קוראים אותם החכמים שיחה בטלה".			

ארחות תפלה יושר

וְדָגוּל עֲוֹנוֹ מִנְּשָׂא וְקָרִיאת הַתּוֹרָה וְקִדְּיִשׁ, וּמִקּוֹמוֹת שְׁמִכְבָּאָר בְּשִׁלְחָן עֲרוֹךְ שְׁאִסּוּר בְּדַבּוּר, שְׁאִין שׁוּם הִתֵּר בָּזָה, וְחִלְיָלָה לְזַלְזֵל בָּזָה מִשּׁוּם שֶׁהִרְבֵּה אֲנָשִׁים מְזַלְזָלִים בָּזָה, כִּי אֵף הֵם עֲתִידִים לִתֵּן אֶת הַדִּין. וְאָמְרוּ בְּמִסְכַּת דֶּרֶךְ אֶרֶץ (מובא בב"י או"ח סי' קכ"ה) רַב הָמָא בַר חֲנִינָא ⁷ אֲשָׁכַח לְאַלְיָהוּ ⁸ וְעָמִיָּה גַּמְלִים מְעֻנִּים, אָמַר לוֹ מָה הַגַּמְלִים הִלְלוּ מְעֻנִּים, אָמַר לוֹ ⁹ אֵף וְרָגַז ¹⁰ לְמִי שְׁמַסְפֵּר ¹¹ בֵּין קְדֻשָּׁה לְקְדֻשָּׁה, ¹² בֵּין קְדֻשָּׁה לְבְרוּךְ, בֵּין יְהִיא שְׁמִיָּה רַבָּא לִיתְבָּרַךְ ¹³ וּבֵין כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה. וְכָל הַמְדַּבֵּר בָּהֶם עָלָיו הַכֶּתוּב אוֹמֵר ¹⁴ וְלֹא אוֹתִי קָרָאתָ יַעֲקֹב. וְכֵן הֵבִיאוּ

ביאורים

(קכ"ד, ז): לא ישיח שיחת חולין בשעה ששליח-ציבור חוזר התפלה [רוצה לומר, אפילו אם ירצה ליזהר בסוף כל ברכה לכוון ולענות אמן (מ"ב כו)]. ואם שח, הוא חוטא וגדול עונו מנשוא וגוערים בו. וכתב באליה רבה בשם הכל-בו: אוי להאנשים שמשוחים בעת התפלה, כי ראינו כמה בתי כנסיות נחרבו בשביל עון זה. (מ"ב כז). 6. דגדול עונו מנשוא. פירוש, עונו גדול מאד, שאי אפשר לשאת עונו ולמחול לו. ובשו"ע מסיים: "וגוערים בו". כתב רבינו יונה: כל המספר בעסקיו בבית הכנסת כל זמן ששליח-ציבור מתפלל, תחת בו גערת הברורים [-אותם שבררו הקהל שיהיו ממונים לזה], וגם כל הקהל חייבים להוכיחו ולחשוך אותו מחטוא לשם יתברך עדי עד, וכל היצורים נבראו לכבוד השם יתברך, ואם יפנה לבבך ולא תשמע בשעה שמשבחין לפניו ומספרים תהילותיו ועוזו ונפלאותיו, איה הכבוד ואיה המורא, אף כי המספר בעת ההיא שיחת חולין גדול עונו מנשוא. 7. אשכח לאליהו. מצא את אליהו הנביא. 8. ועימיה. ועמו. 9. אף ורגז. כעס וחימה, להפרע. 10. למי שמספר. ממי שמשוחח ומדבר. 11. בין קדושה לקדושה. בין מילת קדוש לקדוש שבאמירת הקדושה. או דכוונתו שסח בין קדושה שאומרים ביוצר אור, לקדושת אשרי ובא לציון. 12. בין קדושה לברוך. בין אמירת קדוש וכו' לאמירת ברוך כבוד ה' וכו'. 13. ובין כל ברכה וברכה. שבתפלת שמונה-עשרה בשעה שהשליח-ציבור חוזר על התפלה. 14. ולא אותי קראת יעקב. פסוק הוא בישעיהו (מג, כב), ומסיים הפסוק: 'כי יגעת בי ישראל', פירש רש"י (שם): ואתה לא אותי קראת בפנותך אחרי עובדי כוכבים ומזלות, כי נלאיתם (התעייפתם) מהר

ארחות תפלה יושר

בְּשִׁלְחָן עֲרוֹךְ סִימָן קנ"א ס"א ² וְעִין שָׁם בְּמִשְׁנֵה בְרוּרָה שֶׁהַחֲמִיר מְאֹד בָּזָה, ³ וּבִפְרָט בְּשַׁעַת הַתְּפִלָּה ⁴ וְחֲזֶרֶת הַשִּׁ"ן ⁵ [וְדֹאִיתָא בְּשׁו"ע סי' קכ"ד

ביאורים

2. וע"ש ב'משנה ברורה' שהחמיר מאד בזה. וביאר בשם ה'פרי מגדים' שמה שכתב השו"ע לאסור שיחה בטילה הוא לאו דוקא, שהרי שיחה בטילה אסורה גם מחוץ לבית הכנסת כמובא במסכת יומא (יט, ב) 'כל השח שיחת חולין עובר בעשה', עכ"פ מדרבנן. ופירש רש"י שם (ד"ה ולא) 'שיחת חולין' - גנאי וקלות-ראש, אלא כוונתו לאסור אפילו שיחת חולין שהיא לצורך פרנסה, שמחוץ לביהכנ"ס מותר, ובבית הכנסת אסור. ובפרט שיחה בטלה לגמרי שבודאי שראוי למנוע תמיד מזה. ובהמשך שם כתב: ובזהר הקדוש פרשת ויקהל הפליג מאוד בגודל העון הזה. וכל-שכן שיש להזהר בבית-הכנסת ובבית-המדרש מעון דיבורים אסורים, כגון לשון הרע ורכילות ומחלוקת וקטטות, כי מלבד שהם עוונות חמורים מאד, עוד יגדל העון יותר במקום קדוש, כי הוא מזלזל בכבוד השכינה, ואינו דומה החוטא בינו לבין עצמו לחוטא בפלסין [בארמון] של מלך לפני המלך. ועוד תגדל הרעה בזה, שהוא מכשיל גם את הרבים בעוונות החמורות הנ"ל, כי האי תיגרא דמיא לבדקא דמיא [-המריבה דומה לזרם שיטפון של מים, פירוש, כשהנהר עולה על גדותיו בתחילה זורם כעין צינורות קטנים וצרים שעדיין אפשר לסותמם, ואם אין סותמם אז, הולכים מתרחבים ואי אפשר יותר לסותמם, כך גם ריב, בתחילתו עדיין אפשר לעוצרו, ואחר כך כשמתרחב הריב כבר אי אפשר לעוצרו], ומתחלה הותחל העון באיזה אנשים, ולבסוף יתלקטו ויתחברו חבורות חבורות לריב איש ברעהו עד שנעשה כל הבית-הכנסת כמדורה גדולה, ובעונותינו הרבים באין מזה כמה פעמים לידי חרפות וגידופין והלבנת פנים ברבים [וגם פעמים רבות בפני הספר-תורה, שזה גם-כן עון חמור בפני עצמו, כי אפילו המבזה חברו בפני תלמיד-חכם, אמרו חז"ל (סנהדרין פרק חלק) שהוא אפיקורוס ואין לו חלק לעולם הבא, וכל-שכן למבזה חברו בפני הספר-תורה וכבוד השכינה, וכמו שכתב כעין זה בתשובת מהרי"ו סימן קנב, עיין שם] ולידי הכאות ומלשינות וגודל חילול שם שמים בין האומות, ומי גרם לכל זה אם לא הראשון שהתחיל בעבירה תחילה, ובודאי לעתיד לבוא יטול שכר כנגד כולם, על כן הירא והחרד לדבר ה' ישים תמיד עינו ולבו לזה שלא לדבר שום דברים בטלים בבית-הכנסת ובבית-המדרש, והמקום הזה יהיה מיוחד אצלו רק לתורה ולתפלה. 3. ובפרט בשעת התפלה. שהוא איסור בפני עצמו, לשוחח בשעת התפילה, גם אם אינו מתפלל בבית הכנסת. 4. וחזרת הש"ן. שיש לפנות הלב לשמוע כשמשבחים לקב"ה. 5. דאיתא בשו"ע.

ארחות

תפלה

יושר

הפוסקים בשם המדרש (מוכא במ"ב ס"ו נ"ו סק"א) שחכם אחד נתראה לתלמידו בחלום עם פתם במצחו, ואמר לו שזה ענש מפני שלא נזהר מלדבר בשעת קריש. גם הביאו שם מספר חסידים: מעשה בחסיד אחד שראה לחסיד אחר במוותו¹⁵ ופניו מוריקות, אמר לו למה פניך מוריקות, אמר לו מפני שהייתי מדבר בשעה שהש"ץ היה אומר¹⁶ ויכלו ובכרפת מגן אבות וביתגדל. עד כאן לשוננו. וכתבו הפוסקים¹⁷ דבשעת חזרת הש"ץ אין לעין אפילו בספר, וואפילו יש עשרה בלעדו וכל שכן¹⁹ אם אין עשרה, וכל שכן בשעת קריש שאפילו הרחור הרחור תורה אסור. וצריך על פי דין לענות אמן בקולו של הש"ץ, לא גבוה ממנו, כדילף בגמרא מקרא ומכאן בשלחן ערוך. וגם יש לזהר לידע על מה עונים, וכמה החמירו חז"ל

ביאורים

בעבודתו¹⁵. ופניו מוריקות. פניו נראות רעות (עי' שבת לב).¹⁶ ויכלו ובכרפת מגן אבות. בערבית של ליל שבת.¹⁷ דבשעת חזרת הש"ץ. שיש לפנות הלב לשמוע כשמשבחים לקב"ה, לכך אין לעיין אז אפילו בספר.¹⁸ ואפילו יש עשרה בלעדו. כלומר, אף אם יש תשעה ששומעים לברכות הש"ץ (ויחד עם הש"ץ הם עשרה).¹⁹ אם אין עשרה. שאז בלאו הכי יש לו לשתוק ולשמוע שלא תהיינה ברכות הש"ץ לבטלה, וכמבואר בשו"ע (קכד, ד): "ואם אין תשעה מכוונים לברכותיו - קרוב להיות ברכותיו לבטלה, לכן כל אדם יעשה עצמו כאילו אין תשעה זולתו ויכוון לברכת החזן".²⁰ וכ"ש בשעת קריש שאפילו הרחור בר"ת אסור. מפני שצריך לכוון הרבה בענית הקדיש. כי אמרו חז"ל: כל העונה "אמן יהא שמה רבא מברך" בכל כוחו, קורעין לו גזר-דינו, ופירשו הראשונים שרוצה לומר "בכל כוחו" - בכל כוונתו ובכל איבריו, דהיינו שיאמרנה בלב ונפש ולא רק כמוציא בשפתיו ולבו בל עמו. גם יכוון לשמוע הקדיש מפי השליח-ציבור, כדי שידע על מה הוא עונה "אמן יהא שמה רבא" ואמן שאחר "דאמירן בעלמא". (מ"ב נו א, עיי"ש עוד).²¹ כדילף בגמרא מקרא. (תהלים לד, ד) "גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדיו", ו"יחדיו" משמע בשוה (פמ"ג).

ארחות

תפלה

יושר

²² באמן יתומה²³ וקטופה²⁴ וחתופה פידוע, וכל שכן פשאין עונים כלל רחמנא לצלן, וכבר הביאו (בס' ווי העמודים מבן השל"ה ס"ו י' ועוד אחרונים) בשם ה' לבוש²⁵ מעשה נורא מחסיד אחד שנגזר עליו לחתך איברים

ביאורים

²². באמן יתומה. שאין שומע מהמברך את הברכה, ואף שיודע איזה ברכה מברכים עתה (כגון שיודע לפי סדר הברכות מה מברכים, או ששמע רק תחילת הברכה). ובברכות שאינו חייב בהם יכול לענות אמן, אף שלא שמע את הברכה, אך יודע מה ברכו עתה, דאם אינו יודע מה מברכים אף בברכות אלו אסור לענות. וישנם דעות שלכתחילה יש להחמיר בחזרת הש"ץ כדין הברכות שחייב בהם, ובדיעבד יענה אמן אף שלא שמע את הברכה מהש"ץ, אלא שיודע מה ברכו עתה. (שו"ע ורמ"א קכד, ח, ומ"ב ובה"ל שם). וכן בכלל אמן יתומה שלא ימתין זמן-מה ואחר כך יענה אמן, אלא מיד שסיים המברך את הברכה יענה אמן.²³ וקטופה. שקוראה בהשמטת ה"אלף" או ה"מם" או ה"נון". וכן בכלל אמן קטופה שלא יפסיק באמצע המלה.²⁴ וחתופה. שנשמע כאילו האלף נקודה בשוא, והוא הדין שלא יאמר האלף בנקוד שורוק או חולם וכדומה, אלא בקמץ גדול. וכן בכלל אמן חטופה שלא יחטוף וימהר לענות אמן קודם שיסיים המברך.²⁵ מעשה נורא מחסיד אחד וכו'. במדינת שפניא [ספרד] היה מקדם קהלות קדושות קודם גזירת תתנ"ו והיתה שם עיר גדולה לאלוקים עיר ואם בישראל, והיה שם מלך אחד והיה רוצה לגרש אותם כמה פעמים, והיה שם אב"ד חסיד ועניו גדול ועושר גדול והיה נושא חן בעיני המלך, ובכל פעם שהיה דעתו לגרש היהודים, היה החסיד הנ"ל מפיר עצתם ומבטל דעתם. והיה היום ויכעס המלך על היהודים וציוה לגרש אותם, ובאו כל בני הקהילה להחסיד הנ"ל שילך למלך להמליץ בעדם לבטל הגזירה, כפעם בפעם, והצליח מעשה השטן בעו"ה ובאו לעת מנחת ערב להחסיד, והשיב להם החסיד הנ"ל שילך עמם רק שרוצה להתפלל תחלה תפלת המנחה ראשית חכמה יראת ה'. והפצירו בו ואמרו לו זו גם כן מצוה רבה להציל כלל ישראל, ועתה הוא עת רצון לפני המלך ואח"כ תתפלל, ויעש כן החסיד והלך עמם לחצר המלך. והיה כאשר ראה אותו המלך נשא חן בעיניו וירץ לקראתו ויחבק וינשק להחסיד הנ"ל, וסבר החסיד בדעתו שבוודאי יבטל הגזירה מגירוש הנ"ל, והיה מסבב בדברים אחרים עם המלך. ובתוך כך בא כומר אחד ממדינת המלך ממרחקים לפני המלך ויפול לרגלי המלך, ויברך את המלך ברכה ארוכה וחשובה בלשון לטיין או לועזי, והחסיד הנ"ל לא הבין דבריו, וכשראה החסיד שיעבור זמן מנחה, הלך לקרן זוית אחת להתפלל מנחה, ודעת החסיד היה שיש לו שהות

ארחות תפלה יושר

קביעות מקום בבית הכנסת

וְכֵן דִּין קְבִיעוֹת מְקוֹם בְּבֵית הַכְּנֶסֶת שְׁחֹ"ל
הַפְּלִיגוּ וְכֵן בָּזָה מְאֹד, וְאָמְרוּ בְּפ"ק
דְּבִרְכוֹת: כָּל הַקּוֹבֵעַ מְקוֹם לְתַפְלָתוֹ^{(א)2} אוֹיְבָיו

הַחַיִּים [סופר] סי' צ' אות ק"כ. נראה שהם פירשו את הגמרא הנ"ל כך: כל הקובע מקום לתפלתו אויביו נופלים תחתיו, דהיינו המשחיתים שנבראו מעבירותיו. (שיח תפילה).

ביאורים

1. קביעות מקום בבית הכנסת. קביעות מקום לתפילה, מלבד מה שצריך שיקבע לו בית הכנסת קבוע להתפלל בו, צריך גם כן שבאותה בית-הכנסת ייחד לו מקום קבוע להתפלל. וכמו שכתב השו"ע (צ, יט): "יקבע מקום לתפלתו, שלא ישנהו אם לא לצורך. ואין די במה שיקבע לו בית-הכנסת להתפלל, אלא גם בבית-הכנסת שקבוע בה צריך שיהיה לו מקום קבוע". וכתב ה'מגן אברהם' שתוך ארבע אמות (ממקומו הקבוע) נחשב מקום אחד, כיון שאי אפשר לצמצם ולכוון המקום באופן מדויק. 2. אויביו נופלים תחתיו. בגמרא (שם) למדו דבר זה מהפסוק בשמואל-ב, ז, י. [בפסוקים הקודמים שם, מביע דוד המלך את רצונו לבנות את בית המקדש שהוא מקום קבוע לתפילה. ושם בפסוק י' מובא חלק מתשובת הקב"ה]: "ושמתי מקום (קבוע) לעמי לישראל (להתפלל שם, בבית המקדש) ונטעתי (להיות מקום קבוע לתפילה, ומכח זה) ושכן תחתיו, ולא ירגז (יופרע) עוד, ולא-יוסיפו בני-עולה לענותו כאשר בראשונה". - כי במקום לענותם, אויביהם יהיו נופלים תחתיהם (רש"י). בעץ יוסף הביא טעם לזה: לפי שהתפילה צריכה קביעות מקום כמו קרבן, כמובא בשולחן ערוך (צח, ד): התפלה היא במקום הקרבן, ולכן צריך ליהדר שתהא דוגמת הקרבן, בכוונה, ולא יערב בה מחשבה אחרת, כמו מחשבה שפוסלת בקדשים... וקביעות מקום, כמו הקרבנות שכל אחד (-כל קרבן) קבוע מקומו שהיה לכל קרבן מקום מיוחד לשחיטתו ולזריקתו [זריקת דמו על קרנות המזבח], ונמצא אם קובע מקום לתפלתו ועושה תפלתו כקרבן, היא מגינה עליו מצריו ואויביו נופלים לפניו, כשם שהקרבנות מגינים עלינו מצרינו ואויבינו (כמו שכתבו בתוספות מגילה ג, א, ד"ה אמש. וכן אמרו במדרש תהלים נב, ח, שאברהם בירר לו מלכיות

ארחות תפלה יושר

איברים רחמנא לצלן על שלא ענה אמן על ברכת תינוק אחר.

ביאורים

להתפלל קודם שיפסוק הכומר הנ"ל מלברך את המלך. ובתוך תפלת החסיד קם הכומר ההוא מעל רגליו וצוה לכל העומדים בבית המלך לענות אמן על הברכה עבור שתקויים ברכתו, ויענו כלם יחדיו אמן, והחסיד לא הבין לשונם ולא ענה אמן. ולא היה רוצה להפסיק בתוך התפלה. ושאל הכומר הנ"ל אם ענו כל בני הבית אמן, השיבו כן, ושאל אם גם היהודי ענה אמן, והשיבו לא, בעבור שמתפלל שם. ויהי כאשר שמע הכומר שלא ענה היהודי אמן, תלש את שערות ראשו וצעק צעקה גדולה ומרה ואמר הוי על המעשה הרע הזה שבעבור היהודי הזה לא תתקיים ברכת המלך שלא ענה אמן על ברכתי. ויהי כאשר שמע המלך את דברי הכומר, ויקצוף המלך מאד ויתהפך על החסיד לאכזר ויצו את עבדיו להרוג את החסיד ולנתחו לנתחים, ויעשו כן והמיתו אותו ביסורים קשים בעו"ה וינתחוהו וישימו את הנתחים בתוך השמלה וישאום לביתו ואחר זאת גירש המלך את כל היהודים. היה שם עוד חסיד אחר חבירו של החסיד הנהרג, והוא היה יודע מחסידותו של אותו החסיד הנ"ל, ויהי תמיד כמתרעם על מידות של הקב"ה כביכול, וישפוט אותו החסיד בדעתו שבודאי עבר החסיד הנהרג איזה עבירה בצינעה כי 'מי חשיד קב"ה דעביד דינא בלא דינא' [האם חשוד הקב"ה שיעשה דין בלא משפט?]. והיה אותו החסיד מתענה ובוכה ומחכה שיודיעו לו מן השמים על איזה חטא נהרג החסיד הנ"ל במיתה משונה, ויתבודד החסיד ההוא בחדר מיוחד יושב ומשתומם על החסיד הנהרג. ובא אליו החסיד שנהרג בעצם היום הזה בחדרו אשר הוא יושב לבדו ומשתומם ויחרד החסיד החי חרדה גדולה. ויאמר לו החסיד הנהרג, אחי אל תירא ואל תחת, ואמר אליו החסיד החי יודע אני שחסיד גדול היית, על כן תאמר לי על מה עשה לך ככה ומה חרי האף הגדול אשר עבר עליך. והשיב חסיד הנהרג אני אגיד לך האמת, מימי לא עשיתי שום עבירה, רק הקב"ה כביכול מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה, ורוב העולם אינם נזהרים בעו"ה בזה החטא, שפעם אחת עשה בני הקטן ברכה על הפת ושמעתי ולא עניתי אמן על הברכה, והאריך לי הקב"ה כביכול אפו עד המעשה שנעשה לי בעמדו לפני המלך בשר ודם שלא עניתי אמן על ברכת המלך ויחר אף המלך מאד, באותו שעה בית-דין של מעלה דנו אותי על שלא עניתי אמן על ברכת בני. לכן אתה חביבי, תספר באזני בנך ובן בנך וכל באי העולם את המעשה הזה ותזהירם על עניית אמן, ופרח לו איש האמת החסיד.

עיונים	ארחות	תפלה	יושר
ג. שהוא חיוב. כתב הריב"ש (שו"ת סימן תקיג) שאף-על-פי שבגמרא לא נזכר שחייב לעשות כן ורק נזכר שכרו, מכל מקום לשון חכמים כך הוא. כשמדברים בשכר המצות אומר כל העושה מצוה פלונית יהיה שכרו כך אף-על-פי שהדבר ההוא חובה עליו, כמו: (ברכות טו) כל הקובע מקום לתפלתו וכו' עיי"ש. וכתב הלבוש שיקבע מקום לתפלתו ולא ישנהו אם לא לצורך גדול. ד. בשעת התפלה. כתב בדרך משה (ליום ה'): מכל דיבור ודיבור שמדבר בבית הכנסת מברוך שאמר עד אחר שמונה-עשרה, נברא מלאך המשחית שחוטף תפלתו, ובזה תבין על מה עשה ה' ככה ששלח בר מינך דבר בעולם, ודרש בכתבי האר"י ז"ל אל תקרי	בְּשׁוּם פָּנִים [רַק מִחֲמַת אֲנִים] - וְאִזּוּ תִּפְלְתוּ מִקְּבֵלָת. וְחִלְיָלָה לְזַלֵּזֵל בְּדָבָר שֶׁנִּפְסַק בְּשִׁלְחָן עָרוֹךְ (סי' צ' ס"ט) (ש) שְׁהוּא חַיִּיב וְאִסּוּר לְשַׁנּוּתוֹ אִם לֹא לְצַרְךָ מִיָּחָד. וְהַעֲקָר לְעֵמֶד בְּבֵית הַכְּנֶסֶת בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ וְיִרְאֵת שָׁמַיִם בְּלִי קָלוֹת רֹאשׁ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (בִּלְקוּט תהלים פ"ב): בְּשַׁעַה שְׁאֵדָם עֹמֵד בַּתְּפִלָּה יִהְיֶה שְׁמִיחַ⁶ שְׁעוֹבֵד לְאֱלֹקִים שְׁאִין כְּמוֹתוֹ בְּעוֹלָם, וְיֵאל תִּהְי נֹחֵג בְּקָלוֹת רֹאשׁ לְפָנָיו אֲלֵא בִירָאָה. וְכִתְבוּ הַפּוֹסְקִים בְּשֵׁם הַכֵּל בּוֹ (מוֹבֵא כַּמִּי"ב ס' קכ"ד סקכ"ז) אוֹי לָהֶם לְמִדְּבָרִים דְּבָרִים בְּטָלִים אוֹ שְׁחוּק בְּשַׁעַת הַתְּפִלָּה, שְׁהִרְפָּה בְּתִי כְּנִסְיוֹת נִחְרְבוּ⁷		

ביאורים

- רק מחמת אינס. כלשון ה'לבוש': שיקבע מקום לתפלתו ולא ישנהו אם לא לצורך גדול.
- שעובד לאלקים. תפלה נקראת עבודה, (תענית ב, א): 'ולעבדו בכל לבבכם', איזהו עבודה שהוא שלב, זוהי תפלה. 7. ואל תהי נוחג בקלות ראש לפניו אלא ביראה. ככתוב "עבדו את ה' ביראה" (תהלים ב, יא) ולמדו חז"ל שפסוק זה נאמר על התפילה שהיא העבודה (עין ברכות ל, ב) ולכן לא יעמוד להתפלל מתוך שחוק, קלות ראש, או כעס. (שו"ע צג, ב ובמ"ב) ונאמר "הכון לקראת אלקיך ישראל" (עמוס ד, יב) ולמדו חז"ל (שבת י, ברכות כה, ורש"י שם ד"ה אבל) מכאן, שצריך להראות עצמו בשעה שמתפלל כעומד לפני המלך ומדבר עמו באימה.

ארחות	תפלה	יושר	עיונים
נִפְלִים תַּחְתָּיו, וְאֱלֹקֵי אֲבֹתָם בְּעֶזְרוֹ,³ וְנִקְרָא חֲסִיד וְעָנּוּ מִתְלַמִּידָיו שֶׁל אֲבֹתָם אֲבִינוּ. וְכִתְבוּ הַפּוֹסְקִים דְּצָרִיךְ שְׂיֵהָא לוֹ בְּבֵית הַכְּנֶסֶת מְקוֹם קְבוּעַ תְּמִיד שֶׁלֹּא יִחְלִיפֵנוּ^{(ב)4}			ב. ונקרא חסיד ועניו. יש מקשים: וכי בשביל זה בלבד שקבע מקום לתפלתו אומרים עליו שבח גדול כזה? התשובה לכך היא, שאף שאין אנו יודעים בבירור שהוא עניו
			וחסיד, מכל מקום רשאים אנו להניח שאכן זכה לשתי המדות הללו. שמאחר שהוא מדקדק כל כך בתפלתו להיות נזהר לקבוע לה מקום, ואוהב הוא כל כך את התפלה, אם כן, בודאי שיש בו מידת הענוה, שבלא זה אינו יכול להתפלל בכוונה שתהא תפלתו מקובלת לפני ה', כמו שנאמר (תהלים נא, יט): "זבחי אלהים רוח נשברה", והואיל זוכה לענוה - זוכה הוא למדת החסידות, שהענוה מביאה לידי חסידות, כפי שאומרת הגמרא בעבודה זרה כ, ב (רבנו יונה).
			והצל"ח (ברכות ו, ב) כתב לבאר, שעיקר טעם של קביעות המקום, לפי שהמקום ההוא כיון שהתפלל שם קנה המקום קדושה, ושוב כשמתפלל פעם שנית קדושת המקום מסייעת שתתקבל תפלתו. והנה מצינו במסכת תענית (כא, ב) שאמרו, לא המקום מכבד את האדם אלא האדם מכבד את מקומו. ואם כן המתגאה אומר שאינו צריך שמקומו יסייע לו להשרות עליו קדושה שיוכל לכוון בתפלתו, אלא אדרבא הוא מכבד את מקומו ובכל מקום שיתפלל יתקדש המקום ממנו, ולא הוא יתקדש ממקומו, וזה גאוה. אבל זה שקובע מקום הוא מורה שצריך סיוע קדושת המקום שיגרום לו שלא יבלבל תפלתו במחשבת חוץ, ומסייע לו שתוכל תפלתו לעלות למעלה וזה מורה שהוא עניו. [ועיין במהרש"א שביאר ביאור נוסף בזה].

- ואמר לו הקב"ה (בראשית טו, ט): קחה לי עגלה משולשת וכו' שהם הקרבנות שבזכותם ינצלו מידי ארבע מלכיות). והרי"ף הוסיף, שעכשיו שאין בית המקדש קיים ותפלות כנגד תמידין תקנום, אם קובע מקום לתפלתו כדרך הקרבנות שהיו במקום קבוע - אויביו נופלים תחתיו. 3. ואלקי אברהם. שקבע מקום לתפלתו, שנאמר (בראשית יט): "וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם את פני ה'", ואין עמידה אלא תפלה, שנאמר (תהלים קו): "ויעמוד פנחס ויפלל". פירוש רש"י: וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר היה מתפלל שם, משמע מזה שהיה לו מקום מסוים וקבוע ששם היה מתפלל. 4. ונקרא חסיד ועניו. פירש הרשב"א לפי שקביעות המקום גורם לענוה וחסידות. ועיין עוד בעיונים.

ארחות תפלה יושר

שְׁהָרִי בְּפִלּוֹ מִצּוֹת עֲשֵׂה דְאֻרִיתָא שֶׁל הַנְּחַת תְּפִלִּין⁹ כָּל הַיּוֹם כְּרִי
שֶׁלֹא לְעֵבֶר עַל אִפְסוֹר זֶה].

ביאורים

9. כל היום. כלומר, הנהיגו חכמים שלא להניח תפילין כל היום (אלא רק בשעת התפילה)
מחשש שמא יסיח דעתו ויבוא לידי קלות ראש כשהתפילין עליו.

ארחות תפלה יושר עיונים

בְּשִׁבִּיל קְלוּת רֹאשׁ. וּבִתְדָא"ר (פי"ג) אִיתָא
עֲנֵשׁ נֹרָא עֲבוּר זֶה ע"ש. [וְכָל שָׁפֵן קְלוּת
רֹאשׁ עִם תְּפִלִּין שֶׁהוּא אִפְסוֹר חֲמוּר מְאֹד,

שהשטן מקטרג, הקב"ה במדת רחמיו משתיק לו, למשל כשהשטן אומר ישראל גנבים הם,
הקב"ה משיב לו מי יאמר אם האומות קבלו התורה שלא היו גנבים וגזלנים יותר מישראל,
אבל אם מקטרג ואומר שישאל אין להם יראה ומדברים בבית הכנסת, לזה אין להקב"ה
תירוץ כביכול, כי עכשיו ראינו בעוונותינו הרבים האומות עומדים בבית תיפלתם באימה
וביראה. ונראה לי דרך הלצה לרמוז בפסוק, ה' ילחם לכם - נגד השטן - ואתם תחרישון,
רצונו לומר, אם אין אתם מדברים בבית הכנסת.

על כן אהובי ורעי, אם תרצו להציל עצמכם מן הדבר בר מינן, וגם בניכם הקטנים שלא
ימותו ח"ו במיתות משונות רחמנא ליצלן, מנעו עצמכם מן ההגיו"ן, רוצה לומר שלא
תדברו חס ושלום בבית הכנסת שום דבר בטל...וכו'.

כתב בספר "יערות דבש" (חלק א' דרוש ד'): נאמר "סכותה בענן לך מעבור תפלה", ומה
הוא הענן - הוא אדים והבל שיש בו חטא, היוצא מפי איש ואשה כל יום, וביחוד שיחה
בטילה בבית הכנסת, ומכל שכן בעת תפלה, הכל הוא עולה בעב וענן, ומונע לתפילה
לעלות.

כתב הרשב"א (שו"ת ח"ה סי' י"א): "כל שאחרים משיחים בדברי הבאי ובטלה, ומתוכם
יפרוש מי שיפרוש להיות נעצר לפני ה' ולהתפלל ולעסוק במצוה - יותר ראוי להתקבל
תפלתו".

ביאורים

8. עונש נורא עביר זה, עיין שם. וזה לשונו: "מעשה באדם אחד שהיה עומד הוא ובנו בבית-
הכנסת, וכל העם היו עונים אמן והללויה אחר העובר לפני התיבה, ובנו עונה דברים של
תיפלות, ולא אמר לו אביו שום דבר. ואמרו לו הבריות שימחה בבנו, והשיב ואמר להם: מה
אעשה לו, תינוק הוא ישחק [פי', תנוק הוא באין דעת ומשיגדיל יבין מעצמו ועתה לשעשוע
לו. מאורי אש]. שוב למחר עשה כן, כל אותן ימי החג ענה בנו דברים של תיפלות ולא אמר
לו אביו שום דבר. לא יצתה אותה שנה לא שניה ולא שלישית עד שמתו אשתו ובניו ובן בנו
ויצאו לו חמש עשרה נפשות בתוך ביתו ולא נשתייר לו אלא שני בנים אחד חיגר וסומא
ואחד שוטה ורשע".

ארחות	תפלה	עיונים	יזשר
		כשהוא מהלל ומשבח לפני השם יתברך, שצריך שיהא במשך קול נעים וקול רם, ואמרו (ירושלמי ברכות א, א) שששהיו מהלכים בעזרה היו הולכים עקב בצד אגודל, כדי להראות שאינו משאוי עליו מלאכת ה', וכן כשאתה משורר להנאתך אתה ממשיך בקולך, כן כשתאמר דברי בקשות תאמר בדרך תחנונים, שנאמר (משלי י"ח) "תחנונים ידבר רש".	את קולך - כְּשֶׁאַתָּם מְתַפְּלִים לְפָנַי בְּקוֹל גְּבוּהָ, "כִּי קוֹלְךָ עָרֵב" - בְּתַפְּלָתְךָ. וְכֵן כְּתִבּוּ הַפּוֹסְקִים, וְהַפְּלִיגוּ מְאֹד בְּשֹׁכֵר זֶה, וְעֵינַי סוּף שִׁיר הַשִּׁירִים רַבָּה כְּזֶה ² וְעֵינַי שׁו"ע ס' נ"א ס"ט.

ביאורים

2. ועי' שו"ע ס' נ"א ס"ט. צ"ל ס"ח ושם כתב: "אין אומרים הזמירות במרוצה כי אם בנחת". והטעם, כדי שלא ידלג שום תיבה ולא יבליעם, אלא יוציא מפיו כאילו מונה מעות (מ"ב). הגר"א על הפסוק (משלי י"ט) "ואץ ברגלים חוטא" מבאר: "רגלים" - הוא תפילה, כי תפילה היא רגלי האדם כמו שאמר בזוהר, ואץ (-ממהר) בהם הוא חוטא. בספר קב הישר (פ' ל"ד) הביא עשרה דברים שבית דין של מעלה מנדין עליהם, ואחד מהם הוא: "האומר שירות ותשבחות במרוצה, ואינו מוציא מפיו התיבות בשלימות בשפה ברורה מן ברוך שאמר עד תפילת ישתבח".

ארחות	תפלה	יושר	עיונים
תפלה בקול רם ונעים א. וצריך להתפלל בקול רם. כתב בספר "ארחות חיים" (הלכות תפלה לרבי אהרן הכהן מלוניל): והתפלה צריכה קול בחזקה כמו שמצינו באנשי נינוה שהעמידו עגלים מבפנים ואמותיהן מבחוץ, סייחין מבפנים ואמותיהן מבחוץ, והווי אלין גועין מכן ואלין גועין מכן, ואמרין, אי לית את מרחם עלנא, לית אנחנא מרחמין עליהון [והווי אלו גועים מכאן ואלו גועים מכאן, ואומרים: אם אין אתה מרחם עלינו - אין אנחנו מרחמים עליהם] שנאמר "ויתכסו שקים האדם והבהמה ויקראו אל אלקים בחזקה", מכאן אתה למד שהתפלה צריכה קול בחזקה. הרמב"ן (שמות י"ג ט"ז) כתב: וכוונת רוממות הקול בתפלות וכוונת בתי כנסיות וזכות תפלת הרבים, זהו שיהיה לבני אדם מקום [בו] יתקבצו ויודו לאל שבראם והמציאם, ויפרסמו זאת ויאמרו לפניו "בריותך אנחנו!" וזו כוונתם במה שאמרו ז"ל "ויקראו אל אלקים בחזקה" מכאן אתה למד שתפלה צריכה קול. ב. בקול. טעם הדבר שצריך לבטא תפלתו בדיבור (קול) ולא די בכוונת הלב, אף על פי שהשם יתברך יודע מחשבות לבנו, כתב מהר"ל (נתיב העבודה) כי "האדם הוא נחשב אדם מצד הדבור ובזולת זה אינו אדם, וכאשר אין האדם מתפלל ומבקש בדבור אין כאן מקבל, כי כל מקבל מבקש לקבל מה שהוא חסר, ולכן צריך שיהיה מבקש חסרונו בדבור, ואז הוא מבקש חסרונו במה שהוא אדם חסר". ביאור דבריו ז"ל: כי בהיות אדם גשמי, כל מה שנשאר רק במחשבה איננו אמת אצלו. הרי אנו רואים שכל חסרון שהאדם מצטער עליו באמת, הוא מוציאו בפה. האדם מוגדר כ"חי מדבר" ו"רוח ממללא" (תרגום בראשית ב, ז), ועל כן פנימיותו אינה מאומתת אלא בדיבור. (מכתב מאליהו ד' 62). ג. ונעים. כתב בספר יעלוז חסידים (קי"ט): "כשאתה מהלל ומשבח לפניו חשוב: כשאתה מתאוה לשמוע קול שיר בנעימה, אם היו רצים לפניך בלי נגון, מי היה מקובל לך? כל שכן			

ביאורים

1. בקול רם ונעים. ב'אליהו רבה' (נא, י) הביא מעשה באדם פשוט שנגלה יומיים לאחר פטירתו ובראשו כתר של עשבים מגן עדן, בזכות שהיה אומר ברכות בקול נעים בבית הכנסת.

יושר

תפלה

ארחות

עיונים

4 לא מצא זכות להזכיר מפל מעשיו הטובים, רק שהיה מתפלל בתיקין. ורב ברונא שזכה לבזון פעם אחת בתיקין⁵ עם סמיכת גאלה לתפלה, לא פסק חוכא מפומיה כל היום מרב שמחה, שידע גדל המצוה והשכר בזה. (ודעת כמה פוסקים שתפלת ותיקין עדיף מתפלה בצבור ומסמיכת גאלה לתפלה ומלתפלה עם תפלין עין כמ"ב). וכתב רבנו יהונתן מפרג ז"ל בפרוש על 'איכה' שתפלת ותיקין מברחת להתקבל ואלו היו מתפללין ותיקין ביום החרבן - לא היה נחרב בית

כושל, ואדרבא הפחותים יותר מבני עליה אשר כל מבטחם וחפצם בה' ואינם חרדים לשום דבר נזק, כי מה' לא תצא הרעה. וקידוש לבנה בכל חודש יוכיח, שזהירים במצוה זו יותר מכל מצות, הואיל ונדפס שיש בטחון שלא ימות באותו חודש. אמנם אם הכוונה כמו שכתבתי לא על נזקי ומקרי גוף, כי אם על ידו ימלט מחטא, בזה לא ישמחו המוני עם כי אם איש אשר לבבו שלם עם ה', וזהו תכלית חפצו בזה העולם לעשות

נחת רוח ליוצרו, לבל ילכד ח"ו בעון ויעול בכסופא קמי מלכא, ולכך רב ברונא ששמח, הוא לאות שהוא מבני עליה ואדם גדול ביראה.

ביאורים

במסכת סנהדרין צד, א. 4. לא מצא זכות וכו'. כששמע חזקיה המלך את דברי ישעיהו הנביא שהתנבא ואמר לו: "צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה". מיד: "ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל אל ה', ויאמר אנה ה' זכר-נא וגו' והטוב בעיניך עשיתי". ובמסכת ברכות (י, ב) מאי 'והטוב בעיניך עשיתי'? אמר רב יהודה אמר רב: שסמך גאולה לתפלה. וביאר בתוספות שם (ט, ב) שהיה מתפלל כותיקין. וביאר המהרש"א, שדבר זה מרומז בהפסוק 'והטוב בעיניך עשיתי', כי 'טוב' זה האור, שהוא נץ החמה, כמו שכתוב: "וירא אלהים את האור כי טוב", ורצונו לומר, והטוב בעיניך - בזמן שהוא טוב בעיניך, דהיינו בשעת הנץ החמה - עשיתי, התפללתי וסמכתי תפלתי לק"ש ולגאולה. 5. עם סמיכת גאולה לתפלה. בהנץ החמה. 6. לא פסק חוכא מפומיה. לא הפסיק לחייך כל היום.

יושר

תפלה

ארחות

עיונים

תפלת ותיקין

וענין תפלת ותיקין, מלבד שיטת הרי"ף והרמב"ם שהוא חיוב גמור, והעובר על זה ואין מתפלל בתיקין נקרא עובר על דברי חכמים, ואפלו לשאר הפוסקים שאינו חיוב גמור, מפל מקום הוא ענין גדול מאד כמו שהפליגו חז"ל מאד, והבטיחו (בברכות דף ט' ע"ש בתוס') שאינו נזוק כל היום בלו. (ואלו היה בא בזמננו אחד מהתנאים שידוע שכל ברכותיו מתקנימין כמה היו משתדלין לקבל ברכתו, על אחת כמה וכמה ברכה שחז"ל הבטיחו. והזקיהו המלך (שחז"ל אמרו עליו שבקש הקב"ה לעשותו משיח)

א. שאינו נזוק כל היום כולו. כתב ביערות דבש (דרוש ט ד"ה אמנם): אין לפרש כפשוטו היזק הגוף בנזקין דשכיחי [בנזקים המצויים], אך יש לפרשו על נזקי נפש, דאינו חוטא כל היום, כנראה מירושלמי [ברכות פ"א ה"א] דמצוה גוררת מצוה ומגנא לבל יבא לידי חטא, וזהו הכוונה דאינו נזוק כל היום, והדבר הזה מוכרח, דהוא שבח לרב ברונא דשמח במצוה דלא פסק חוכא כל היום עבור דסמיך, ואילו הוא למגן וצנה לבל יקרהו נזק, אין זה מיוחד לרב ברונא לבד, זה ענין כל אדם טוב ורע שוגה ופתי, כאשר יעשו דבר אשר ימלטו בו כל היום מרעה,

ירוצו ולא ייגעו לעשותו, ואילו היה איזה דבר סגולי להנושא שיהיה בטוח שלא יקרהו ביומו מקרה ופגע, ידעתי כי ידלגו עור ופסח יחד לקנותו במחיר, אפס יהיו בטוחים מבלי

ביאורים

1. ותיקין. תלמידים. ורש"י (ברכות כו, א) פירש, אנשים ענוים המחבבים מצוות. הותיקין מקדימים לקיים מצוות ומשתדלים לעשותן בזמנן וכדינן. ותיקין היו מתחילים לקרא קריאת שמע זמן מועט קודם הנץ החמה, כדי לסיימה - ולהתחיל תפילת שמונה-עשרה - עם הנץ החמה. 2. עיין שם בתוספות. שמפרשים "כל הסומך גאולה לתפלה אינו נזוק כל היום כולו" - במי שסומך גאולה לתפלה בהנץ החמה כמנהג הותיקין. 3. לעשותו משיח. כמובא

יושר

תפלה

ארחות

עיונים

וְאָפֵלוּ מִי שְׁאִין מִתְפַּלֵּל כְּוִתִּיקוֹן, עַל כָּל פְּנִיִּים חַיִּב לְהִשְׁכִּים כְּפִי יְכַלְתּוֹ, כְּמוֹ שְׁאָמְרוּ (בְּרֻכּוֹת ח')¹ **קְדִימוֹ וְחֲשִׁיכוֹ לְבִי כְּנִישְׁתָּא**² **כִּי הֵיכִי דִתְוֹרְכוֹ חַיִּי, וְאָמְרוּ (בִּשְׁבַת קכ"ז)**³ **הַשְׁכַּמְתָּ בֵּית הַמִּדְרָשׁ הוּא מְהֻדָּרִים שְׁאָדָם**⁴ **אוֹכֵל פִּירוֹתֶיהֶן בְּעוֹלָם הַזֶּה וְהִקְרָן קִימָתָ לּוֹ לְעוֹלָם הַבָּא. וְאָמְרוּ (תְּנַחֲמָא מִקֵּץ ט')**^(א) **צָרִיד אָדָם לְהִשְׁכִּים לְתַפְלָה שְׁאִין לָךְ גְּדוּלָה מִן הַתְּפִלָּה. וְאָמְרוּ (בְּמִדְבָּר בלק) 'הֵן עִם כָּלִבִּיא**

היא נצח... (אור יהל ח"ג פ' ויקרא).

ביאורים

1. קדימו וחשיכו לבי כנישתא. הקדימו לבוא, והתעכבו עד חשיכה בבית הכנסת. 2. כי היכי דתורכו חיי. כדי שיארכו ימיכם. כשם שמאריכים הם בבית הכנסת, לפני התפלה ואחר התפלה, באותה המדה מודד להם הקדוש ברוך הוא, ומאריך ימיהם (פירוש רבינו יהונתן הכהן מלוניל). 3. השכמת ביהמ"ד. שאדם משכים לבוא לבית המדרש. 4. אוכל פירותיהן בעוה"ז. אדם נוטל בעולם הזה שכר עבורו, אך אותו שכר אינו אלא צדדי ("פירות"). [ראה 'פני-יהושע' ברכות ו, ב (ד"ה שם אמר) ביאור מדוע דברים אלה יש להם "פירות" יותר משאר מצוות]. 5. והקרן קיימת לו לעוה"ב. ואילו עיקר שכר ("קרן") אינו נגרע בכך, אלא שמור הוא לאדם לעולם הבא. 6. הן עם כלביא יקים. פסוק הוא (במדבר כג, כד), מנבואת בלעם שנבא ודבר בשבח עם ישראל.

יושר

תפלה

ארחות

הַמְקַדֵּשׁ, וְלֹכֵן כְּתִיב 'סְכוּתָה בְּעֵנָן לָךְ מַעְבֹּר תְּפִלָּה' פְּרִי שְׁלֹא יֵדְעוּ מְתֵי הַנֶּיֶץ הַחֲמָה, עֵינֵי שָׁם.

ביאורים

7. ולכן כתיב "סכותה בענן לך מעבור תפלה". פסוק הוא באיכה (ג, מד). והיינו, שביום חורבן בית-המקדש עשה הקב"ה את שמי השמים מעוננים [וזהו 'סכותה בענן' - הקב"ה סיכך יום זה בענן] וזאת בכדי שלא יראו את זריחת השמש, שעה שהחמה מתחלה לזרוח בראשי ההרים, וממילא לא ידעו מתי הוא זמן נץ החמה, וכיון שכך לא התפללו כותיקין, [וזהו 'מעבור תפלה' - הקב"ה סיכך אותו יום בענן כדי שלא יעבור ויעלה לשמים התפלה של הנץ, שמכיון שעשה אותו יום מעונן לא ידעו מתי הוא זמן הנץ ולא התפללו כותיקין].

ארחות	תפלה	עיונים	יושר
ב. יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו. כתב בספר חסד לאלפים: יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו שיהא הוא מעורר השחר. בזה תלוי כל היהדות שיתגבר כארי לקיים כל דבר טוב ולמשוך ידו מעשות כל רע, וצריך גבורה לשבר תאותו ולהלחם עם יצרו העומד על ימינו לשטנו. ואם בכל השעות אמרו	באו"ח סימן נ"ח ס"ב שפסק, דאפלו אין מתפלל ותיקין ¹³ חייב להקדים מה שיוכל, ואסור גמור להתאחר ¹⁴ עד סוף הזמן כמ"ש הגר"א בשם ירושלמי (מובא במ"ב שם סק"ג), ובגמרא (ברכות כ"ט) אמרו, ¹⁵ במערכא לייטי על זה, וחלילה לזלזל בקללת חז"ל.	ב. יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו. כתב בספר חסד לאלפים: יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו שיהא הוא מעורר השחר. בזה תלוי כל היהדות שיתגבר כארי לקיים כל דבר טוב ולמשוך ידו מעשות כל רע, וצריך גבורה לשבר תאותו ולהלחם עם יצרו העומד על ימינו לשטנו. ואם בכל השעות אמרו	באו"ח סימן נ"ח ס"ב שפסק, דאפלו אין מתפלל ותיקין ¹³ חייב להקדים מה שיוכל, ואסור גמור להתאחר ¹⁴ עד סוף הזמן כמ"ש הגר"א בשם ירושלמי (מובא במ"ב שם סק"ג), ובגמרא (ברכות כ"ט) אמרו, ¹⁵ במערכא לייטי על זה, וחלילה לזלזל בקללת חז"ל.

ובשלתן ערוך ריש ארח חיים: ¹⁶(ב) יתגבר

בעידנא דיצר הרע לית דמדכר ליצר הטוב (-בזמן שהיצר הרע שולט באדם אין האדם זוכר

ביאורים

וערב אחד אינו קורא דומה [הדבר בעיניו] כמי שלא קרא קריאת שמע מעולם, ובודאי אין זה אלא משום שדברי תורה חביבים בעיניו כל כך, שהם דומים בעיניו כאילו קבלם באותו יום. [בקריאת שמע כתוב (דברים ו, ו): "והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום" ודרשו בפסיקתא זוטרותא (שם, שם): "שיהיו בכל יום ויום חדשים בעיניך כאילו קבלתם היום מהר סיני". אם כן, כשאדם אינו קורא קריאת שמע יום אחד הרי הוא באותו יום כאילו לא קבל את התורה כלל]. ¹³ חייב להקדים מה שיוכל. בשו"ע (או"ח נח, ב): אם לא קרא אותה קודם הנץ החמה [שהוא הזמן המובחר ביותר לקריאתה כדי להסמיך גאולה לתפילה עם הנץ החמה] יש לו להקדים לקרותה במהרה כל מה שיוכל. וביאר ה'משנה ברורה', כי אע"פ שמצד דין קריאת שמע נמשך הזמן לכתחלה עד סוף שלש שעות, מכל מקום מצד הענין שזריזין מקדימין למצוות (עיין פסחים ד, א), יש להזדרז לקרותה במהרה. ¹⁴ עד סוף הזמן. עד סוף שלש שעות מתחילת היום (שהוא רביעי היום), ואף שמותר לקרותה עד סוף זמן זה, מכל מקום אסרו חכמים להתעכב לכתחלה עד אז, והצריכו לחשוש לדעה שזמנה עד הנץ החמה, וכל זאת כדי לזרז את האדם. ¹⁵ במערכא לייטי על זה. קללו במערב, דהיינו בארץ ישראל (העומדת לצד מערב בבל), את מי שמאחר להתפלל עד סמוך לסוף זמן תפלה. והטעם, שמא תטרף לו השעה מאונס בטרם התפלל, ויעבור זמן התפלה. ¹⁶ יתגבר

ארחות	תפלה	עיונים	יושר
יקום' - ⁷ עומדין באריות ממטתן לקריאת שמע ולתפלה. ואמרו (בברכות מ"ג ב') תלמיד חכם ⁸ אל יפגם באחרונה דקרו ליה פושע ועצל, ולעתידי לבא יקראוהו בלם בשם 'הפושע והעצל' (כמו שכתוב בתנחומא ריש ויקהל שלעתידי לבא יקראוהו ⁹ לפי מעשיו) ואזי לה לאותה בושע וכלמה. ואמרו (באדר"נ פכ"א) ¹⁰ שנה של שחרית מוציאין את האדם מן העולם, שיכול לעבר זמן קריאת שמע, עין שם, ודרי זה 'מענות לא יוכל לתקן' ¹¹ כמו שכתוב בחגיגה (דף ט'), ואפלו בטל פעם אחת קריאת שמע ¹² כאלו לא קרא כל ימיו כמו שכתוב בברכות ס"ג ב'. ועין	יקום' - ⁷ עומדין באריות ממטתן לקריאת שמע ולתפלה. ואמרו (בברכות מ"ג ב') תלמיד חכם ⁸ אל יפגם באחרונה דקרו ליה פושע ועצל, ולעתידי לבא יקראוהו בלם בשם 'הפושע והעצל' (כמו שכתוב בתנחומא ריש ויקהל שלעתידי לבא יקראוהו ⁹ לפי מעשיו) ואזי לה לאותה בושע וכלמה. ואמרו (באדר"נ פכ"א) ¹⁰ שנה של שחרית מוציאין את האדם מן העולם, שיכול לעבר זמן קריאת שמע, עין שם, ודרי זה 'מענות לא יוכל לתקן' ¹¹ כמו שכתוב בחגיגה (דף ט'), ואפלו בטל פעם אחת קריאת שמע ¹² כאלו לא קרא כל ימיו כמו שכתוב בברכות ס"ג ב'. ועין	יקום' - ⁷ עומדין באריות ממטתן לקריאת שמע ולתפלה. ואמרו (בברכות מ"ג ב') תלמיד חכם ⁸ אל יפגם באחרונה דקרו ליה פושע ועצל, ולעתידי לבא יקראוהו בלם בשם 'הפושע והעצל' (כמו שכתוב בתנחומא ריש ויקהל שלעתידי לבא יקראוהו ⁹ לפי מעשיו) ואזי לה לאותה בושע וכלמה. ואמרו (באדר"נ פכ"א) ¹⁰ שנה של שחרית מוציאין את האדם מן העולם, שיכול לעבר זמן קריאת שמע, עין שם, ודרי זה 'מענות לא יוכל לתקן' ¹¹ כמו שכתוב בחגיגה (דף ט'), ואפלו בטל פעם אחת קריאת שמע ¹² כאלו לא קרא כל ימיו כמו שכתוב בברכות ס"ג ב'. ועין	יקום' - ⁷ עומדין באריות ממטתן לקריאת שמע ולתפלה. ואמרו (בברכות מ"ג ב') תלמיד חכם ⁸ אל יפגם באחרונה דקרו ליה פושע ועצל, ולעתידי לבא יקראוהו בלם בשם 'הפושע והעצל' (כמו שכתוב בתנחומא ריש ויקהל שלעתידי לבא יקראוהו ⁹ לפי מעשיו) ואזי לה לאותה בושע וכלמה. ואמרו (באדר"נ פכ"א) ¹⁰ שנה של שחרית מוציאין את האדם מן העולם, שיכול לעבר זמן קריאת שמע, עין שם, ודרי זה 'מענות לא יוכל לתקן' ¹¹ כמו שכתוב בחגיגה (דף ט'), ואפלו בטל פעם אחת קריאת שמע ¹² כאלו לא קרא כל ימיו כמו שכתוב בברכות ס"ג ב'. ועין

ביאורים

⁷ עומדין באריות וכו'. כשהן עומדין משנתם שחרית, הן מתגברין כלביא וכארי [=שמות שונים לאריה] כדי להזדרז לחטוף את המצות - ללבוש טלית, לקרוא את שמע, ולהניח תפילין. (רש"י, במדבר כג, כד). וכעין זה במדרש רבה (שם): 'הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא' אין אומה בעולם כיוצא בהם, הרי הן ישנים מן התורה ומן המצוות [-שרק בשעה שהם ישנים הם בטלים מהתורה והמצוות, וכשקמים] ועומדין משנתן [מיד הם מתגברים בתורה ובמצוות] כאריות וחוטפין קריאת שמע [שממהרים לקרוא סמוך להשכמתם בבוקר] וממליכין להקדוש ברוך הוא. ע"כ. ⁸ אל יפגם. לבית המדרש באחרונה, משום שיקראו לו פושע ועצל. ⁹ לפי מעשיו. שעשה בעולם הזה. ¹⁰ שינה של שחרית. מובא שם: רבי דוסא בן הרכינס אומר (אבות ג, י) שינה של שחרית... מוציאין את האדם מן העולם. שינה של שחרית, כיצד? מלמד שלא יתכוון אדם לישן עד שתעבור עליו זמן קריאת שמע, שאם ישן עד שתעבור עליו זמן קריאת שמע נמצא בטל מן הקריאת שמע שנאמר (משלי כו) אמר עצל שחל בדרך ארי בין הרחובות. ¹¹ כמ"ש בחגיגה. לשון הגמרא שם: "מעוות לא יוכל לתקן" (קהלת א, טו), זה שביטל קריאת-שמע של שחרית או ק"ש של ערבית או שביטל תפלה של שחרית או תפלה של ערבית. ובקהלת רבה (א' ל"ז): "הגיעה שעת התפלה ולא התפלל בה, עליו נאמר 'וחסרון לא יוכל להמנות'". ¹² כאילו לא קרא כל ימיו כמ"ש בברכות. הגמרא שם לומדת מפסוק שחביבה תורה על לומדיה בכל יום ויום כיום שנתנה מהר סיני. על כך מביאה הגמרא ראייה "תדע, שהרי אדם קורא קריאת שמע שחרית וערבית

ארחות תפלה **יושר**

יִשְׁמַע לוֹ, וַיַּחֲשֹׁב בְּנַפְשׁוֹ, אֵלֹהֵי הָיָה נִצָּרְךָ לַעֲמֹד לְשֹׁרֶת לִפְנֵי מֶלֶךְ בָּשָׂר
וָדָם, כַּמָּה הָיָה זָרִיז וְזָהִיר לַעֲמֹד בְּהַשְׁפָּמָה לְהַכִּין עֲצָמוֹ לַעֲבוּדָתוֹ, כָּל
שָׁבִין וְקָל וְחֹמֶר בֵּין בָּנוּ שֶׁל קָל וְחֹמֶר לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקִּבְ"ה.
עַד כָּאֵן לְשׁוֹנוֹ. וְעַיִן בְּמִשְׁנַה בְּרוּרָה סִי' א' סק"ט שֶׁפֶסֶק שְׁצָרִיךְ לְקוֹם
לְכָל הַפְּחוֹת חֲצִי שָׁעָה לִפְנֵי הַתְּפִלָּה, שְׂיוֹכֵל לְהַכִּין עֲצָמוֹ וְלִבָּא לַתְּפִלָּה
בְּזִמָּן.

ביאורים
כארי. כנגד יצרו. 17. לעמוד בבוקר. מיד כשיתעורר משנתו. 18. ישיאנו. יפתנו. 19. בקיין.
שהלילות קצרים.

ארחות תפלה **יושר** עיונים

(ג) פֶּאֶרִי¹⁷ לַעֲמֹד בִּבְקָר לַעֲבוּדָת בּוֹרְאוֹ". וְכַתֵּב
ה' מִשְׁנָה בְּרוּרָה': וְאֵף אִם¹⁸ יִשְׁיֹאֲנוּ יִצְרוֹ
בַּחֲרָף לֹאמַר אֵיךְ תַּעֲמֹד בִּבְקָר כִּי הָקָר גָּדוֹל,
אוּ יִשְׁיֹאֲנוּ¹⁹ בְּקִיִּין לֹאמַר אֵיךְ תַּעֲמֹד מִמִּטָּתְךָ
(ד) וְעַדִּין לֹא שְׁבַעֲתָ מִשְׁנַתְךָ - יִתְגַּבֵּר עָלָיו וְאֵל
הַצִּינָה וּבְקִיִּין מִפְּנֵי שֶׁבַע בְּשִׁינָה, או מִפְּנֵי שֶׁאֵין לוֹ נֵר מוֹכֵן אוֹ אֹמֶר לוֹ שֶׁכֵּב עוֹד מַעֲט
עַתָּה תִּקְוֶה כִּי עוֹד חֲזוֹן (-יש עדיין זמן), עַד שֶׁחֻטְפְּתוֹ שִׁינָה וְנִמְצָא יֶשֶׁן כֹּל הַלַּיְלָה אוֹ גַּם
מֵאֲבֵד תְּפִילָּה בְּצִיבוֹר. וּמֵאַחֵר שֶׁבַחֲחִילַת הַיּוֹם תּוֹקְפוֹ יִצְרוֹ אֵךְ בּוֹ שׁוֹב יִהְיוּ יָדוֹ כֹּל הַיּוֹם
מֵרַעָה אֶל רַעָה יֵצֵא וְיִתְגַּבֵּר עָלָיו יִצְרוֹ וְיַעֲשֶׂה בּוֹ אֵת אֲשֶׁר זָמַם, כִּי עֲבִירָה גּוֹרֶרֶת עֲבִירָה,
וְאִמְרֵי אִינְשֵׁי מִן הַשָּׁחַר נִרְאָה טוֹב הַיּוֹם. הֵנָּה כִּי כֵן הָאִישׁ הַחֹפֵץ חַיִּים בַּתְּחִבּוּלוֹת יַעֲשֶׂה
מִלְחָמָה וְיִקְבֹּל עָלָיו כֹּל תּוֹקֵף שֶׁתִּכְּף שִׁיעוֹר מִשְׁנָתוֹ יָקוּם בְּזִרְיוֹת לַעֲבוּדָת בּוֹרְאוֹ, וְאִם
יַעֲבוֹר - יִקְנוֹס עֲצָמוֹ בְּאִיזָה עֵינָיו וְסִיגוֹף אוֹ לִיתֵן אִיזָה פְּרוּטוֹת לַצְדָּקָה, עַל כִּגוֹן זֶה אִמְרוּ,
קִדְמִיָּה לְרִשְׁיַעָא עַד לֹא יִקְדַּמִּינָךְ (-הַקֹּדֶם לַנֶּצַח אֵת יִצְרָךְ עַד שֶׁלֹּא יִקְדִּימָךְ). זֹאת תּוֹרַת
הָאָדָם הַרוּצָה לַנֶּצַח יִצְרוֹ וְלַעֲבוֹד אֵת יוֹצְרוֹ.
ג. כארי. כן כתב הטור על פי דברי רבי יהודה בן תימא שאמר (אבות ה, כ) 'הוי עז כנמר וקל
כנשר רץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים', וביאר הטור "גבור כארי" - כוונתו
כנגד הלב, כי הגבורה בעבודת הבורא יתברך היא בלב, ואמר שתחזק לבך בעבודתו. והט"ז
(סק"א) כתב שאריה אין לו יראה משום בריה, כן לא יעלה על האדם מורא יצרו אף שהוא
תקיף ממנו.
ד. ועדיין לא שבעת משנתך. כתב הגר"ח מוולאז'ין ('רוח חיים' אבות ב, יח) שיש לאדם
להמנע מלהשאר ער עד לשעה מאוחרת בלילה, במידה והדבר עלול להקשות על הקימה
לתפילה למחרת. ומקובל בשם החידושי הרי"ם זצ"ל לפרש המשנה פאה א, א: השכמת
שחרית וערבית וכו' - שכדי להשכים בשחרית, יש להשכים ולישון מוקדם בערבית. ובאבות
(ג, יד) אחד מן הדברים "המוציאים את האדם מן העולם" - שינה של שחרית.

ביאורים
כארי. כנגד יצרו. 17. לעמוד בבוקר. מיד כשיתעורר משנתו. 18. ישיאנו. יפתנו. 19. בקיין.
שהלילות קצרים.

ארחות	תפלה	יושר	עיונים
שמים, והיושב לצידו בתוך ארבע אמות נראה כמי שאינו רוצה לקבל עליו עול מלכות שמים.	תוך ארבע אמות של המתפלל, ולמדרוהו	יושר	עיונים
אולם הט"ז (קב, ג) מקשה, אם כן יצטרכו להרחיק ארבע אמות גם ממי שקורא קריאת שמע כיון שהוא גם ענין של קבלת עול מלכות שמים, ועוד תמה, מדוע צריך להרחיק רק ארבע אמות, והלא אף יותר מזה נראה כמי שאינו מקבל עליו עול מלכות שמים? אומר הט"ז, שמקום המתפלל הוא אדמת קודש שהרי הוא כעומד לפני המלך, וכיון שכך צריך לנהוג במקום זה כבוד ואין לשבת שם, וכל שיושב ואינו עוסק גם כן בדבר קדוש מראה בזה כאילו אין שם קדושה, והוא כשאר מקומות שבבית. והוסיף בשו"ע הרב, שכיון שמקומו של אדם הוא ארבע אמות לכן עד שם צריך להרחיק. וברית"א (ברכות לא, ב) כתב הטעם להרחקת ארבע אמות, משום ששכינה תופסת ארבע אמות של תפילה.	אולם הט"ז (קב, ג) מקשה, אם כן יצטרכו להרחיק ארבע אמות גם ממי שקורא קריאת שמע כיון שהוא גם ענין של קבלת עול מלכות שמים, ועוד תמה, מדוע צריך להרחיק רק ארבע אמות, והלא אף יותר מזה נראה כמי שאינו מקבל עליו עול מלכות שמים? אומר הט"ז, שמקום המתפלל הוא אדמת קודש שהרי הוא כעומד לפני המלך, וכיון שכך צריך לנהוג במקום זה כבוד ואין לשבת שם, וכל שיושב ואינו עוסק גם כן בדבר קדוש מראה בזה כאילו אין שם קדושה, והוא כשאר מקומות שבבית. והוסיף בשו"ע הרב, שכיון שמקומו של אדם הוא ארבע אמות לכן עד שם צריך להרחיק. וברית"א (ברכות לא, ב) כתב הטעם להרחקת ארבע אמות, משום ששכינה תופסת ארבע אמות של תפילה.	אולם הט"ז (קב, ג) מקשה, אם כן יצטרכו להרחיק ארבע אמות גם ממי שקורא קריאת שמע כיון שהוא גם ענין של קבלת עול מלכות שמים, ועוד תמה, מדוע צריך להרחיק רק ארבע אמות, והלא אף יותר מזה נראה כמי שאינו מקבל עליו עול מלכות שמים? אומר הט"ז, שמקום המתפלל הוא אדמת קודש שהרי הוא כעומד לפני המלך, וכיון שכך צריך לנהוג במקום זה כבוד ואין לשבת שם, וכל שיושב ואינו עוסק גם כן בדבר קדוש מראה בזה כאילו אין שם קדושה, והוא כשאר מקומות שבבית. והוסיף בשו"ע הרב, שכיון שמקומו של אדם הוא ארבע אמות לכן עד שם צריך להרחיק. וברית"א (ברכות לא, ב) כתב הטעם להרחקת ארבע אמות, משום ששכינה תופסת ארבע אמות של תפילה.	אולם הט"ז (קב, ג) מקשה, אם כן יצטרכו להרחיק ארבע אמות גם ממי שקורא קריאת שמע כיון שהוא גם ענין של קבלת עול מלכות שמים, ועוד תמה, מדוע צריך להרחיק רק ארבע אמות, והלא אף יותר מזה נראה כמי שאינו מקבל עליו עול מלכות שמים? אומר הט"ז, שמקום המתפלל הוא אדמת קודש שהרי הוא כעומד לפני המלך, וכיון שכך צריך לנהוג במקום זה כבוד ואין לשבת שם, וכל שיושב ואינו עוסק גם כן בדבר קדוש מראה בזה כאילו אין שם קדושה, והוא כשאר מקומות שבבית. והוסיף בשו"ע הרב, שכיון שמקומו של אדם הוא ארבע אמות לכן עד שם צריך להרחיק. וברית"א (ברכות לא, ב) כתב הטעם להרחקת ארבע אמות, משום ששכינה תופסת ארבע אמות של תפילה.

ביאורים

שהוא מתפלל (ריטב"א). טעם אחר: מפני שנראה כאילו חבירו מקבל על עצמו מלכות שמים ואילו הוא אינו מקבל (טור או"ח קב, ראה עיונים). המאירי מפרש שאסור לשבת תוך ארבע אמותיו של מתפלל כדי שלא יתן עליו המתפלל את לבו ותתבלבל תפילתו. האיסור לשבת תוך ארבע אמותיו של המתפלל הוא רק למי שיושב ובטל, אבל אם היושב קורא קריאת שמע וברכותיה וכדומה, מותר לו לשבת תוך ארבע אמותיו של מי שמתפלל שמונה-עשרה (תוספות בשם הגאונים. שו"ע קב, א). 4. ארבע אמות. שהוא לשיטת החזון איש 2.304 מטר, ולשיטת הגר"ח נאה 1.92 מטר. 5. ולמדרוהו מקראי. שנאמר בתפילת חנה, שאמרה לעלי אחר שילדה את שמואל (שמואל א, א כו) 'אני האשה הניצבת עמכה בזה',

ארחות	תפלה	יושר	עיונים
א. כן יזהר מאד במה שהזכירו חז"ל שלא יעבור לפני המתפללים ולא ישב וכו'. דעת הרמב"ם (פ"א מהל' ממרים ה"ב וס' המצוות שורש א) שיש איסור לאו של "לא תסור" ומצות עשה "ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך" בכל איסורי דרבנן, ומי שמבטל חיוב הכריעות בשמונה-עשרה או חיוב שלש פסיעות אחר תפלתו, או איסורי מעבר וישיבה כנגד המתפללים, גם הוא בכלל לאו ועשה מדאורייתא, דמאי שנא תקנות וגזירות של חז"ל במצות תפלה מתקנותיהם וגזירותיהם על שאר מצוות התורה. וידועים דברי רבינו יונה ז"ל ב'שערי תשובה' תחילת שער ג' שמפליג בחומר דברי סופרים.	א. כן יזהר מאד במה שהזכירו חז"ל שלא יעבור לפני המתפללים ולא ישב וכו'. דעת הרמב"ם (פ"א מהל' ממרים ה"ב וס' המצוות שורש א) שיש איסור לאו של "לא תסור" ומצות עשה "ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך" בכל איסורי דרבנן, ומי שמבטל חיוב הכריעות בשמונה-עשרה או חיוב שלש פסיעות אחר תפלתו, או איסורי מעבר וישיבה כנגד המתפללים, גם הוא בכלל לאו ועשה מדאורייתא, דמאי שנא תקנות וגזירות של חז"ל במצות תפלה מתקנותיהם וגזירותיהם על שאר מצוות התורה. וידועים דברי רבינו יונה ז"ל ב'שערי תשובה' תחילת שער ג' שמפליג בחומר דברי סופרים.	א. כן יזהר מאד במה שהזכירו חז"ל שלא יעבור לפני המתפללים ולא ישב וכו'. דעת הרמב"ם (פ"א מהל' ממרים ה"ב וס' המצוות שורש א) שיש איסור לאו של "לא תסור" ומצות עשה "ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך" בכל איסורי דרבנן, ומי שמבטל חיוב הכריעות בשמונה-עשרה או חיוב שלש פסיעות אחר תפלתו, או איסורי מעבר וישיבה כנגד המתפללים, גם הוא בכלל לאו ועשה מדאורייתא, דמאי שנא תקנות וגזירות של חז"ל במצות תפלה מתקנותיהם וגזירותיהם על שאר מצוות התורה. וידועים דברי רבינו יונה ז"ל ב'שערי תשובה' תחילת שער ג' שמפליג בחומר דברי סופרים.	א. כן יזהר מאד במה שהזכירו חז"ל שלא יעבור לפני המתפללים ולא ישב וכו'. דעת הרמב"ם (פ"א מהל' ממרים ה"ב וס' המצוות שורש א) שיש איסור לאו של "לא תסור" ומצות עשה "ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך" בכל איסורי דרבנן, ומי שמבטל חיוב הכריעות בשמונה-עשרה או חיוב שלש פסיעות אחר תפלתו, או איסורי מעבר וישיבה כנגד המתפללים, גם הוא בכלל לאו ועשה מדאורייתא, דמאי שנא תקנות וגזירות של חז"ל במצות תפלה מתקנותיהם וגזירותיהם על שאר מצוות התורה. וידועים דברי רבינו יונה ז"ל ב'שערי תשובה' תחילת שער ג' שמפליג בחומר דברי סופרים.

ביאורים

1. שלא יעבור לפני המתפללים. בתוך ארבע אמות. כי על ידי זה מפריע להם לכוון בתפילה, [ולכן אסור לעבור כנגד המתפלל אפילו אם עוסק העובר אז בקריאת שמע, אף שלגבי דין ישיבה כנגד המתפלל מותר באופן זה (כמבואר בהמשך), בכל זאת כיון שבעובר לפני המתפלל טעם האיסור הוא שעל ידי זה מבטל כוונתו, אסור] (מ"ב קב, טו). וב'חיי-אדם' כתב הטעם, מפני שמפסיק בין המתפלל להשכינה. 2. לפני המתפללים. תפילת שמונה-עשרה. וב'ביאור הלכה' (ד"ה אסור) הביא דברי ה'אליה רבה' בשם השל"ה שיש ליזהר גם שלא לעבור לפני המתפללים בעת שקורין שמע ישראל, שגם בזה יש את הטעם שמבלבל העובר את כוונת המתפלל. 3. ולא ישב תוך ד' אמות של המתפלל. הטעם שאסור לשבת בתוך ארבע אמות של המתפלל הוא משום כבוד השכינה השורה בארבע אמותיו בשעה

עיונים	ארחות	תפלה	יושר
(ברכות ח, א) שאסור להניח ספר תורה פתוח בשעת קריאתו ולצאת מבית הכנסת, משום שנאמר 'ועוזבי ה' יכלו', ושם על אף שנשארו עשרה בכל זאת עובר, משום שהוא עצמו עוזב את התורה ויוצא. ומה שמבואר כאן ברמ"א	בְּכָלֵל "וְעוֹזְבֵי ה' יָכְלוּ", עֵיִן בְּפוֹסְקִים. וְהַמְזוֹלֵל בְּדִינִים אֱלוֹ, כָּאֱלוֹ אֵין מֵאֲמִין חֵם וְשָׁלוֹם שֶׁהִקְב"ה נִמְצָא בְּבֵית הַכְּנֶסֶת ¹⁰ וְעוֹמֵד לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ, וְכָאֱלוֹ מְבֻזָּה חֵם וְשָׁלוֹם אֶת הַמֶּלֶךְ, וְכָל שֶׁכֵּן הָעוֹשֶׂה כֵּן תָּמִיד בְּקִבְעוֹת ¹¹ מִלְכָּד חִלּוֹל ה' שֶׁבָּזָה גִּוְרִם שָׂרֵפִים יִלְמְדוּ מִמֶּנּוּ ¹² וְעִנְשׁוּ כִּנְגֵד כָּלֵם.		

ביאורים

השו"ע שכתב 'בצידיהם מותר לעבור ולעמוד', שבצדדים מותר לעבור עד שמגיע לצדדים שלפניו ומשם לא ילך הלאה אלא יעמוד שם, והוסיף המג"א לבאר שאם ממשיך ללכת דינו כלפניו ממש, כי כל עוד שרואה המתפלל את העובר אסור לעבור שם כי מתבטל על ידי זה מכוונתו, ומבואר בזה שצדדים שלפניהם כלפניהם ואסור לעבור, וכן הביא ה'משנה ברורה' בשם הזוהר. ⁹ ועוזבי ה' יכלו. פסוק הוא בישעיהו א, כח. ופירושו, הרשעים העוזבים את ה' ישמדו. ¹⁰ ועומד. המתפלל. ¹¹ מלכד חילול ה' שבוזה. יש עוד טעם באיסור לצאת לחוץ קודם גמר התפלה, משום חילול ה', כי יסוד ענין חילול ה' הוא שעל-ידי שמזלזל במצוה - אחרים למדים ממנו לזלזל גם-הם במצוות. ¹² ועונשו כנגד כולם. כנגד כל אלו שלמדו - ממנו לזלזל ג"כ בדבר זה, כי הוא חוטא ומחטיא את הרבים.

ארחות	תפלה	עיונים	יזש
מִקְרָאֵי וּמִבְּאֵר בְּפוֹסְקִים. ⁷ וְכֵן לֹא יִפְסַע תוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל הַמִּתְפַּלֵּל, ⁸ וְה' מִגֵּן אַבְרָהָם אוֹסֵר אֶפְלוֹ מִן הַצַּד תוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹתָיו, וְצַדִּיִן שֶׁלִּפְנֵי כָלִפְנֵי דָמִי. וְכֵן אֶסוּר לְצִאת לַחוּץ לִפְנֵי סוֹף הַתְּפִלָּה אוֹ בְּאַמְצַע הַתְּפִלָּה וְכֵן לֹא רֶק לְדַבָּרִים שֶׁמִּכְרַחֵן, וְחִזְ"ל הַחֲמִירוּ מְאֹד בְּכַהֲאֵי גִּוְנָא ^(א) וְכִתְבוּ שֶׁהוּא חֵם וְשָׁלוֹם	בְּכָלֵל "וְעוֹזְבֵי ה' יָכְלוּ", עֵיִן בְּפוֹסְקִים. וְהַמְזוֹלֵל בְּדִינִים אֱלוֹ, כָּאֱלוֹ אֵין מֵאֲמִין חֵם וְשָׁלוֹם שֶׁהִקְב"ה נִמְצָא בְּבֵית הַכְּנֶסֶת ¹⁰ וְעוֹמֵד לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ, וְכָאֱלוֹ מְבֻזָּה חֵם וְשָׁלוֹם אֶת הַמֶּלֶךְ, וְכָל שֶׁכֵּן הָעוֹשֶׂה כֵּן תָּמִיד בְּקִבְעוֹת ¹¹ מִלְכָּד חִלּוֹל ה' שֶׁבָּזָה גִּוְרִם שָׂרֵפִים יִלְמְדוּ מִמֶּנּוּ ¹² וְעִנְשׁוּ כִּנְגֵד כָּלֵם.	ג. וכתבו שהוא ח"ו בכלל ועוזבי ה' יכלו. בשו"ע או"ח סימן נ"ה ס"ב כתב: אם התחיל לומר קדיש או קדושה בעשרה ויצאו מקצתן, גומרין את הקדיש או אותה הקדושה שהתחיל וכו'. וכתב הרמ"א: ומכל מקום עבירה היא לצאת [שגורם שלא תשרה השכינה בשעת אמירת הקדושה, כיון שבגללו אין עשרה], ועליהם נאמר (ישעיהו א, כח) "ועוזבי ה' יכלו". אבל אם נשאר עשרה [ששורה שם השכינה בלעדיו] מותר לצאת. וכתבו הפוסקים שאיסור זה שנאמר עליו 'ועוזבי ה' יכלו' אינו רק מטעם שגורם מיעוט השראת השכינה, אלא גם מצד עצמו שעוזב מקום התפילה והקדושה ויוצא, וכמו שאמרו	ג. וכתבו שהוא ח"ו בכלל ועוזבי ה' יכלו. בשו"ע או"ח סימן נ"ה ס"ב כתב: אם התחיל לומר קדיש או קדושה בעשרה ויצאו מקצתן, גומרין את הקדיש או אותה הקדושה שהתחיל וכו'. וכתב הרמ"א: ומכל מקום עבירה היא לצאת [שגורם שלא תשרה השכינה בשעת אמירת הקדושה, כיון שבגללו אין עשרה], ועליהם נאמר (ישעיהו א, כח) "ועוזבי ה' יכלו". אבל אם נשאר עשרה [ששורה שם השכינה בלעדיו] מותר לצאת. וכתבו הפוסקים שאיסור זה שנאמר עליו 'ועוזבי ה' יכלו' אינו רק מטעם שגורם מיעוט השראת השכינה, אלא גם מצד עצמו שעוזב מקום התפילה והקדושה ויוצא, וכמו שאמרו

ביאורים

ופירש רש"י (ברכות לא, ב) ממה שאמרה 'הניצבת עמכה' משמע שגם עלי היה נצב (עמד) כשהתפללה אז לבן. מכאן אנחנו למדים שאסור לישב בתוך ארבע אמות של מי שעומד בתפלה, וכן כתב הטור. והוסיפו הרא"ש והטור ועוד ראשונים שמזה שכתוב 'עמכה בזה' למדים שרק בארבע אמות אסור לשבת, כי 'זה' בגימטריה י"ב והיינו ארבע אמות לכל צד מג' צדדים. אולם התוספות (שם ד"ה עמכה) כתבו שלמדים זאת מתוספת הה"א של 'עמכה', שלא ישב עלי אלא באמה חמישית ממנה כי בארבע אמותיה אסור לישב. (ועי' ט"ז או"ח סי' ק"ב סק"א). ⁶ ומבואר בפוסקים. עיין ברכות כז, א. לא, ב. ושו"ע או"ח סימן ק"ב, ובנו"כ שם. ⁷ וכן לא יפסע וכו'. כתב השו"ע (קב, ה): אם השלים תפלתו והיה אדם אחר מתפלל אחריו, אסור לפסוע שלש פסיעות עד שיגמור מי שאחריו את תפלתו, שאם יעשה זה הרי הוא כעובר כנגד המתפלל. וכתב המ"ב (סק"כ): ומיירי בתוך ארבע אמות, או שיבוא לתוך ארבע אמות על-ידי שלש פסיעות שיפסע לאחריו [כי חוץ לארבע אמות אין כלל חשש של בלבול הכוונה. ואף לפי מה שכתב החיי אדם (הובא לעיל) בטעם האיסור שהוא משום שמפסיק בין המתפלל לשכינה, כיון שעובר מחוץ לארבע אמות שהוא רשות אחרת אינו מפסיק בין המתפלל לשכינה]. ⁸ והמג"א אוסר אפילו מן הצד. ה'מגן אברהם' מבאר דברי

ארחות תפלה יושר

וְלַעֲתִיד לָבֹא, אַחֲרֵי כָּל הָעֲנָשִׁים שֶׁמִּקְבֵּל, נִשְׁאַר שְׁמוֹ לְעוֹלָם בְּפִי כָּל הָ' הַמְזַלְזֵל בַּתְּפִלָּה אוֹ הַמְכַזֵּה בֵּית הַכְּנֶסֶת וְכוּדוּמָה, בְּדֹאִיתָא בְּמִדְרָשׁ (תנחומא ריש ויקהל) שֶׁלַּעֲתִיד לָבֹא יִקְרָאוּ הָאָדָם עַל שֵׁם מַעֲשָׂיו, וְהוּא בּוֹשֵׁה עוֹלָמִית שְׂאִין לְשַׁעַר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וְלֹא יִבְשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם" וְאָמְרוּ חַז"ל (במו"ק דף ט') "שֶׁהֵיכָל הַמַּעֲלָה שֶׁבְּכָרְכוֹת. וְהַעֲנִין הוּא, ¹⁰שֶׁבְּעוֹלָם הַזֶּה, בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן שֶׁנּוֹדַע הַגִּנָּאי עַל הָאָדָם - הַבּוֹשֵׁה הִיא גְדוּלָּה מְאֹד עַד שֶׁיֵּשׁ אֲנָשִׁים שֶׁהוֹרְגִין אֶת עַצְמָם מִרֵּב הַבּוֹשֵׁה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב גַּם בְּרוּרִיָּה ¹¹כְּעִבּוּדָה זָרָה דָּף י"ח, אֲבָל אַחֲרַיָּה, מִתּוֹךְ

ביאורים

מיל, מיל = אלפיים אמה, אמה = 0.576 מטרים ולשיטת הגר"ח נאה 0.48 מטרים, נמצא ש-ת"ל פרסאות - לשיטת החזו"א ה"ה 1,981,440 מטרים, ולהגר"ח נאה 1,651,200 מטרים].
7. מעשיו. שעשה בעולם הזה. 8. ולא יבושו עמי לעולם, ואמרו חז"ל במו"ק דף ט'. שם מביאה הגמרא מעשה: רבי שמעון בן חלפתא הלך להפרד מרב. אמר לו רב לבנו: לך אליו (אל רבי שמעון בן חלפתא) שיברך אותך. אמר לו רבי שמעון בן חלפתא: יהי רצון שלא תבייש אחרים כדי שלא תתבייש (רש"י). בא אצל אביו (רב), ואמר לו אביו: מה אמר לך? אמר לו: הוא אמר לי דברים בעלמא. אמר לו רב לבנו: הוא ברך אותך ברכה שברך הקב"ה את ישראל ושנה בה, שנאמר (יואל ב, כו-כז): "ואכלתם אכול ושבו והללתם וגו' ולא יבושו עמי לעולם, וידעתם כי בקרב ישראל אני וגו' ולא יבושו עמי לעולם". ההזכרה השניה של הברכה "ולא יבושו עמי לעולם" נראית מיותרת, וע"כ הכוונה היא שלא יביישו אחרים כדי שלא יבושו לעולם. (רש"י ומהרש"א). ממה שברך הקב"ה את עם ישראל בברכת "ולא יבושו עמי לעולם" ושנה בה, רואים אנו בכך את חשיבות הברכה לאדם שלא יתבייש לעולם הבא.
9. שהיא המעולה שבברכות. שם לא מוזכר לשון זו, (אלא ביבמות ק"ב), והוא לשון מושאל להורות על חשיבות הברכה שלא יבושו לעולם הבא. ¹⁰שבעולם הזה. אדם שעשה מעשה מגונה שיש לו מכך בושה גדולה אזי... ¹¹כע"ז דף י"ח. המעשה מובא ברש"י שם (יח, ב, ד"ה ואיכא דאמרי). מעשה שהיה עם ברוריה אשת רבי מאיר, שפעם אחת לגלגה על מה שאמרו חכמים בגמרא (קידושין פ, ב) 'נשים דעתן קלות עליהן', אמר לה רבי מאיר שסופה

ארחות תפלה יושר

חומר העונש למזלזלים בהלכות תפילה

וְעֵינַי בְּזִכְרֵי חֲדָשׁ רוּחַ דָּף ל"ג: מְדוּרָה שְׁנֵי בְּגָהֶם נִקְרָא שַׁחַת וְהוּא אֵשׁ יִרְקָה וְאִין שָׁם כִּי אִם חֲשָׁךְ וְאִין שָׁם רַחֲמִים כָּלֵל, וְשָׁם דְּנִים מִי שֵׁשׁ לוֹ בֵּית הַכְּנֶסֶת בְּעִירוֹ וְאִינוּ נִכְנָס לְשָׁם לְהַתְּפַלֵּל כו', הַמְדוּרָה הַשְּׁלִישִׁי נִקְרָא דוּמָה וְשָׁם נְדוּנִים מִי שֶׁאִינוּ עוֹנֶה אִמֵּן אַחֲרֵי הַמְּבָרָךְ וְיָמִי ¹שְׁעוֹשֶׂה תְּפִלָּתוֹ פֶּסֶקִי פֶסֶקִי בְּגוֹן ²הַמַּסְפֵּר בַּתְּפִלָּתוֹ וְחוּזָר וְאוֹמֵר ³דְּבָר אַחֲרֵי ⁴וְחוּזָר וּמַפְסִיק וְהַמְתַּלְוִצִין עַל חֲבֵרוֹ כו' עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. וְכָתַב הַרְמַב"ן (בהקדמה לאיוב) דְּרַגַּע אֶחָד בְּגָהֶם ⁵קָשָׁה מִיִּסּוּרֵי אִיּוֹב כָּל יָמָיו, [וְעֵינַי בְּמִדְרָשׁ (אבא גוריון פ"ד) דִּאֵשׁ שֶׁל גֵּהֶם כְּשֶׁאָדָם רְחוּק מִמּוֹנָה ⁶ת"ל פְּרַסְאוֹת הוּא נִכְוָה בָּהּ כו' עֵינַי שָׁם עוֹד מַעֲנִשִׁים הַנּוֹרָאִים שְׁשָׁם].

ביאורים

1. שעושה תפלתו פסקי פסקי. שאין תפלתו נאמרת כולה בבת אחת אלא בהפסקות, שפוסק כמה וכמה פעמים באמצע תפלתו לדברים אחרים. 2. המספר. המדבר. 3. דבר אחר. מתפלתו. 4. וחוזר ומפסיק. חוזר פעם נוספת ומפסיק מתפלתו ומדבר. 5. קשה מיסורי איוב כל ימיו. לשון הרמב"ן שם: ולכן הצדיק הגמור שיארע לו החטא הקל ועבר בזדון על מצוות בוראו יתברך, על כל פנים ראוי ליענש עליו. והנה אם יאבד הא-ל מגופו בעולם הזה כל הטובה אשר נהיתה בעולם, ויהיה נידון ביסוריו של איוב כל ימיו, טוב לו משיענש בנפשו להיות נידון בעולם הנשמות ביסורי גיהנם, או שיגרע חטאו מנפשו מעט מן מעלתו בעולם הנשמות ודיבוקה בזיו העליון ועולם הבא (פי' טוב לו שיענש בעוה"ז על חטאו מאשר ישאר עליו החטא ויחסר לו מן השכר בגן עדן בעולם הבא). ובהמשך דבריו מבאר משום שכל עניני העולם הזה, בין הטובות ובין הרעות, הינם דברים פחותים וחולפים כצל עובר, מה שאין כן בעולם הבא. 6. ת"ל פרסאות. ארבע מאות ושלשים פרסאות. שהם יותר מאלף תשע מאות שמונים ואחת קילומטרים!!! לשיטת החזון איש, ולשיטת הגר"ח נאה הרי זה יותר מאלף שש מאות חמישים ואחת קילומטרים!!!, [פרסה = ארבע

עיונים	ארחות	תפלה	יושר
אשר הזמן הנורא עד שיכלו כל הגרגירים מכל העולם אי אפשר כלל וכלל לתפוס בשכל אנושי אפילו אפס קצהו, והנה כל הזמן הארוך הזה איננו אפילו כטיפה מן הים מול העולם			ז"ל ¹⁵אוי לָהּ לְאוֹתָהּ בּוֹשָׁה אוֹי לָהּ לְאוֹתָהּ בְּלִמְהָרָה. עַד פֶּאֶן לְשׁוֹנוֹ. וְלִהְיוֹת, הַזְהִיר בְּזֶה - מִרְאָה כְּבוֹד שְׁמִים, וּבְדֹאֵי תַפְלִתוֹ מִתְקַבְּלָת, וְגִזְרֵם לְקִדּוּשׁ ה'.
הנצחי, אשר הוא כהנה וכהנה לאין שיעור וגבול!			

ביאורים

15. אֱלֹהֵינוּ לֹא אֱלֹהֵינוּ בִּישׁוּעָה אֱלֹהֵינוּ לֹא אֱלֹהֵינוּ בְּלִמְהָרָה. בבן יהוידע (ב"ב עה, א ד"ה אוי) ביאר שה'בושה' היא קטנה מן ה'כלימה', ולזה כפל הלשון ואמר 'אוי לה לאותה בושה' דהיינו מצדיקים שאינם בני דורו, שאינם מכירים ואין הבושה גדולה כל כך, ואוי לה לאותה כלימה' שהיא מהצדיקים של בני דורו שמתבייש הרבה בדבר. עוד פירש, שגם מצדיקים שהיו בדורו יש חילוק בבושה, שהלא יש מהם שגם בעולם הזה היו גדולים ממנו ומהם אינו בוש כל כך, משא"כ צדיקים שלא היו גדולים ממנו בעולם הזה, ולעולם הבא יראה שמדרגתו רחוקה בהרבה מהם, כלימה גדולה יש בדבר.

ארחות	תפלה	יושר	עיונים	עיונים	ארחות
הַהֲרַגְל, הַבּוֹשָׁה יוֹרֶדֶת לֹאֲט. אֲכַל לְעֵתִיד לְבֹא - לֹא שִׁיף בְּזֶה הַרְגֵל, וְאִזּוּ יִהְיֶה לְנֶצַח הַבּוֹשָׁה כְּמוֹ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן. וְזֶה לְשׁוֹן רַבֵּנוּ יוֹנָה (ברפ"ג מאבות): כִּי בְּהִתְבַּיֵּשׁ הַנֶּפֶשׁ אַחֵר שְׁנֵת־פָּרֶדָה מִן הַגּוֹף, הַבִּשְׁתׁ הַהוּא גְּדוּלָה מִהַבִּשְׁתׁ ¹²בְּעוֹדָנָה שָׁמָּה, כִּי טֵבַע הַגּוֹף מִשְׁפָּח, וְכִי יַעֲשֶׂה הָאִישׁ דְּבַר כְּעוֹר וַיִּתְבַּיֵּשׁ עָלָיו מִבְּנֵי אָדָם, לְשֹׁנָה אוֹ לְשֹׁנֹתִים ¹³יִשְׁכַּח הַדְּבַר לְגַמְרִי, ¹⁴וְעַל כָּל פָּנִים יִתְגַּבֵּר עָלָיו לְהַתִּישֵׁן הַדְּבַר שֶׁהוּא קָצַת הַשְׁכָּחָה שְׁמִסִּיר רֵב הַבּוֹשָׁה. אִךְ בְּהִיּוֹת הַנֶּפֶשׁ לְבָדָה - אֵין שְׁכָחָה לְפָנֶיהָ, כִּי בָלָה בָּרָה וְזָכָה, וְאֵין שׁוּם טֵבַע מֵהַגִּשְׁמִים בְּתוֹכָהּ, וְכִשְׂמַתְּבִישֶׁת לְפָנֶיךָ מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים הַקָּב"ה - ^(א)לְעוֹלָם וְלְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים תַּעֲמֹד הַבּוֹשָׁה בְּאוֹתָהּ שְׁעָה שְׁהִיתָה עוֹמֶדֶת לְפָנָיו, וְכִמּוֹ הַפֶּעַם הַהוּא תַּעֲמֹד מְבִישֶׁת לְעוֹלָם, וְזֶהוּ שְׂאֲמָרוֹ	א. לעולם ולעולמי עולמים. כדי לקבל מושג מהו "עולם נצח" (עד כמה ששכל אנושי מסוגל לתפוס), כתב ה"חפץ חיים" ("שם עולם" פי"ח) וביתר ביאור כתב מרן הגרי"י קניבסקי זצ"ל ('חיי עולם' ח"ב פ"ה): יצייר האדם בשכלו אילו היה כל העולם כולו מן הארץ עד שמי השמים מלא גרגירי חול דקים (אשר שק אחד מהם מכיל הרבה מיליוני גרגירים), ובכל מליון שנה היה נחסר גרגיר אחד,	אשר הזמן הנורא עד שיכלו כל הגרגירים מכל העולם אי אפשר כלל וכלל לתפוס בשכל אנושי אפילו אפס קצהו, והנה כל הזמן הארוך הזה איננו אפילו כטיפה מן הים מול העולם הנצחי, אשר הוא כהנה וכהנה לאין שיעור וגבול!	אשר הזמן הנורא עד שיכלו כל הגרגירים מכל העולם אי אפשר כלל וכלל לתפוס בשכל אנושי אפילו אפס קצהו, והנה כל הזמן הארוך הזה איננו אפילו כטיפה מן הים מול העולם הנצחי, אשר הוא כהנה וכהנה לאין שיעור וגבול!	אשר הזמן הנורא עד שיכלו כל הגרגירים מכל העולם אי אפשר כלל וכלל לתפוס בשכל אנושי אפילו אפס קצהו, והנה כל הזמן הארוך הזה איננו אפילו כטיפה מן הים מול העולם הנצחי, אשר הוא כהנה וכהנה לאין שיעור וגבול!	אשר הזמן הנורא עד שיכלו כל הגרגירים מכל העולם אי אפשר כלל וכלל לתפוס בשכל אנושי אפילו אפס קצהו, והנה כל הזמן הארוך הזה איננו אפילו כטיפה מן הים מול העולם הנצחי, אשר הוא כהנה וכהנה לאין שיעור וגבול!
יִשְׂרָאֵל אֱלֹהֵינוּ לֹא אֱלֹהֵינוּ בִּישׁוּעָה אֱלֹהֵינוּ לֹא אֱלֹהֵינוּ בְּלִמְהָרָה. עַד פֶּאֶן לְשׁוֹנוֹ. וְלִהְיוֹת, הַזְהִיר בְּזֶה - מִרְאָה כְּבוֹד שְׁמִים, וּבְדֹאֵי תַפְלִתוֹ מִתְקַבְּלָת, וְגִזְרֵם לְקִדּוּשׁ ה'.	יִשְׂרָאֵל אֱלֹהֵינוּ לֹא אֱלֹהֵינוּ בִּישׁוּעָה אֱלֹהֵינוּ לֹא אֱלֹהֵינוּ בְּלִמְהָרָה. עַד פֶּאֶן לְשׁוֹנוֹ. וְלִהְיוֹת, הַזְהִיר בְּזֶה - מִרְאָה כְּבוֹד שְׁמִים, וּבְדֹאֵי תַפְלִתוֹ מִתְקַבְּלָת, וְגִזְרֵם לְקִדּוּשׁ ה'.	יִשְׂרָאֵל אֱלֹהֵינוּ לֹא אֱלֹהֵינוּ בִּישׁוּעָה אֱלֹהֵינוּ לֹא אֱלֹהֵינוּ בְּלִמְהָרָה. עַד פֶּאֶן לְשׁוֹנוֹ. וְלִהְיוֹת, הַזְהִיר בְּזֶה - מִרְאָה כְּבוֹד שְׁמִים, וּבְדֹאֵי תַפְלִתוֹ מִתְקַבְּלָת, וְגִזְרֵם לְקִדּוּשׁ ה'.	יִשְׂרָאֵל אֱלֹהֵינוּ לֹא אֱלֹהֵינוּ בִּישׁוּעָה אֱלֹהֵינוּ לֹא אֱלֹהֵינוּ בְּלִמְהָרָה. עַד פֶּאֶן לְשׁוֹנוֹ. וְלִהְיוֹת, הַזְהִיר בְּזֶה - מִרְאָה כְּבוֹד שְׁמִים, וּבְדֹאֵי תַפְלִתוֹ מִתְקַבְּלָת, וְגִזְרֵם לְקִדּוּשׁ ה'.	יִשְׂרָאֵל אֱלֹהֵינוּ לֹא אֱלֹהֵינוּ בִּישׁוּעָה אֱלֹהֵינוּ לֹא אֱלֹהֵינוּ בְּלִמְהָרָה. עַד פֶּאֶן לְשׁוֹנוֹ. וְלִהְיוֹת, הַזְהִיר בְּזֶה - מִרְאָה כְּבוֹד שְׁמִים, וּבְדֹאֵי תַפְלִתוֹ מִתְקַבְּלָת, וְגִזְרֵם לְקִדּוּשׁ ה'.	יִשְׂרָאֵל אֱלֹהֵינוּ לֹא אֱלֹהֵינוּ בִּישׁוּעָה אֱלֹהֵינוּ לֹא אֱלֹהֵינוּ בְּלִמְהָרָה. עַד פֶּאֶן לְשׁוֹנוֹ. וְלִהְיוֹת, הַזְהִיר בְּזֶה - מִרְאָה כְּבוֹד שְׁמִים, וּבְדֹאֵי תַפְלִתוֹ מִתְקַבְּלָת, וְגִזְרֵם לְקִדּוּשׁ ה'.

ביאורים

להודות לדבריהם. ציוה רבי מאיר לאחד מתלמידיו שילך לפתותה לדבר עבירה, והפציר בה ימים רבים, עד שלבסוף נתרצתה. כשנודע לה שרבי מאיר שלחו כדי לנסותה, חנקה את עצמה ומתה. וברח רבי מאיר לבבל מפני הבושה. 12. בעודנה שמה. בגוף. 13. ישכח הדבר וכו'. כלומר, לאחר שנה או שנתיים ישכח הדבר ותסתלק הבושה מעליו. 14. ועל כל פנים. גם כי לא ישכח מליבו, יהיה הדבר ישן נושן והוסרה קצת הבושה כי טבע השכחה שבגוף מתערב עם טבע הנפש וכי אינו יכול להתגבר עליו לשכוח הדבר לגמרי על כל פנים יתגבר עליו להתיישן הדבר... (לשון רבינו יונה שם).

ארחות	תפלה	יושר
כל גופו, אם ערותו מכוסה מותר לקרוא קריאת-שמע, לברך, ולהתפלל כל התפילה חוץ מתפילת שמונה-עשרה שמוטב שלא יתפלל אם אינו מכסה כל גופו, ואפילו אם יעבור זמן תפילה, ומכל מקום אם עבר והתפלל תפילת שמונה-עשרה כשרק ערותו מכוסה יצא ידי חובה. (עי' ביה"ל סי' צא סע' א ד"ה יצא, ועי' ספר אשי ישראל פ"ה ה"ב ובהערות שם).	וְכָתַב בְּסֵפֶר הַזֶּה (המחבר היה קדמון מאד ומובא במג"א סי' צ"ח) וְכָל אָדָם יֵאָמֵן שְׁתַּדְּלוּת וְיִקְרוּת וּמִיתָת בְּנָיו חֵם וְשָׁלוֹם בָּאִים לָאָדָם וְאֵין לוֹ הַצְלָחָה בְּמִשָּׁא וּמִתָּן שָׁלוֹ - בְּעֵבוֹר ^(א)שְׂאִינוֹ מִתְּפִלָּה בְּמָקוֹם קְבוּעַ	כל גופו, אם ערותו מכוסה מותר לקרוא קריאת-שמע, לברך, ולהתפלל כל התפילה חוץ מתפילת שמונה-עשרה שמוטב שלא יתפלל אם אינו מכסה כל גופו, ואפילו אם יעבור זמן תפילה, ומכל מקום אם עבר והתפלל תפילת שמונה-עשרה כשרק ערותו מכוסה יצא ידי חובה. (עי' ביה"ל סי' צא סע' א ד"ה יצא, ועי' ספר אשי ישראל פ"ה ה"ב ובהערות שם).
ב. שְׂאִינוֹ מִתְּפִלָּה בְּמָקוֹם קְבוּעַ. הוּבָא בִּשְׁם הַגֵּרֶשׁ אוֹיַעֲרֵבֶךָ זצ"ל (הליכות שלמה, תפילה פ"ה ה"ב) שְׁקִבְיָעוֹת מְקוֹם לַתְּפִילָּה נִחְשָׁבֶת אִף אִם קוֹבֵעַ עֲצָמוֹ בְּכָל אַחַת מִשְׁלֹש תְּפִלוֹת הַיּוֹם בְּבֵית הַכִּנְסַת אַחֵר, אוֹ בְּבֵית הַכִּנְסַת אֶחָד לַחֹל וּבְאֶחָד לִשְׁבֶּת, ע"כ.	וכנראה שמעלות מעלות יש, והמעלה הגדולה ביותר היא להתפלל תמיד באותו מקום, אבל יש גם מעלה אם מתפלל, לדוגמא, תפילה אחת במקום זה ותפילה שניה במקום אחר, כל עוד שיש לו איזו שהיא קביעות. אבל מי שמתפלל איך שמזדמן לו בלי שום קביעות, מפסיד לגמרי מעלה זו. (שיח תפילה עמ' יז).	וכנראה שמעלות מעלות יש, והמעלה הגדולה ביותר היא להתפלל תמיד באותו מקום, אבל יש גם מעלה אם מתפלל, לדוגמא, תפילה אחת במקום זה ותפילה שניה במקום אחר, כל עוד שיש לו איזו שהיא קביעות. אבל מי שמתפלל איך שמזדמן לו בלי שום קביעות, מפסיד לגמרי מעלה זו. (שיח תפילה עמ' יז).
ובספר אמת ליעקב מהגר"י קמינצקי זצ"ל (יו"ד סי' שע"ו בהערה) כתב: נראה שמעלת קביעות מקום לתפלתו, שעל זה נאמר אלקי אברהם יהיה בעזרו, גדולה יותר ממעלת אמירת קדיש כל י"ב חודש (לאבל), ולכן אין לו לאדם לשנות קביעותו לתפילה משום קדיש, דהעיקר הוא שהתפלה תתקבל. אבל בשביל להתפלל לפני התיבה ביום היא"צ [יום השנה] אפשר שיש לשנות מקומו.	ובספר אמת ליעקב מהגר"י קמינצקי זצ"ל (יו"ד סי' שע"ו בהערה) כתב: נראה שמעלת קביעות מקום לתפלתו, שעל זה נאמר אלקי אברהם יהיה בעזרו, גדולה יותר ממעלת אמירת קדיש כל י"ב חודש (לאבל), ולכן אין לו לאדם לשנות קביעותו לתפילה משום קדיש, דהעיקר הוא שהתפלה תתקבל. אבל בשביל להתפלל לפני התיבה ביום היא"צ [יום השנה] אפשר שיש לשנות מקומו.	ובספר אמת ליעקב מהגר"י קמינצקי זצ"ל (יו"ד סי' שע"ו בהערה) כתב: נראה שמעלת קביעות מקום לתפלתו, שעל זה נאמר אלקי אברהם יהיה בעזרו, גדולה יותר ממעלת אמירת קדיש כל י"ב חודש (לאבל), ולכן אין לו לאדם לשנות קביעותו לתפילה משום קדיש, דהעיקר הוא שהתפלה תתקבל. אבל בשביל להתפלל לפני התיבה ביום היא"צ [יום השנה] אפשר שיש לשנות מקומו.
ביאורים	ביאורים	ביאורים
שהולכים לפני אדון כל הארץ יתברך שמו על אחת כמה וכמה שיש לנו להתעטף להיות לפניו באימה וביראה, עכ"ל. וכן כתב ה'חסד לאלפים' (אות ג') שכל אדם יעשה עצמו תלמיד חכם לכל כיוצא בזה לקיים מצות הכון לקראת אלקיך ישראל, כי על כגון זה נאמר 'כי מכבדי אכבד', והכל לפי המקום שלא ילעיגו עליו. עכ"ד. (שיח תפילה שער ג' סי' אות י'). ובסוף ספר "אשי ישראל" הביא תשובת רבינו שליט"א, שמקור הדין שצריך להתפלל כשהוא לבוש בחליפה עליונה הוא מזה ש"צריך להתפלל כעומד לפני המלך".	שהולכים לפני אדון כל הארץ יתברך שמו על אחת כמה וכמה שיש לנו להתעטף להיות לפניו באימה וביראה, עכ"ל. וכן כתב ה'חסד לאלפים' (אות ג') שכל אדם יעשה עצמו תלמיד חכם לכל כיוצא בזה לקיים מצות הכון לקראת אלקיך ישראל, כי על כגון זה נאמר 'כי מכבדי אכבד', והכל לפי המקום שלא ילעיגו עליו. עכ"ד. (שיח תפילה שער ג' סי' אות י'). ובסוף ספר "אשי ישראל" הביא תשובת רבינו שליט"א, שמקור הדין שצריך להתפלל כשהוא לבוש בחליפה עליונה הוא מזה ש"צריך להתפלל כעומד לפני המלך".	שהולכים לפני אדון כל הארץ יתברך שמו על אחת כמה וכמה שיש לנו להתעטף להיות לפניו באימה וביראה, עכ"ל. וכן כתב ה'חסד לאלפים' (אות ג') שכל אדם יעשה עצמו תלמיד חכם לכל כיוצא בזה לקיים מצות הכון לקראת אלקיך ישראל, כי על כגון זה נאמר 'כי מכבדי אכבד', והכל לפי המקום שלא ילעיגו עליו. עכ"ד. (שיח תפילה שער ג' סי' אות י'). ובסוף ספר "אשי ישראל" הביא תשובת רבינו שליט"א, שמקור הדין שצריך להתפלל כשהוא לבוש בחליפה עליונה הוא מזה ש"צריך להתפלל כעומד לפני המלך".

ארחות	תפלה	יושר	עיונים
וְכָתַב בְּסֵפֶר הַזֶּה (המחבר היה קדמון מאד ומובא במג"א סי' צ"ח) וְכָל אָדָם יֵאָמֵן שְׁתַּדְּלוּת וְיִקְרוּת וּמִיתָת בְּנָיו חֵם וְשָׁלוֹם בָּאִים לָאָדָם וְאֵין לוֹ הַצְלָחָה בְּמִשָּׁא וּמִתָּן שָׁלוֹ - בְּעֵבוֹר ^(א) שְׂאִינוֹ מִתְּפִלָּה בְּמָקוֹם קְבוּעַ	וְכָתַב בְּסֵפֶר הַזֶּה (המחבר היה קדמון מאד ומובא במג"א סי' צ"ח) וְכָל אָדָם יֵאָמֵן שְׁתַּדְּלוּת וְיִקְרוּת וּמִיתָת בְּנָיו חֵם וְשָׁלוֹם בָּאִים לָאָדָם וְאֵין לוֹ הַצְלָחָה בְּמִשָּׁא וּמִתָּן שָׁלוֹ - בְּעֵבוֹר ^(א) שְׂאִינוֹ מִתְּפִלָּה בְּמָקוֹם קְבוּעַ	וְכָתַב בְּסֵפֶר הַזֶּה (המחבר היה קדמון מאד ומובא במג"א סי' צ"ח) וְכָל אָדָם יֵאָמֵן שְׁתַּדְּלוּת וְיִקְרוּת וּמִיתָת בְּנָיו חֵם וְשָׁלוֹם בָּאִים לָאָדָם וְאֵין לוֹ הַצְלָחָה בְּמִשָּׁא וּמִתָּן שָׁלוֹ - בְּעֵבוֹר ^(א) שְׂאִינוֹ מִתְּפִלָּה בְּמָקוֹם קְבוּעַ	א. ולכסות כל גופו בצניעות. מקור הדין הוא במסכת ברכות (כד, ב) אמר רב הונא: היתה טליתו חגורה לו על מתניו [לכסותו ממתניו ולמטה, אף על פי שממתניו ולמעלה הוא ערום. רש"י]
וְכָתַב בְּסֵפֶר הַזֶּה (המחבר היה קדמון מאד ומובא במג"א סי' צ"ח) וְכָל אָדָם יֵאָמֵן שְׁתַּדְּלוּת וְיִקְרוּת וּמִיתָת בְּנָיו חֵם וְשָׁלוֹם בָּאִים לָאָדָם וְאֵין לוֹ הַצְלָחָה בְּמִשָּׁא וּמִתָּן שָׁלוֹ - בְּעֵבוֹר ^(א) שְׂאִינוֹ מִתְּפִלָּה בְּמָקוֹם קְבוּעַ	וְכָתַב בְּסֵפֶר הַזֶּה (המחבר היה קדמון מאד ומובא במג"א סי' צ"ח) וְכָל אָדָם יֵאָמֵן שְׁתַּדְּלוּת וְיִקְרוּת וּמִיתָת בְּנָיו חֵם וְשָׁלוֹם בָּאִים לָאָדָם וְאֵין לוֹ הַצְלָחָה בְּמִשָּׁא וּמִתָּן שָׁלוֹ - בְּעֵבוֹר ^(א) שְׂאִינוֹ מִתְּפִלָּה בְּמָקוֹם קְבוּעַ	וְכָתַב בְּסֵפֶר הַזֶּה (המחבר היה קדמון מאד ומובא במג"א סי' צ"ח) וְכָל אָדָם יֵאָמֵן שְׁתַּדְּלוּת וְיִקְרוּת וּמִיתָת בְּנָיו חֵם וְשָׁלוֹם בָּאִים לָאָדָם וְאֵין לוֹ הַצְלָחָה בְּמִשָּׁא וּמִתָּן שָׁלוֹ - בְּעֵבוֹר ^(א) שְׂאִינוֹ מִתְּפִלָּה בְּמָקוֹם קְבוּעַ	מותר לקרות קריאת שמע. תניא נמי הכי: היתה טליתו, של בגד ושל עור ושל שק, חגורה על מתניו מותר לקרות קריאת שמע, אבל לתפילה עד שיכסה את לבו. [אבל לתפילת שמונה-עשרה - צריך הוא להראות את עצמו כעומד לפני המלך ולעמוד באימה, אבל קריאת שמע אינו כעומד ומדבר לפני המלך, ולכן קורא אף על פי שלא כסה את לבו. רש"י].
וְכָתַב בְּסֵפֶר הַזֶּה (המחבר היה קדמון מאד ומובא במג"א סי' צ"ח) וְכָל אָדָם יֵאָמֵן שְׁתַּדְּלוּת וְיִקְרוּת וּמִיתָת בְּנָיו חֵם וְשָׁלוֹם בָּאִים לָאָדָם וְאֵין לוֹ הַצְלָחָה בְּמִשָּׁא וּמִתָּן שָׁלוֹ - בְּעֵבוֹר ^(א) שְׂאִינוֹ מִתְּפִלָּה בְּמָקוֹם קְבוּעַ	וְכָתַב בְּסֵפֶר הַזֶּה (המחבר היה קדמון מאד ומובא במג"א סי' צ"ח) וְכָל אָדָם יֵאָמֵן שְׁתַּדְּלוּת וְיִקְרוּת וּמִיתָת בְּנָיו חֵם וְשָׁלוֹם בָּאִים לָאָדָם וְאֵין לוֹ הַצְלָחָה בְּמִשָּׁא וּמִתָּן שָׁלוֹ - בְּעֵבוֹר ^(א) שְׂאִינוֹ מִתְּפִלָּה בְּמָקוֹם קְבוּעַ	וְכָתַב בְּסֵפֶר הַזֶּה (המחבר היה קדמון מאד ומובא במג"א סי' צ"ח) וְכָל אָדָם יֵאָמֵן שְׁתַּדְּלוּת וְיִקְרוּת וּמִיתָת בְּנָיו חֵם וְשָׁלוֹם בָּאִים לָאָדָם וְאֵין לוֹ הַצְלָחָה בְּמִשָּׁא וּמִתָּן שָׁלוֹ - בְּעֵבוֹר ^(א) שְׂאִינוֹ מִתְּפִלָּה בְּמָקוֹם קְבוּעַ	וכתב הב"ח: 'לתפילה עד שיכסה את לבו', לאו דוקא לבו אלא כל גופו צריך שיכסה ע"ש, והביאו להלכה במשנה ברורה (צ"א ב'), על כן צריך שיהיה מלוכבש בבגדים שמכסים את כל גופו כראוי כדי להתפלל שמונה-עשרה. ובשעת הדחק כשאין באפשרותו לכסות את
ביאורים	ביאורים	ביאורים	ביאורים
1. ומלבוש כראוי. למדים זאת מהנאמר "הכון לקראת אלקיך ישראל" (עמוס ד, יב). ולמדו חז"ל (שבת י. ברכות כה. ורש"י שם ד"ה אבל) מכאן שבשעת התפילה צריך להראות עצמו כעומד לפני המלך ומדבר עמו באימה. [ברמב"ם (הלכ' תפילה ה, ה) למד כן מהפסוק "השתחוה לה' בהדרת קודש", וע"ש בלח"מ]. ולכן צריך להקפיד שיהיה מלוכבש בצורה מכובדת. 2. בבגדים עליונים. כתב השו"ע (או"ח סי' צ"א ס"ו): "דרך החכמים ותלמידיהם שלא יתפללו אלא כשהם עטופים". כלומר, לבושים בגד עליון. ובספר כף החיים הביא מפוסקים, שלא דוקא תלמידי חכמים אלא הוא הדין כל אדם יש לו לעשות כן. וכן כתב בספר חסידים (סי' נ"ז) וז"ל: כתיב הכון לקראת אלקיך ישראל, כשאדם בא לפני מלך בשר ודם לא יבא כאדם שבא לשוק אלא יתעטף להיות לפניו באימה וביראה ובכבוד, אנו	1. ומלבוש כראוי. למדים זאת מהנאמר "הכון לקראת אלקיך ישראל" (עמוס ד, יב). ולמדו חז"ל (שבת י. ברכות כה. ורש"י שם ד"ה אבל) מכאן שבשעת התפילה צריך להראות עצמו כעומד לפני המלך ומדבר עמו באימה. [ברמב"ם (הלכ' תפילה ה, ה) למד כן מהפסוק "השתחוה לה' בהדרת קודש", וע"ש בלח"מ]. ולכן צריך להקפיד שיהיה מלוכבש בצורה מכובדת. 2. בבגדים עליונים. כתב השו"ע (או"ח סי' צ"א ס"ו): "דרך החכמים ותלמידיהם שלא יתפללו אלא כשהם עטופים". כלומר, לבושים בגד עליון. ובספר כף החיים הביא מפוסקים, שלא דוקא תלמידי חכמים אלא הוא הדין כל אדם יש לו לעשות כן. וכן כתב בספר חסידים (סי' נ"ז) וז"ל: כתיב הכון לקראת אלקיך ישראל, כשאדם בא לפני מלך בשר ודם לא יבא כאדם שבא לשוק אלא יתעטף להיות לפניו באימה וביראה ובכבוד, אנו	1. ומלבוש כראוי. למדים זאת מהנאמר "הכון לקראת אלקיך ישראל" (עמוס ד, יב). ולמדו חז"ל (שבת י. ברכות כה. ורש"י שם ד"ה אבל) מכאן שבשעת התפילה צריך להראות עצמו כעומד לפני המלך ומדבר עמו באימה. [ברמב"ם (הלכ' תפילה ה, ה) למד כן מהפסוק "השתחוה לה' בהדרת קודש", וע"ש בלח"מ]. ולכן צריך להקפיד שיהיה מלוכבש בצורה מכובדת. 2. בבגדים עליונים. כתב השו"ע (או"ח סי' צ"א ס"ו): "דרך החכמים ותלמידיהם שלא יתפללו אלא כשהם עטופים". כלומר, לבושים בגד עליון. ובספר כף החיים הביא מפוסקים, שלא דוקא תלמידי חכמים אלא הוא הדין כל אדם יש לו לעשות כן. וכן כתב בספר חסידים (סי' נ"ז) וז"ל: כתיב הכון לקראת אלקיך ישראל, כשאדם בא לפני מלך בשר ודם לא יבא כאדם שבא לשוק אלא יתעטף להיות לפניו באימה וביראה ובכבוד, אנו	1. ומלבוש כראוי. למדים זאת מהנאמר "הכון לקראת אלקיך ישראל" (עמוס ד, יב). ולמדו חז"ל (שבת י. ברכות כה. ורש"י שם ד"ה אבל) מכאן שבשעת התפילה צריך להראות עצמו כעומד לפני המלך ומדבר עמו באימה. [ברמב"ם (הלכ' תפילה ה, ה) למד כן מהפסוק "השתחוה לה' בהדרת קודש", וע"ש בלח"מ]. ולכן צריך להקפיד שיהיה מלוכבש בצורה מכובדת. 2. בבגדים עליונים. כתב השו"ע (או"ח סי' צ"א ס"ו): "דרך החכמים ותלמידיהם שלא יתפללו אלא כשהם עטופים". כלומר, לבושים בגד עליון. ובספר כף החיים הביא מפוסקים, שלא דוקא תלמידי חכמים אלא הוא הדין כל אדם יש לו לעשות כן. וכן כתב בספר חסידים (סי' נ"ז) וז"ל: כתיב הכון לקראת אלקיך ישראל, כשאדם בא לפני מלך בשר ודם לא יבא כאדם שבא לשוק אלא יתעטף להיות לפניו באימה וביראה ובכבוד, אנו

ארחות	תפלה	עיונים	יושר
וּמִוֹכֵן שְׁכַל הַנֶּל בְּמָקוֹם שְׂאִין אֲנִים, וְהַנְזָהר מִרְצוֹן - הַקֵּב"ה מְשִׁמְרוֹ אֶף מֵאֲנִים, בְּדֹאִיתָא בְּמוֹ"ק (רפ ה'): ³ כָּל הַשֵּׁם אֲרַחֲזִיתוּ בְּעוֹלָם הַזֶּה זֹכָה וְרוֹאָה ⁴ בִּישׁוּעָתוֹ שֶׁל הַקֵּב"ה, שְׁנֵאמַר: ⁵ "וְשֵׁם דְּרַךְ אֲרָאֵנוּ בִּישַׁע אַלְקִים".		מתקבלת שם יותר. (שו"ע צ, ט, ומ"ב). ואפילו אם יש לו מנין בביתו, מכל מקום צריך להתפלל בבית הכנסת, שקדושתו חמורה ותפלתו מתקבלת שם ברצון. (אמנם אם בביתו יוכל להתפלל במנין, ובבית- הכנסת ביחידות - עדיף שיתפלל בביתו. מ"ב כז כח). ומלבד חשיבות התפילה בבית הכנסת מצד קדושת המקום, יש בזה מעלה גם מצד 'ברב עם הדרת מלך', ובדרך כלל אין רוב עם במנינים הנעשים בבית.	
כָּלֵל שֶׁל דְּבַר, חַיִּיב גָּמוֹר לְהִיּוֹת בְּקִי בְּשִׁלְחַן עֲרוֹף הַלְכוֹת תַּפְלָה, כִּי הֵבֵא לְשִׁמּוֹשׁ אֶת הַמֶּלֶךְ וְאִין יוֹדַע אֵיךְ יִתְנַהֵג - בְּדֹאִי יִגְרָשְׁנוּ הַמֶּלֶךְ, וְכָל הַמְּזוֹלְזִין בָּזָה עֲתִידִין לִתֵּן אֶת הַדִּין. וְאִין סִפֵּק שֶׁלְמֹד דִּינִים אֵלּוּ חַיִּיבֵן קוֹדֵם לְכָל הַלְמוּדִים, כִּי הֵם נִזְהָגִין שְׁלֹשׁ פְּעָמִים בְּכָל יוֹם, ⁶ וְכֵן כָּתֵב ה' מְשִׁנָּה בְּרוּרָה' בְּהַקְדָּמָתוֹ.			

ביאורים

3. כל השם אורחותיו וכו'. כל המחשב דרכיו לדעת הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה
כנגד הפסדה (רש"י). 4. בישועתו של הקב"ה. בישועה שעושה הקב"ה לישראל, לפי שבדאי
צדיק גמור הוא ואין חטא בא על ידו (ריטב"א). 5. ושם דרך וגו'. אל תקרי 'ושם דרך' (בשין
שמאלית) אלא 'ושם דרך' (בשין ימנית, מלשון שומא - דהיינו הערכת השווי) [היינו מחשב
דרכיו. רש"י], אראנו וגו'. ומבואר שמי שמחשב דרכיו כדי להזדרז בעשיית המצוות ולהזהר
שלא להכשל בעבירה, הרי הוא זוכה לסייעתא דשמיא ובודאי שהקב"ה ישמרנו אף מאונס.
6. וכן כתב ה' משנה ברורה' בהקדמתו. וזה לשונו: נראה בעליל דחלק אורח-חיים הוא היותר
מוקדם ללימוד לכל, אף שכל ארבעת חלקי שלחן-ערוך הם נצרכים למעשה, מכל מקום

ארחות	תפלה	יושר	עיונים
כו', וְאִם חָס וְשָׁלוֹם מִתְפַּלֵּל בִּיחִידִי ^(ה) בְּבֵיתוֹ, אֲזִי מֵבִיא תַּתְּפִּלָּה דְּגִמַּת הַקָּרָן לְשָׂרִים וְחֵיב גַּם בֵּן כָּרַת בַּר מִיָּנָן, וְאִם הוּא חֵי - אֶף שְׁמֵתְפַלֵּל כְּמִהַפְּעָמִים בְּבֵיתוֹ, אֲזִי יוֹרֵד מִנְּכֶסֶּי וְעָנִי חָשׁוּב כְּמֵת אוֹ שְׁבָנָיו מֵתִים בְּחַיָּיו חָס וְשָׁלוֹם דְּגַם בֵּן חָשׁוּב כְּמֵת. וְהִירָא וְחִרָד לְדָבָר ה' וְהִרְצָה לְזָהָר מִהַדְּלוֹת וּמִיתַת בָּנָיו וְכָל שֶׁבֶן מִמִּיתַת עֲצָמוֹ, יַעֲשֶׂה לוֹ מְקוֹם קְבוּעַ אֶף בִּישׁוּב לְהַתְפַּלֵּל תָּמִיד בְּמָקוֹם אֶחָד. עַד כָּאֵן לְשׁוֹנוֹ.		ג. ואם ח"ו מתפלל ביחיד. עיקר חשיבות התפילה בציבור הוא להתחיל להתפלל את תפילת העמידה (שמו"ע) יחד עם הציבור (ע' מ"ב ס' ס"ו ס"ק ל"ה וס' צ' ס"ק כ"ח). ועד היכן נחשבת עדיין מעלה זו של התחלה התפילה עם הצבור? בשו"ת בצל החכמה (ח"ד סי' ג') כתב: כל שהיחיד מתחיל בעוד שלא סיימו הצבור ברכת מגן אברהם תפלתו נחשבת תפילה בצבור, כיון שכולם עסוקים ביחד בברכה ראשונה שהיא התחלת התפילה. ויתכן שאם מתחיל להתפלל עד שלא גמר הצבור ברכת האל הקדוש גם כן נחשבת תפלתו תפילה בצבור, כיון ששלש ברכות ראשונות נחשבות כברכה אחת, אולי גם לענין זה.	
אמנם יש דרגות שונות של תפילה בצבור, וגם מי שמתחיל אחרי הצבור נחשב עדיין שהתפלל בצבור, (ע' פמ"ג ס' ק"ט א"א סק"ב ובשו"ת אג"מ או"ח ח"ג ס' ד') ואפילו המאחר ומתפלל יחד עם הש"ץ בחזרת השמונה-עשרה נחשב תפילה בציבור במקצת, אבל מעלת תפילה בצבור בשלמותה היא רק אם מתחיל ממש ביחד עם הצבור את תפילת העמידה (וכ"כ בתשובות וכתבים להחזו"א ס' ל"ה). [אלא שמסיבה נוספת יש להמנע מלאחר את תפילת הציבור, כיון שלא יוכל אז לענות קדושה שבחזרת הש"ץ עם הצבור, וכן לענות קדיש (תתקבל) אחרי החזרה, כמובא בשו"ע או"ח ק"ט ובמ"ב].		ד. בביתו. עיקר המצוה להתפלל בציבור דוקא בבית הכנסת כמו שאמרו (ברכות ז, א): "אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת" ואמרו (שם ח, א) מי שאינו נכנס לבית הכנסת נקרא שכן רע וגורם גלות לבניו, וכן אמרו (בשו"ט פ"ד): "אמר הקב"ה, כשאתה מתפלל - התפלל בבית הכנסת". ואפילו מי שנאנס ואיחר את התפילה בצבור ומתפלל ביחידות, אף על פי כן מצוה היא להתפלל בבית הכנסת, מפני שהוא מקום קבוע לקדושה ותפלתו	

ארחות	תפלה	עיונים	יזשר
ו. טובה מרדות אחת. קודם לזה דברי רבי יוחנן משום רבי יוסי, שהרהורי תשובה הבאים על האדם מתוך שמכיר מעצמו בקלקול מעשיו - גורמים להחזירו למוטב יותר מאשר גורמים לכך עונשים הבאים עליו. מוסיף עליו ריש לקיש, שאפילו אם החוטא מתקן בפועל את מעשיו בעקבות העונש, בכל זאת, ערך התשובה הבאה מתוך "מרדות שבלבו", גדול הוא מערך התשובה הבאה מתוך "מלקות", כלומר יסורין, כי הראשון הוא תשובה שמקורה באהבת ה', ואילו השני, תשובה שמקורה ביראת העונש (הרי"ף בעין יעקב).	האדם לא יעזר נפשו ⁸ מה יועילוהו המוסרים, ובכרכות (ז' א') ⁹ טובה מרדות אחת בתוך לבו של אדם יותר ¹⁰ ממאה מלקיות] כי כל אלו דברי חז"ל והתורה הקדושה, ¹¹ והלומד על מנת לקיים ^(י) מספיקין	ז. מספיקין בידו וכו'. והטעם הוא, מפני שמחשבת המעשה היא המעולה ביותר, כדברי רש"י על הפסוק (ויקרא כו ג) 'ואת מצותי תשמרו', הוו עמלים בתורה על מנת לשמור ולקיים, ביאורים	8. מה יועילוהו המוסרים. פירוש, המוסרים ששומע מאחרים, כי אף על פי שנכנסים בלבו ביום שמעו, ישכחם היצר ויעבירם מלבבו... אכן צריך האדם בשמעו המוסר לעורר נפשו ולשום הדברים אל לבו, ולחשוב בהם תמיד, ועליהם יוסיף לקח, ומלבו יוציא מלין (-צריך לחדש ולהוסיף דבר-מה על המוסר ששמע), ויתבודד בחדרי רוחו, וישוב יהפוך יד תוכחתו על נפשו (כלומר, יוכיח את עצמו, ולא יחדול מזה עד אשר ירגיש שקבלה נפשו המוסר), ולא יסמוך על תוכחת המוכיח לבדו, ותוכחתו לבקרים ולרגעים תהיה, עד אשר תקבל נפשו המוסר ועד אשר תטהר. (רבינו יונה, שם). 9. טובה מרדות אחת בתוך לבו של אדם. מרדות מלשון רדוי והכנעה, כלומר, מוסר השכל שהאדם משים על לבו בעצמו, מועילים להחזירו למוטב יותר ממאה מלקיות. הרהורי תשובה הבאים על האדם מתוך שמכיר מעצמו בקלקול מעשיו - גורמים להחזירו למוטב יותר מאשר גורמים לכך עונשים הבאים עליו (הרי"ף בעין יעקב). 10. ממאה מלקיות. שמלקין אותו בבית-דין של מטה, שנאמר (משלי יז, י) "תחת גערה במבין מהכות כסיל מאה" - ההכנעה העצמית הבאה מתוך השפעתה של גערה, ניכרת על אדם מבין, יותר מהשפעת מאה מכות שמכים את הכסיל. 11. והלומד על מנת לקיים. שצריך כוונתו בלימוד הוא המעשה, ודעתו לטרוח ולפלפל הרבה אפילו עבור

ארחות	תפלה	עיונים	יזשר
והלומד צריך להיות על מנת לקיים, כי הלומד שלא על מנת לקיים - נוח לו שנהפכה שלייתו על פניו ^(ה) ולא יצא לאויר העולם (ירושלמי ברכות פ"א ה"ב). והקב"ה יתן בלבנו אהבתו ויראתו ונזכה לעבדו באמת ובלב שלם.	והרופצה שיהיה לו תועלת מזה ⁷ יקרא זה כמה פעמים. והעקר לשים לב לקיים [כמש"כ רבנו יונה (בשע"ת סוף ש"ב) אם למעשה את ידיעת התורה שרכש - דבר האפשרי רק על ידי חיבור הנשמה עם הגוף. לכך אמר רבי יוחנן, שהלומד שלא על מנת לעשות - נוח היה לו אילו נשאר עובר כששלייתו על פניו ולא יצא לעולם כלל (קרבן אהרן, בהקדמה לספרא, מובא בעץ יוסף ויקרא לה, ז. ובמשך חכמה דברים כח, סא).	ה. ולא יצא לאויר העולם. כל עובר, בעודו במעי אמו, לומד את כל התורה מפי מלאך, ובשעת לידתו שוכח את מה שלמד (ראה נדה ל, ב). לפיכך, אם מטרת ביאתו לעולם היתה כדי לרכוש ידיעת התורה בלבד, לא היה צורך בלידתו כלל, עדיף היה לו להשאר במעי אמו והוא יודע את כל התורה כולה. אולם באמת מטרת ביאתו לעולם היא כדי לקיים למעשה את ידיעת התורה שרכש - דבר האפשרי רק על ידי חיבור הנשמה עם הגוף. לכך אמר רבי יוחנן, שהלומד שלא על מנת לעשות - נוח היה לו אילו נשאר עובר כששלייתו על פניו ולא יצא לעולם כלל (קרבן אהרן, בהקדמה לספרא, מובא בעץ יוסף ויקרא לה, ז. ובמשך חכמה דברים כח, סא).	ה. ולא יצא לאויר העולם. כל עובר, בעודו במעי אמו, לומד את כל התורה מפי מלאך, ובשעת לידתו שוכח את מה שלמד (ראה נדה ל, ב). לפיכך, אם מטרת ביאתו לעולם היתה כדי לרכוש ידיעת התורה בלבד, לא היה צורך בלידתו כלל, עדיף היה לו להשאר במעי אמו והוא יודע את כל התורה כולה. אולם באמת מטרת ביאתו לעולם היא כדי לקיים למעשה את ידיעת התורה שרכש - דבר האפשרי רק על ידי חיבור הנשמה עם הגוף. לכך אמר רבי יוחנן, שהלומד שלא על מנת לעשות - נוח היה לו אילו נשאר עובר כששלייתו על פניו ולא יצא לעולם כלל (קרבן אהרן, בהקדמה לספרא, מובא בעץ יוסף ויקרא לה, ז. ובמשך חכמה דברים כח, סא).

ביאורים

חלק זה הוא מוקדם לכל, כי ידיעתו הוא הכרחי בכל יום מימי חייו לקיום התורה, ובלעדו לא ירים איש הישראלי את ידו ואת רגלו. ונוכל לומר שזהו כוונת הכתוב "ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם", כי שמירה זה המשנה (כמו שפרש רש"י בפרשת אמור), ומה ילמד האדם מתחלה? "אשר יעשה" וגו', היינו הלימודים הנוגעים למעשה בכל יום מימי חייו. 7. יקרא זה כמה פעמים. התועלת תושג רק על-ידי חזרה מתמדת, וכדברי הרמח"ל בהקדמתו לספרו "מסילת ישרים": על כן אין התועלת הנלקט מזה הספר יוצא מן הקריאה בו פעם אחת, כי כבר אפשר שלא ימצא הקורא בשכלו חדושים אחר קריאתו, שלא היו בו לפני קריאתו, אלא מעט. אבל התועלת יוצא מן החזרה עליו וההתמדה, כי יזכרו לו הדברים האלה הנשכחים מבני-אדם בטבע [הטבע האנושי משכיח אותם, כי אינם נוחים ומתאימים לו], וישים אל לבו חובתו אשר הוא מתעלם ממנה [כלומר, גם אם אינו שוכח את החובה, עכ"פ אינו שם לב עליה ואינו מתבונן בה].

ארחות	תפלה	יושר
א. ולהתפלל עם הצבור. במאירי (ברכות ו, ב) כתב: "כל שאדם יכול להתפלל בבית הכנסת יעשה, מפני ששם כוונת הלב מצויה, כלל גדול אמרו, תפילת הציבור חביבה וכל המתפללים בעשרה בבית הכנסת - שכינה עמהם". המתפלל בציבור, מובטח שפרנסתו תהיה מזומנת, וברכה תהיה מצויה במעשה ידיו. (כתב סופר, עקב) וגנאי הוא למי שלצורך פרנסתו זריז ורענן, ומתעצל לקום לתפילה עם הציבור. (ילקוט שמעוני נ"ך רמז תנז, ובמכתב הריב"ש (הובא בסוף השו"ת, עיי"ש תשובה תקי"ח) שמוכיח קשות את המשכימים למלאכתם ומזלזלים בתפילה בציבור). והעידו על גדול בישראל ששמח שמחה גדולה שהתפלל בציבור אף שהפסיד משום כך ממון	א. ולהתפלל עם הצבור. במאירי (ברכות ו, ב) כתב: "כל שאדם יכול להתפלל בבית הכנסת יעשה, מפני ששם כוונת הלב מצויה, כלל גדול אמרו, תפילת הציבור חביבה וכל המתפללים בעשרה בבית הכנסת - שכינה עמהם". המתפלל בציבור, מובטח שפרנסתו תהיה מזומנת, וברכה תהיה מצויה במעשה ידיו. (כתב סופר, עקב) וגנאי הוא למי שלצורך פרנסתו זריז ורענן, ומתעצל לקום לתפילה עם הציבור. (ילקוט שמעוני נ"ך רמז תנז, ובמכתב הריב"ש (הובא בסוף השו"ת, עיי"ש תשובה תקי"ח) שמוכיח קשות את המשכימים למלאכתם ומזלזלים בתפילה בציבור). והעידו על גדול בישראל ששמח שמחה גדולה שהתפלל בציבור אף שהפסיד משום כך ממון	א. ולהתפלל עם הצבור. במאירי (ברכות ו, ב) כתב: "כל שאדם יכול להתפלל בבית הכנסת יעשה, מפני ששם כוונת הלב מצויה, כלל גדול אמרו, תפילת הציבור חביבה וכל המתפללים בעשרה בבית הכנסת - שכינה עמהם". המתפלל בציבור, מובטח שפרנסתו תהיה מזומנת, וברכה תהיה מצויה במעשה ידיו. (כתב סופר, עקב) וגנאי הוא למי שלצורך פרנסתו זריז ורענן, ומתעצל לקום לתפילה עם הציבור. (ילקוט שמעוני נ"ך רמז תנז, ובמכתב הריב"ש (הובא בסוף השו"ת, עיי"ש תשובה תקי"ח) שמוכיח קשות את המשכימים למלאכתם ומזלזלים בתפילה בציבור). והעידו על גדול בישראל ששמח שמחה גדולה שהתפלל בציבור אף שהפסיד משום כך ממון
ב. המתאחר לבא נקרא פושע ועצל (ברכות מ"ג ב') ובגדאי בשם זה יקראוהו לעתיד לבא אם רגיל בכך, כמו שפתיב (בתנחומא ריש ויקהל) שלעתיד לבא יקראוהו לאדם על שם מעשיו, ואין לשער גדל הפושע בזה, כמו שפתיב "שלא נבוש ולא נכלם לעולם ועד" וכנ"ל.	ב. המתאחר לבא נקרא פושע ועצל (ברכות מ"ג ב') ובגדאי בשם זה יקראוהו לעתיד לבא אם רגיל בכך, כמו שפתיב (בתנחומא ריש ויקהל) שלעתיד לבא יקראוהו לאדם על שם מעשיו, ואין לשער גדל הפושע בזה, כמו שפתיב "שלא נבוש ולא נכלם לעולם ועד" וכנ"ל.	ב. המתאחר לבא נקרא פושע ועצל (ברכות מ"ג ב') ובגדאי בשם זה יקראוהו לעתיד לבא אם רגיל בכך, כמו שפתיב (בתנחומא ריש ויקהל) שלעתיד לבא יקראוהו לאדם על שם מעשיו, ואין לשער גדל הפושע בזה, כמו שפתיב "שלא נבוש ולא נכלם לעולם ועד" וכנ"ל.
ג. מי שיכול ^(א) לבא לתפלה בזמנה, ובשאת	ג. מי שיכול ^(א) לבא לתפלה בזמנה, ובשאת	ג. מי שיכול ^(א) לבא לתפלה בזמנה, ובשאת
רב (מ"ב צ, כט).	רב (מ"ב צ, כט).	רב (מ"ב צ, כט).
ב. לבוא לתפלה בזמנה. אמרו חז"ל (ברכות ו, ב) אמר רבי יוחנן: בשעה שהקדוש ברוך	ב. לבוא לתפלה בזמנה. אמרו חז"ל (ברכות ו, ב) אמר רבי יוחנן: בשעה שהקדוש ברוך	ב. לבוא לתפלה בזמנה. אמרו חז"ל (ברכות ו, ב) אמר רבי יוחנן: בשעה שהקדוש ברוך

ארחות	תפלה	יושר	עיונים
בִּידוֹ לְלַמֵּד וּלְלַמֵּד ¹² לְשֹׁמֵר וְלַעֲשׂוֹת.	כמו שנאמר (דברים ה א) 'ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם'. ושנינו (אבות א, יז) 'ולא המדרש עיקר אלא המעשה'. ומטעם זה כתב הרמב"ם (ת"ת פ"ג ה"ד) שמצוה שאי אפשר לה להיעשות על ידי אחרים, מבטל את תלמודו בשבילה, שכן עיקר לימוד התורה הוא כדי ללמדנו את מעשה המצוות. (ברכי יוסף, או"ח לח סק"ז). והוא הטעם שתלמוד תורה שקול כנגד כל המצוות, כיון שהתלמוד מביא לידי מעשה (רמב"ם שם ה"ג), שאי אפשר לקיים כל המצוות כהלכתן בתנאיהן ודקדוקיהן בלי לימוד היטב.	כמו שנאמר (דברים ה א) 'ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם'. ושנינו (אבות א, יז) 'ולא המדרש עיקר אלא המעשה'. ומטעם זה כתב הרמב"ם (ת"ת פ"ג ה"ד) שמצוה שאי אפשר לה להיעשות על ידי אחרים, מבטל את תלמודו בשבילה, שכן עיקר לימוד התורה הוא כדי ללמדנו את מעשה המצוות. (ברכי יוסף, או"ח לח סק"ז). והוא הטעם שתלמוד תורה שקול כנגד כל המצוות, כיון שהתלמוד מביא לידי מעשה (רמב"ם שם ה"ג), שאי אפשר לקיים כל המצוות כהלכתן בתנאיהן ודקדוקיהן בלי לימוד היטב.	כמו שנאמר (דברים ה א) 'ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם'. ושנינו (אבות א, יז) 'ולא המדרש עיקר אלא המעשה'. ומטעם זה כתב הרמב"ם (ת"ת פ"ג ה"ד) שמצוה שאי אפשר לה להיעשות על ידי אחרים, מבטל את תלמודו בשבילה, שכן עיקר לימוד התורה הוא כדי ללמדנו את מעשה המצוות. (ברכי יוסף, או"ח לח סק"ז). והוא הטעם שתלמוד תורה שקול כנגד כל המצוות, כיון שהתלמוד מביא לידי מעשה (רמב"ם שם ה"ג), שאי אפשר לקיים כל המצוות כהלכתן בתנאיהן ודקדוקיהן בלי לימוד היטב.
ביאורים	ביאורים	ביאורים	ביאורים
דבר קטן, כדי לברר לעצמו איך לנהוג בו, נמצא נשכר בכפליים, שמספיקין בידו הן ללמוד וללמד, והן לשמור ולעשות. (רבינו יונה). 12. לשמור ולעשות. להשמר ממצוות לא תעשה ולקיים מצוות עשה כפי כוונתו. ואפילו מצוות קיומיות, שאין חיובו לתור ולחזר אחריהם, יזכה לקיימם, כיון שזו כוונתו ורצונו. (רבי מתתיהו היצהרי).	דבר קטן, כדי לברר לעצמו איך לנהוג בו, נמצא נשכר בכפליים, שמספיקין בידו הן ללמוד וללמד, והן לשמור ולעשות. (רבינו יונה). 12. לשמור ולעשות. להשמר ממצוות לא תעשה ולקיים מצוות עשה כפי כוונתו. ואפילו מצוות קיומיות, שאין חיובו לתור ולחזר אחריהם, יזכה לקיימם, כיון שזו כוונתו ורצונו. (רבי מתתיהו היצהרי).	דבר קטן, כדי לברר לעצמו איך לנהוג בו, נמצא נשכר בכפליים, שמספיקין בידו הן ללמוד וללמד, והן לשמור ולעשות. (רבינו יונה). 12. לשמור ולעשות. להשמר ממצוות לא תעשה ולקיים מצוות עשה כפי כוונתו. ואפילו מצוות קיומיות, שאין חיובו לתור ולחזר אחריהם, יזכה לקיימם, כיון שזו כוונתו ורצונו. (רבי מתתיהו היצהרי).	דבר קטן, כדי לברר לעצמו איך לנהוג בו, נמצא נשכר בכפליים, שמספיקין בידו הן ללמוד וללמד, והן לשמור ולעשות. (רבינו יונה). 12. לשמור ולעשות. להשמר ממצוות לא תעשה ולקיים מצוות עשה כפי כוונתו. ואפילו מצוות קיומיות, שאין חיובו לתור ולחזר אחריהם, יזכה לקיימם, כיון שזו כוונתו ורצונו. (רבי מתתיהו היצהרי).

ארחות	תפלה	יושר
ד. שאומרים כך מתנהגים בני תורה. כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב כז), שגם תלמיד חכם היושב ועוסק בתורה, אסור לו לעסוק בתורה בשעות הלילה המאוחרות כשעלול להפסיד משום כך למחרת קדיש, ברכו, קדושה או תפילה בציבור. ובמשנה ברורה (צ, כט) כתב, שיש לקנוס את הנמנעים מללכת לבית הכנסת מפני שעוסקים בתורה, או משום שמשחקין ממון, ולעשירים יש לקנוס יותר, ובעל-תורה אף שעוסק בלימוד, מכל מקום איכא חשדא וחלול השם (כדלהלן). ואף שנפסק להלכה שמי שתורתו אומנותו ואינו מתבטל מלימודו אלא לדברים הכרחיים ביותר לצרכי גופו או לימודו, פטור מלהתפלל בבית הכנסת, ורשאי להתפלל בבית מדרשו הקבוע אפילו ביחידות, מכל מקום כתב הרמ"א (צ, יח) שיש להמנע מלנהוג כן בקביעות. [וזה לשונו: ואפילו הכי לא ירגיל עצמו לעשות כן, שלא ילמדו עמי-הארץ ממנו ויתבטלו מבית-הכנסת]. והוא על פי תשובת הרא"ש (כלל ד) "שזמן תורה לחוד וזמן תפלה לחוד, וגם אין תורתנו כל כך אומנותנו". ועוד, אם תלמיד חכם לא יתפלל בציבור, ילמדו ממנו אחרים "ונמצאו בתי	ארחות תפלה יושר	כחול זרעך", ויש בזה גם חלול ה' רחמנא ליצלן^(ד) שאומרים כך מתנהגים בני תורה, ואין בזה שום תרועין אפילו רואין אנשים מזלזלים בזה [או שמדברים במקום שאסור לדבר] ואפילו אנשים חשובים, דממה נפשך, אם יש להם טעם בזה - (ומסתמא צריך לדונם לכף זכות שיש להם טעם) אין הטעם שיך אצל אחרים, ואם אין להם טעם - בודאי גם הם יענישו על זה, ולא עוד אלא שאתה גורם להם³ שיענישו גם עבורך שהכשילו
ביאורים 1. ויש בזה גם חילול ה'. כי גדר חילול ה' הוא, שהוא חוטא ומחטיא את אחרים, ובפרט אם הוא תלמיד חכם, מאחר ואנשים למדים ממנו לזלזל במה שהוא מזלזל (עפ"י רש"י יומא פו, א). 2. שאתה. בכך שהנך יוצא מבית הכנסת קודם סיום התפלה, כיון שגם אחרים יצאו קודם גמר התפלה, גורם אתה להם... 3. שיענישו גם עבורך. שהם בהתנהגותם (שיצאו קודם גמר התפלה) הכשילו אותך, ויענישו על שהכשילו אחרים, וזאת בנוסף לעונש על עצם		

ארחות	תפלה	יושר
נפש מאחר מהתפלה כרי שלא יצטרך להמתין איזה רגעים, וכן^(ג) מי שיוצא באמצע התפלה או לפני גמרה משום שאין לו סבלנות להמתין פמה דקות - אין לך מבזה עבודתו של הקב"ה יותר מזה, וכאלו אינו מאמין ששכינה נמצאת בבית הכנסת בשעת התפלה, ואיך תתקבל תפלתו. וראוי הוא כבוד שמים להמתין איזה דקות קדם התפלה, וכתוב "לוי הקשבת למצותי" (פירש"י כברכות ו' א' לשון המתנה הוא שתמתין בשביל מצותי אשר צויתני) ועל זה מסים הפסוק "ויהי כנהר שלומך וצדקתך כגלי הים ויהי	תפלה יושר	הוא בא בבית הכנסת ולא מצא בה עשרה, מיד הוא כועס: שנאמר (ישעיה נ, ב): "מדוע באתי ואין איש, קראתי ואין עונה". ע"כ הגמרא. וביאר המאירי "שאם אין עשרה בהגיע הזמן, הדבר מגונה ומראה על בני העיר שליבם מרוחק מאהבת השם יתברך". והיינו שזה זלזול בכבוד ה' ח"ו שבא להשרות שכינתו על הצבור, והציבור איננו! וחובה יש על כל אחד ואחד להזדרז כל יום ויום בקביעות לקום בבוקר כדי להגיע למנין שרוצה להתפלל בו לפני זמן התפילה. [וכבר אמרו בגמרא (שם): "כל הרגיל לבוא לבית הכנסת ולא בא יום אחד, הקב"ה משאיל בו", פירוש, הקב"ה שואל עליו מה טיבו של פלוני מדוע לא בא לבית הכנסת היום]. ועוד, שמי שהוא מהעשרה הראשונים מקבל שכר כנגד כל הבאים אחר כך. ג. מי שיוצא באמצע התפלה או לפני גמרה. בספר כף החיים (סי' קנ"ה) הזהיר בשם ספר חסידים שלא יצא אדם מבית הכנסת עד שסיימו כל התפלה, ופירש הרב אזולאי (בסי' שע"ט) דהיינו עד סוף קדיש אחרון בחול ובשבת, וכתב שהרב החסיד כמהר"ר משה מזרחי ז"ל היה מקפיד וגוער על זה. וברמ"א (נה, יב) כתב: אחד מהעשרה שבבית הכנסת היוצא באמצע התפילה, עבר עבירה, ועליו נאמר: "ועוזי ה' יכלו", ואפילו יצא כבר אחד, ונתורו תשעה - ספק אם מותר לנוספים לצאת (עי' ביאור הלכה נה, ד"ה ומ"מ. ובבית ברוך ל, כט כתב שאמנם אם הוא השישי - פשוט שאסור לצאת). מכל מקום, אפילו נשארים עשרה, לכתחילה אין לצאת טרם שמיעת קדושה, וקדישים - עד אחר עלינו לשבח. (מ"ב נה, יד).

ארחות	תפלה	יושר
ה. וכל שלא יצא חובתו מצד הלב לא עשה גם במעשה מאומה. נצטט דברי הגה"צ רבי לייב חסמן זצ"ל - לשון זהב שמוסרו נוקב ויורד עד תהום הנפש - ('אור יהל' ח"ג פ' ויקרא-עבודה שבלב במקום קרבן"): אמרו חז"ל (מנחות ק"י) נאמר בעולת בהמה "אשה ריח ניחוח", ובעולת עוף "אשה ריח ניחוח", ובמנחה "אשה ריח ניחוח", לומר לך - אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוון לבו לשמים, הרי שהעיקר הוא כוונת הלב, כמו שאמרו ובלבד שיכוון לבו, והוא יסוד הקרבן, היינו התקרבותו של אדם לאלקיו - במחשבתו וכניעת לבבו אליו, להדבק בו וללכת בדרכיו, וממנו ריח הניחוח העולה למעלה, דהיינו המחשבה הנכונה ודביקות הלב בעת עשייתו, ולכן 'אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוון לבו לשמים', כי זהו העיקר.	גדול מן התפלה (תנחומא מקץ ס"ט). וכתב חזון איש באגרת: התפלה, אם אמנם היא מצוה מעשית אצלנו כו' ⁶ הנה אמנם מצוה עיונית, וכל שלא יצא חובתו מצד הלב, לא עשה גם במעשה מאומה, שאין תפלה אלא עבודה בלבד של אדם כמו שאמרו (תענית ב' א') "ולעבדו בכל לבבכם" איזו היא עבודה כו', נאמר בעולת בהמה "אשה ריח ניחוח", ובעולת עוף "אשה ריח ניחוח", ובמנחה "אשה ריח ניחוח", לומר לך - אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוון לבו לשמים, הרי שהעיקר הוא כוונת הלב, כמו שאמרו ובלבד שיכוון לבו, והוא יסוד הקרבן, היינו התקרבותו של אדם לאלקיו - במחשבתו וכניעת לבבו אליו, להדבק בו וללכת בדרכיו, וממנו ריח הניחוח העולה למעלה, דהיינו המחשבה הנכונה ודביקות הלב בעת עשייתו, ולכן 'אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוון לבו לשמים', כי זהו העיקר.	ה. גדול מן התפלה (תנחומא מקץ ס"ט). וכתב חזון איש באגרת: התפלה, אם אמנם היא מצוה מעשית אצלנו כו' ⁶ הנה אמנם מצוה עיונית, וכל שלא יצא חובתו מצד הלב, לא עשה גם במעשה מאומה, שאין תפלה אלא עבודה בלבד של אדם כמו שאמרו (תענית ב' א') "ולעבדו בכל לבבכם" איזו היא עבודה כו', נאמר בעולת בהמה "אשה ריח ניחוח", ובעולת עוף "אשה ריח ניחוח", ובמנחה "אשה ריח ניחוח", לומר לך - אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוון לבו לשמים, הרי שהעיקר הוא כוונת הלב, כמו שאמרו ובלבד שיכוון לבו, והוא יסוד הקרבן, היינו התקרבותו של אדם לאלקיו - במחשבתו וכניעת לבבו אליו, להדבק בו וללכת בדרכיו, וממנו ריח הניחוח העולה למעלה, דהיינו המחשבה הנכונה ודביקות הלב בעת עשייתו, ולכן 'אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוון לבו לשמים', כי זהו העיקר.
ד. המאחר ברצון להתפלה וכן היוצא באמצע, לעתיד לבא יגרשוהו מבית המקדש באמצע התפלה ובסופה כמו שכתב בספר חסידים סי' תש"פ. ובירושלמי ברכות רפ"ה: כל שאין נכנס לבית הכנסת בעולם הזה ⁵ אין נכנס בעולם הבא וכו'.	ד. המאחר ברצון להתפלה וכן היוצא באמצע, לעתיד לבא יגרשוהו מבית המקדש באמצע התפלה ובסופה כמו שכתב בספר חסידים סי' תש"פ. ובירושלמי ברכות רפ"ה: כל שאין נכנס לבית הכנסת בעולם הזה ⁵ אין נכנס בעולם הבא וכו'.	ד. המאחר ברצון להתפלה וכן היוצא באמצע, לעתיד לבא יגרשוהו מבית המקדש באמצע התפלה ובסופה כמו שכתב בספר חסידים סי' תש"פ. ובירושלמי ברכות רפ"ה: כל שאין נכנס לבית הכנסת בעולם הזה ⁵ אין נכנס בעולם הבא וכו'.
ה. גדולה תפלה יותר מן הקרבנות ויותר ממעשים טובים (ברכות ל"ב ב'), ויש אומרים אף יותר מתלמוד תורה (מגילה כ"א). ואין לה דבר	ה. גדולה תפלה יותר מן הקרבנות ויותר ממעשים טובים (ברכות ל"ב ב'), ויש אומרים אף יותר מתלמוד תורה (מגילה כ"א). ואין לה דבר	ה. גדולה תפלה יותר מן הקרבנות ויותר ממעשים טובים (ברכות ל"ב ב'), ויש אומרים אף יותר מתלמוד תורה (מגילה כ"א). ואין לה דבר
ביאורים	ביאורים	ביאורים
6. הנה אמנם מצוה עיונית. כי עיקר מעלת התפלה הוא הכוונה, ותפלה ללא כוונה היא כגוף בלא נשמה.	6. הנה אמנם מצוה עיונית. כי עיקר מעלת התפלה הוא הכוונה, ותפלה ללא כוונה היא כגוף בלא נשמה.	6. הנה אמנם מצוה עיונית. כי עיקר מעלת התפלה הוא הכוונה, ותפלה ללא כוונה היא כגוף בלא נשמה.

ארחות	תפלה	יושר
אחרים. והעקר שבכל דבר צריך לראות מה פתוב בתורה ובשלחן ערוך, וזהו רצון ה'. ⁴ והמזלזל בזה הוא בכלל אפיקורוס ח"ו, ולעולם הבא לא יקבלו כלל תרועין זה שראו אחרים מזלזלים בזה.	אחרים. והעקר שבכל דבר צריך לראות מה פתוב בתורה ובשלחן ערוך, וזהו רצון ה'. ⁴ והמזלזל בזה הוא בכלל אפיקורוס ח"ו, ולעולם הבא לא יקבלו כלל תרועין זה שראו אחרים מזלזלים בזה.	אחרים. והעקר שבכל דבר צריך לראות מה פתוב בתורה ובשלחן ערוך, וזהו רצון ה'. ⁴ והמזלזל בזה הוא בכלל אפיקורוס ח"ו, ולעולם הבא לא יקבלו כלל תרועין זה שראו אחרים מזלזלים בזה.
ד. המאחר ברצון להתפלה וכן היוצא באמצע, לעתיד לבא יגרשוהו מבית המקדש באמצע התפלה ובסופה כמו שכתב בספר חסידים סי' תש"פ. ובירושלמי ברכות רפ"ה: כל שאין נכנס לבית הכנסת בעולם הזה ⁵ אין נכנס בעולם הבא וכו'.	ד. המאחר ברצון להתפלה וכן היוצא באמצע, לעתיד לבא יגרשוהו מבית המקדש באמצע התפלה ובסופה כמו שכתב בספר חסידים סי' תש"פ. ובירושלמי ברכות רפ"ה: כל שאין נכנס לבית הכנסת בעולם הזה ⁵ אין נכנס בעולם הבא וכו'.	ד. המאחר ברצון להתפלה וכן היוצא באמצע, לעתיד לבא יגרשוהו מבית המקדש באמצע התפלה ובסופה כמו שכתב בספר חסידים סי' תש"פ. ובירושלמי ברכות רפ"ה: כל שאין נכנס לבית הכנסת בעולם הזה ⁵ אין נכנס בעולם הבא וכו'.
ה. גדולה תפלה יותר מן הקרבנות ויותר ממעשים טובים (ברכות ל"ב ב'), ויש אומרים אף יותר מתלמוד תורה (מגילה כ"א). ואין לה דבר	ה. גדולה תפלה יותר מן הקרבנות ויותר ממעשים טובים (ברכות ל"ב ב'), ויש אומרים אף יותר מתלמוד תורה (מגילה כ"א). ואין לה דבר	ה. גדולה תפלה יותר מן הקרבנות ויותר ממעשים טובים (ברכות ל"ב ב'), ויש אומרים אף יותר מתלמוד תורה (מגילה כ"א). ואין לה דבר
ביאורים	ביאורים	ביאורים
4. והמזלזל בזה הוא בכלל אפיקורוס ח"ו. עיין גמרא מסכת סנהדרין (צט, ב) שביארה מיהו אפיקורוס. בביאור השם 'אפיקורוס' כתב הרמב"ם בפירוש המשניות (סנהדרין פ"י מ"א) שהוא לשון 'הפקר' שמפקיר ומבזה את התורה או לומדיה. והרע"ב (אבות פ"ב מ"ד) כתב פירוש נוסף שנקרא כן על שם שמשים את עצמו כהפקר ואינו חס על נפשו לחוש שמא תבוא עליו רעה על שמבזה את התורה או לומדיה. ⁵ אין נכנס. אף בעולם הבא, שנאמר: "סביב רשעים יתהלכון" (תהלים יב, ט), המלה "יתהלכון" כתובה בלשון עתיד, ללמד שאף בעולם הבא יתהלכו הרשעים סביב לבית הכנסת, ולא יורשו להיכנס בו (מהר"א פולדא, פני משה, בירושלמי שם).	4. והמזלזל בזה הוא בכלל אפיקורוס ח"ו. עיין גמרא מסכת סנהדרין (צט, ב) שביארה מיהו אפיקורוס. בביאור השם 'אפיקורוס' כתב הרמב"ם בפירוש המשניות (סנהדרין פ"י מ"א) שהוא לשון 'הפקר' שמפקיר ומבזה את התורה או לומדיה. והרע"ב (אבות פ"ב מ"ד) כתב פירוש נוסף שנקרא כן על שם שמשים את עצמו כהפקר ואינו חס על נפשו לחוש שמא תבוא עליו רעה על שמבזה את התורה או לומדיה. ⁵ אין נכנס. אף בעולם הבא, שנאמר: "סביב רשעים יתהלכון" (תהלים יב, ט), המלה "יתהלכון" כתובה בלשון עתיד, ללמד שאף בעולם הבא יתהלכו הרשעים סביב לבית הכנסת, ולא יורשו להיכנס בו (מהר"א פולדא, פני משה, בירושלמי שם).	4. והמזלזל בזה הוא בכלל אפיקורוס ח"ו. עיין גמרא מסכת סנהדרין (צט, ב) שביארה מיהו אפיקורוס. בביאור השם 'אפיקורוס' כתב הרמב"ם בפירוש המשניות (סנהדרין פ"י מ"א) שהוא לשון 'הפקר' שמפקיר ומבזה את התורה או לומדיה. והרע"ב (אבות פ"ב מ"ד) כתב פירוש נוסף שנקרא כן על שם שמשים את עצמו כהפקר ואינו חס על נפשו לחוש שמא תבוא עליו רעה על שמבזה את התורה או לומדיה. ⁵ אין נכנס. אף בעולם הבא, שנאמר: "סביב רשעים יתהלכון" (תהלים יב, ט), המלה "יתהלכון" כתובה בלשון עתיד, ללמד שאף בעולם הבא יתהלכו הרשעים סביב לבית הכנסת, ולא יורשו להיכנס בו (מהר"א פולדא, פני משה, בירושלמי שם).

ארחות	תפלה	יושר
ז. ואם לא יגמור וכו' אסור לו להתחיל. נצטט בקצרה דינים של המאחר לבית-הכנסת ומצא שהציבור עומד בתפילת שמונה-עשרה, עפ"י המבואר בשו"ע או"ח סימן ק"ט ובמ"ב שם, וכפי שסדרם בספר 'אישי ישראל' פרק לג, וזה לשונו:	ז. אין שום היתר לדלג פסוקי דזמרה, רק משום תפלה בצבור ובאקראי, וגם על זה רבים מפקפקים, וכתבו ¹¹ שמהפך על ידי זה כל צינורות התפלה (עי' מ"ב סי' נ"ב סק"א).	ז. המאחר בתפלה ואין מספיק להגיע לשמונה-עשרה ¹² עם הצבור ממש - מביטל בידים תפלת ותיקין ותפלה בצבור ¹³ שעקר מצותה ההתחלה כמו שכתבו כל הפוסקים ⁽¹⁴⁾ ואם לא יגמור עשרה והוא לא הספיק להתחיל עמהם תפילת שמונה-עשרה, כיון שצריך לענות לו-דברים אלו - קדושה, אמן של האל הקדוש, ושל שומע תפילה, מודים, יהא שמיה רבא, וברכו, יתנהג כדלהלן: לא יתחיל תפילת שמונה-עשרה אלא אם כן משער שיספיק לסיים תפילת שמונה-עשרה (דהיינו עד אלקי נצור) קודם שיגיע השליח-ציבור בתפילת שחרית ומנחה - לקדושה (ואם שמע כבר קדושה או שעתיד לשמוע, צריך לשער שיסיים קודם ברכת הא-ל הקדוש), ובמעריב - קודם שיגיע השליח-ציבור ליהא שמיה רבא' של קדיש
ביאורים		
7. היסכנו תפלותיו. היועילו תפלותיו? [מלשון "הלאל יסכן גבר" (איוב כב)]. 8. הזה מצות תפלה. וכי בכך מקיים מצות תפלה? 9. יספות חטא על פשע. מרבה הוא חטא על פשע, שמלבד שמתפלל ללא כוונה, שבכך הרי הוא מחסר מעצם קיום מצות התפלה, עוד מעיז לעמוד לפני מלך מלכי המלכים היודע מחשבות לבו ולפניו מוציא אוצר מילים כשלבד בל עמו, אשר אין לך זלזול גדול מזה. 10. הבא בתחילה בכוונה באופן שלא יוכל להתפלל רק במהירות. כגון שבא לבית הכנסת באיחור לאחר שהציבור התחילו כבר בתפלתם, או שרוצה למהר לצאת לצורך עסקיו.		11. שמהפך עי"ז כל צינורות התפילה. שמקדים את המאוחר ומאחר את המוקדם, ובזה הוא גורם כמה וכמה רעות לו ולכל העולם, שזו סיבת מניעת השפע לעולם הזה ('מגיד משרים'). 12. עם הצבור ממש. כלומר, להתחיל תפלת שמונה-עשרה עם הש"ץ והקהל בווה ממש. 13. שעיקר מצותה ההתחלה. כנ"ל, עיקר מצותה של תפילה בציבור היא להתחיל תפלת שמונה-עשרה יחד עם הצבור. 14. ואם לא יגמור וכו'. פירוש, אם הציבור כבר התחילו להתפלל תפלת שמונה-עשרה והוא עדיין לא התחיל, אסור לו להתחיל להתפלל תפלת שמו"ע אם לא יסיים את תפלת הלחש שלו קודם שיגיע הש"ץ לקדושה.

ארחות	תפלה	יושר
7. היסכנו תפלותיו, אוצר של מלים צפצופה הפה ⁸ חזה מצות תפלה, לכבד פפה וחלב רחוק, הלא ⁹ יספות חטא על פשע כו', עד כאן לשונו. וכל שכן ¹⁰ הבא בתחלה בכוונה באופן שלא יוכל להתפלל רק במהירות עצומה שאי אפשר לכון כלל.	ז. אוצר של מילים צפצופה הפה הזה מצות תפלה? אמרו חז"ל כשאדם נכנס להתפלל באים כנגדו מלאכי השרת ומברכין אותו, וגם הקב"ה מברך אותו, ויצייר נא האדם במחשבתו דבר זה האין נעשה רעש ברקיע כשנכנס לבית המדרש להתפלל, והקב"ה בכבודו ובעצמו שולח לו ברכתו, וגם מלאכיו גבורי כח עושי דברו מתפעלים ונהנים ממנו ומברכים אותו, ומוכן הכל בשמים - לקבל עבודת קרבנותיו (התפלה במקום קרבן) בזרועות פתוחות ולריח ניחוח לפניו יתברך, ואילו כשעומד ומתחיל תפלתו - אהה! מפנה לבו לדברים בטלים והבלי עניניו, ומשליך הכל מאחרי גוו, אין כאן לא טעם ולא ריח, אין עבודה ואין תפלה, רק - פטפוטי דברים ואותיות מקוטעות, כמדבר מתוך השינה ולא יותר, בושה וחרפה! איך מביטים שם על תפלה כזו, ומה אומרים עליו - הזאת נעמי? זה הוא האיש אשר ברכנוהו וחכינו לתפלתו, הנה כשישים אדם על לבו דבר זה כי נורא הוא, ידע איך להתפלל. ('אור יהל', שם).	גדול הוא אשר יודע מה שלפניו, ומשתתף כעם האדם בכל מצוה ומעשה טוב, ויבחר לעצמו כל נתח טוב ושמן - הוא הלב, שמפנהו להרהורי שטות והבל בעת התפלה, ולפני האדם מניח שתי חתיכות שפתי הבשר אשר ירוצו באמירת המילות לבדנה!...
ביאורים		
7. היסכנו תפלותיו. היועילו תפלותיו? [מלשון "הלאל יסכן גבר" (איוב כב)]. 8. הזה מצות תפלה. וכי בכך מקיים מצות תפלה? 9. יספות חטא על פשע. מרבה הוא חטא על פשע, שמלבד שמתפלל ללא כוונה, שבכך הרי הוא מחסר מעצם קיום מצות התפלה, עוד מעיז לעמוד לפני מלך מלכי המלכים היודע מחשבות לבו ולפניו מוציא אוצר מילים כשלבד בל עמו, אשר אין לך זלזול גדול מזה. 10. הבא בתחילה בכוונה באופן שלא יוכל להתפלל רק במהירות. כגון שבא לבית הכנסת באיחור לאחר שהציבור התחילו כבר בתפלתם, או שרוצה למהר לצאת לצורך עסקיו.		

ארחות תפלה יושר עיונים

^(ח)עד קדשה פְּשִׁיתִּחִיל אַחֵר כָּךְ ^(ט)אֲסוּר לוֹ
(לְהִתְחִיל).

שלם שבסוף התפילה.
ב. ואם משער בתפילת שחרית או במנחה, שלא יספיק לסיים שמונה-עשרה עד שיגיע השליח-ציבור לקדושה, ימתין עד שישמע קדושה וברכת הא-ל הקדוש ואז יתחיל להתפלל (ובתפילת שחרית ימתין ב'שירה חדשה'), אך דוקא אם משער שיספיק לסיים שמונה-עשרה קודם שיגיע השליח-ציבור לברכת שומע תפילה, או שיגיע בשוה עם השליח-ציבור לברכת שומע תפילה. ואם משער שלא יספיק, יתחיל להתפלל רק אחרי שיענה מודים עם הציבור (או שיתחיל קודם ויכרע אתם במודים אף כשהוא עומד בברכה אחרת שכורעים בתפילה), וגם אז צריך עדיין לשער שיוכל לשמוע קדיש שבסיום התפילה (כדי לענות יהא שמיה רבא) וברכו, ובימים שיש בהם קריאת התורה צריך שיסיים קודם קריאת התורה.

ג. ואמנם כשחושש שאם ימתין לענות ולשמוע כל הששה דברים יעבור זמן תפילה, או שעומד בתפילת שחרית וחושש לשהות זמן מרובה ב'שירה חדשה', או שאם יתחיל אחרי קדושה הדבר יפריע לו לכוון בתפילה, יכול להתחיל עם השליח-ציבור בשוה וכשיגיע לקדושה יאמר עמו בשוה 'נקדש', 'לדור ודור' וגו' עד הא-ל הקדוש, ואחר-כך ימשיך בתפילת שמונה-עשרה, ובאפשרותו או לסיים תפילת שמונה עשרה קודם שיגיע השליח ציבור לשומע תפילה, ואם לא, צריך לומר עם השליח-ציבור ברכת שומע תפילה, ומודים, או שיכרע אתם במודים, אף כשהוא עומד בברכה אחרת, ובתפילות שיש בהם ברכת כהנים, אם מגיע בשוה עם השליח-ציבור לסיום ברכת הטוב שמך ולך נאה להודות, צריך להמתין, ולענות אמן אחר ברכת הכהנים.

ד. אם מתחיל תפילת שמונה-עשרה בשוה עם הציבור, אף שידע שלא יסיים שמונה-עשרה קודם שיגיע השליח-ציבור לקדושה, יכול להתפלל במתינות ואינו צריך למהר עבור זה.

ה. עד קדושה וכו' אֲסוּר לוֹ לְהִתְחִיל. ואף שהדין הוא שמי שעומד באמצע שמו"ע והש"ץ מגיע לקדושה, שותק ומקשיב להש"ץ, ויוצא ידי חובת קדושה מדין 'שומע כעונה', זהו רק בדיעבד, כשכבר נמצא באמצע שמו"ע, אבל לכתחילה אסור לו להכניס את עצמו למצב כזה, וחייב לחכות מלהתפלל [אלא אם כן השעה עוברת ויפסיד זמן תפלה ע"י המתנתו]. (שיח תפילה עמ' קס"א אות ג).

ו. אֲסוּר לוֹ לְהִתְחִיל. וכל זה הוא למי שמאחר את התפילה, אבל מי שמתחיל להתפלל שמונה-עשרה עם הציבור, אף שדרכו להאריך בתפלתו עד אחרי שמגיע הש"ץ לקדושה, מותר להתחיל להתפלל ביחד עם הציבור ואין לו לחוש למה שאחר כך לא יוכל לקיים מצות

ארחות תפלה יושר עיונים

ח. בְּבִקְרָא יֵשׁ לוֹמַר: "מוֹדָה אֲנִי לְפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ וְאֵלֵינוּ אֲבֹתֵינוּ וְאֵלֵינוּ אֲבֹתֵינוּ וְאֵלֵינוּ אֲבֹתֵינוּ" ¹⁵מֵאַפְלָה לְאוֹרָה.

ט. כְּשֶׁאֹמֵר 'עוֹטֵר יִשְׂרָאֵל בְּתַפְאָרָה' ¹⁶יִמְשֵׁמֶשׁ ¹⁷בְּתַפְלִין.

י. ¹⁸בְּפִרְשַׁת הַתְּמִיד [בְּצִבּוֹר] ¹⁹יֵשׁ ²⁰לְעֹמֵד.

עניית קדושה, היות שכעת חל עליו החיוב להתפלל בציבור, שמעלתה גדולה מאד. [עיין בביאור הלכה סי' קט ס"א ד"ה 'הנכנס' שהסתפק בזה, אך עיין באחרונים שהכריעו שבאופן זה יכול להתפלל כהרגלו, עיין ערוה"ש שם סע' ה, שו"ת שלמת חיים סי' צב, דינים והנהגות פרק ד' אות כב בשם החזו"א].

י. יש לעמוד. רבינו שליט"א כתב על זה בתשובה: כונתי בצבור. (שיח תפילה, עמוד תלח אות כ). [והיינו, כשאומרים יחד בצבור ובקול רם, צריך להיות דוגמת הקרבנות שהיו בעמידה, שכאילו אז מקריבין הקרבן]. ולפי"ז היום שאין מנהגנו לומר פרשת התמיד בציבור ובקול רם, אין צריך לעמוד בפרשת התמיד. (וכן משמע במ"ב מח, א).

ביאורים

15. מאפלה לאורה. מאפלת הלילה לאור היום. 16. ימשמש בתפליין. למרות שעיקר ברכה זו נתקנה על לבישת הכובע שבראשו (כמבואר בשו"ע או"ח מ"ו, א), מכל מקום על ידי שימשמש בתפליין ניכר שמכוון גם על התפילין שנקראים 'פאר', שנאמר (יחזקאל כד, יז) "פארך חבוש עליך", אלו תפילין שהן פאר לישראל, כמו שנאמר (דברים כח, י) "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך", ודרשו חז"ל (מגילה טז, ב) אלו תפילין שבראש, לפי שהן אות לכל כי שם ה' נקרא עליך. 17. בתפליין. של יד ושל ראש. (מ"ב כה יג).

18. בפרשת התמיד. אומרים פרשת התמיד שהיא במקום הקרבת קרבן התמיד, שכן קבלו חז"ל שבזמן שאין בית-המקדש קים ואין יכולים להקריב קרבנות, מי שעוסק בהן ובפרשיותיהן מעלה עליו הכתוב כאילו הקריבום. (מ"ב מח, א). 19. יש לעמוד. מדובר באופן שקורים את פרשת התמיד בציבור ובקול רם, ולא כשקורא ביחידות, כמבואר בעיונים. 20. לעמוד. דוגמת הכהן שהיה מקריב את הקרבנות שהיה בעמידה, שיושב פסול לעבודה (כמבואר בזבחים טו, א).

ארחות תפלה יושר עיונים

יא. בְּשַׁעַת בְּרָכוֹת וְקִדְּשׁ אֶסּוּר לַעֲשׂוֹת
אֶפִּילוּ שׁוֹם מְלֹאכָה קְלָה.²¹

יב. בְּשַׁעַת (י"א) קִדְּשׁ אֶסּוּר²² **אֶפִּילוּ לְהִרְהֵר**
בְּדַבְּרֵי תוֹרָה, וּמַעֲשֵׂה בְּחֶסֶד אֶחָד
שֶׁרָאָהוּ חֲבֵרוֹ לְאַחַר מוֹתוֹ שְׁפָנָיו מוֹרִיקוֹת,
אָמַר לוֹ שִׁזְה עֲנֵשׁ מִפְּנֵי שְׁהָיָה מְדַבֵּר בְּשַׁעַת
קִדְּשׁ (מ"ב ס"י נ"ו סק"א).

שיאמרנה בלב ונפש, ולא רק כמוציא בשפתיו ולבו בל עמו.

בא וראה כמה גדולה מעלת אמירת הקדיש וענייתו היא שמייה רבה מברך, עד שאמרו בזהר הקדוש (בראשית ל"ח): היכלא תנינא קיימא לגו היכלא קדמא כו' ולגו מהי היכלא קיימין כל אינון דמקדשין בכל חילא שמא דמריהון ואתיבו 'אמן' היא שמייה רבא מברך' בכל חילא אלין קיימין לגו האי היכלא וההוא נהורא דכליל כל גוויין נהיר להון וכו'. [תרגום: היכל השני עומד פנימה מהיכל הראשון, ולפנים מאותו היכל עומדים כל אלו שמקדשים בכל כוחם

ביאורים

21. אפילו שום מלאכה קלה. שאם עוסק בדבר אחר, זהו מורה על עשייתו המצוה או הברכה בלי כוונה אלא דרך עראי ומקרה, וזה נכלל במאמר תורתנו "ואם תלכו עמי בקרי" שפירושו, אף ש'תלכו עמי' דהיינו עשיית המצוה, מכל מקום היא בדרך מקרה ועראי, וזה שייך גם בתשמיש קל. ואין צריך לומר שלא יעסוק בדבר שצריך לשום לבו אליו, שבדבר כזה יש טעם נוסף, שמבטל כוונתו בברכה. (ט"ז ומג"א ס"י קצא). והוסיף הט"ז, שיש לזהר שלא לעיין אפילו בדברי תורה בשעה שמברך, כי גם זה מורה על היות הברכה אצלו רק על צד המקרה וההזדמן, ואפילו עוסק בברכה וגם במצוה אחרת עמה אינו נכון כי אחד מבטל חבריו. וכתב המשנה ברורה (כה, נו): ולכן הנוהגים לקפל את הטלית והתפילין בעת שמיעת קדיש - לא יפה הם עושים, כי מאד יש לכוון בענייתו אמן יהא שמה רבא, כי הוא במדרגה גבוהה יותר מקדושה. 22. אפילו להרהר בדברי תורה. משום שצריך לכוון הרבה

ארחות תפלה יושר עיונים

יג. הַמְדַּבֵּר בְּקִבְיּוֹת בְּשַׁעַת שְׁהַצְבּוֹר
שם ריבונם ועונים 'אמן' היא שמייה רבא מברך' בכל כוחם, הללו עומדים בתוך

ההיכל ההוא, ואותו האור שכולל כל הגוונים מאיר להם].

שנינו במסכת ברכות (ג, א): בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ובתי מדרשות ועונין יהא שמו הגדול מבורך וכו'. ובמסכת שבת (קי"ט, ב): ואמר רבי יהושע בן לוי כל העונה אמן יהא שמי' רבא מברך בכל כוחו, קורעין לו גזר דין וכו' ופותחין לו שערי גן עדן. ומעלת אמירת אמן היא שמי' רבא של הקדיש גדולה מכל השבחים בעולם, ואפילו מקדושה שאנו מקדישין אותו כשם שמקדישין אותו בשמי מרום [ושעל ידה אנו מתחברים עם המלאכים אשר ידודון ממתינים בצמאון לשבח זה] הנה אמן יהא שמי' רבא עולה גם על זה [וכן הוא במג"א רס"י נ"ו]. ובסוטה (מח, א. מט, א) אמרו: מיום שחרב בית-המקדש אין לך יום שאין בו קללה ואלא עלמא אמאי קאי (-בזכות מה עומד העולם?) אקדושא דסדרא ועל יהא שמי' רבא דאגדתא [כלומר, על קדושת 'ובא לציון', ועל איש"ר שאומרים בקדיש שלאחר לימוד אגדות חז"ל בציבור]. וכן מבואר בטור (קל"ב) שעניית אמן יהא שמי' רבא משכך הקללות.

סגולה מיוחדת לומר קדיש על הנפטר, שהוא תיקון גדול לנפש הנפטרים, ולא זו בלבד שמצלת את הנפטר מדין הגיהנם, אלא אף בכוחו להעלות אותו גבוה מעל גבוה במעלות הצדיקים בגן עדן, ועל כן אומרים קדיש גם אם הנפטר היה צדיק. (ראה מעשה הידוע בב"י יו"ד שע"ו, ובאור זרוע שבת ס"י נ').

ביאורים

בעניית הקדיש כמבואר בשו"ע (נו, א), ובמשנה ברורה שם כתב: כי אמרו חז"ל: כל העונה "אמן יהא שמה רבא מברך" בכל כוחו, קורעין לו גזר-דינו, ופרשו הראשונים דרוצה לומר "בכל כוחו" - בכל כונתו ובכל איבריו, דהיינו שיאמרנה בלב ונפש ולא רק כמוציא בשפתיו ולבו בל עמו. גם יכוון לשמוע הקדיש מפי השליח-ציבור, כדי שידע על מה הוא עונה "אמן יהא שמה רבא" ואמן שאחר "דאמירן בעלמא" [שאם אינו יודע על מה הוא עונה יש בזה חשש 'אמן יתומה']. וכל-שכן שצריך לזהר מאד ומאד שלא להשיח באמצע קדיש או קדושה [שמלבד שאינו מכוון לשמוע לש"ץ בשעה שמושיח, עונשו גדול] וכמובא במסכת דרך ארץ, שרבי חמא מצא לאליהו בכמה אלפי גמלים טעונים אף וחמה לשלם לאלו. וכל המדבר באלו המקומות, עליו הכתוב אומר "ולא אותי קראת יעקב" [שהנביא מוכיח את ישראל על שאינם קוראים ומשבחים שמו של הקב"ה].

ארחות תפלה יושר

אומרים שבחו של מקום, אפלו כבר אמר זה קדם או שיאמרנה אחר כך, הרי זה מבזה עבודתו של מקום. ומצוה לומר כל דבר ביחד עם העבור במבאר בשלחן ערוך ובכמה מקומות, ובכך עם הדרת מלך, וחו"ל החמירו מאד על הפורש מן העבור.

יד. מצוה²³ לעמוד בשעת קדיש (סי' נ"ז ס"א) וגם בכל דבר שהקנהל נוהגין לעמוד, אפלו אם הוא חמרא בעלמא, מי שיושב - הרי הוא פורש מן העבור, ומבזה כבוד שמים, וגם עובר על מה שאמרו (רא"ז פ"ה)²⁴ אל תהי יושב בין העומדים.

טו. לא יאמרו פסוקי דזמרה²⁵ במרוצה כי אם בנחת (שו"ע סי' נ"א ס"ח)²⁶ שזה כאלו מבזה שבחו של מקום (כ"י).

ביאורים

23. לעמוד בשעת קדיש. עד אחר שיסיים אמן יהא שמיה רבא, ויש אומרים שיש לעמוד עד אמן שלאחר דאמירן בעלמא ואמרו אמן, שכל זה מעיקר הקדיש ויש לעמוד בו (מ"ב נו, סק"ז). 24. אל תהי יושב בין העומדים. שאין זה ממדת דרך ארץ להתנהג אחרת מכולם, וכמו שמסיים שם: "כללו של דבר אל ישנה אדם ממנהג הבריות". 25. במרוצה. שלא ידלג שום תיבה ולא יבליעם, אלא יוציא מפיו כאילו מונה מעות (מ"ב שם סק"ב). בספר קב הישר (פרק לד), מונה עשרה דברים שבית דין של מעלה מנדים עליהם, ואחד מהם הוא האומר שירות ותשבחות במרוצה ואינו מוציא מפיו התיבות בשלימות בשפה ברורה מברוך שאמר עד תפילת ישתבח. 26. שזה כאלו מבזה שבחו של מקום. כתב הב"י (בשם ארחות חיים): ואותם בני-אדם שאומרים במרוצה כשיש שם מנין, אינם עושים כראוי, שמקצירן שבחו של מקום בשביל שאלת צרכם, היש מושל שיתרצה בכך.

ארחות תפלה יושר

טז. ב'ברוך שאמר' יש לעמוד²⁷ ויאחו²⁸ הציצית בידו.

יז. ב'ויברך הוד' יש לעמוד²⁹ עד שיאמר 'אתה הוא ה' האלקים'.

יח. בפסוק 'פותח את ידך'³⁰ צריך לבנון אותו פסוק שמזכיר בו

יב. בפסוק פותח את ידך צריך לבוין פרוש המלים. כתב הטור (סי' נ"א): וצריך לכוון בתהלה לדוד, דאמר רבי אלעזר כל האומר תהלה לדוד בכל יום [שלש פעמים] מובטח לו שהוא בן העולם הבא. ויותר יכוון בפסוק 'פוחת את ידך', שעיקר מה שקבעוהו לומר בכל יום הוא בשביל אותו פסוק שמזכיר בו

שבחו של הקב"ה שמשגיח על בריותיו ומפרנסן.

ובספר אור יחזקאל (אמונה עמ' ק"ב) כתב: עיקר יסוד אמונתנו הקדושה להאמין כי הכל מסור ביד הקב"ה ואין נתון ביד אדם מאומה וכו'. ויסוד אמונה זו היא כל ענין ומסורת התפילה להאמין ולהכיר שהכל ביד הקב"ה ולכן אנו מתפללים ומבקשים ממנו שיתן לנו, שהרי פשוט שאין להקב"ה צורך בתפילה, ועל כרחך ענין התפילה כנ"ל שכיון שאנו מבקשים צרכינו מאת הקב"ה ואנו מגלים בבקשתינו שאין בכחנו ליצור לעצמינו מאומה ורק מהשי"ת מקבלים צרכינו, לכן בשכר ההכרה והנחה זו נזכה מאת הקב"ה שימלא את

ביאורים

27. בברוך שאמר יש לעמוד. בב"ח (סי' נג ס"א) הביא: קבלו אנשי הקבלה, ששבח זה צריך לאמרו מעומד לרמוז שהוא כנגד הצורה העליונה וכו', וקבלנו כי הכלה הכלולה מזמרת לפני המלך העליון שיר זה עם שאר שירות ותשבחות, ע"כ. 28. ויאחו הציצית בידו. טעם הדבר ע"פ סוד. (שער הכוונות). 29. עד שיאמר 'אתה הוא ה' האלקים'. ועד בכלל. וסיבת העמידה עד תיבות אלו היא על פי הסוד, כיון שראשי התיבות שלהם "אהיה", שהוא משמותיו של הקב"ה. (שער הכוונות דרושי תפילת השחר דרוש א'). 30. צריך לבוין. כתב רבינו בחיי שאין די באמירה, אלא שיתבונן מה שהוא אומר ויכיר נפלאות השם. ועוד, שיכיר קצת מחסדי הבורא וקצת מגדולתו, ועל ידי זה יהיה חרד על דבר השם וישמור עצמו מן החטא, ואם עוון בידו ירחיקה וישוב בתשובה שלימה ועל ידי זה יזכה לעולם-הבא. (מ"ב א, יג, מג"א ומחה"ש).

ארחות	תפלה	יושר
כ. ³⁶ אחר ברכו' - דינו ³⁷ כמו באמצע הפרק, ³⁸ כי עקר תקנת ברכו' הוא ³⁹ שיאמר מיד ברכת יוצר אור, ומי שמאחר ואין עומד עדין בברכת יוצר אור כשהש"ץ אומר ברכו - מבטל בידים עקר תקנת ברכו (מ"ב סי' נ"ד סקי"ג) וכל שכן שאסור לבא לאחר ברכו שהוא חייב גמור לשמע, שהרי תקנו פריסת שמע [שחוזרין לומר ברכו לאחר התפלה] בשביל אלו שלא שמעו ברכו.		
כא. ⁴⁰ בברכות קריאת שמע ובקריאת שמע יש לישוב עד תהלות', ⁴¹ ומשם יש לעמוד (רמב"ם רפ"ט מתפלה ומ"ב סי' נ"ט סקי"ב).		

ביאורים

36. אחר ברכו. פירוש, אחר ששמע מהש"ץ ברכו, אף שלא התחיל עדיין ברכת יוצר אור.
 37. כמו באמצע הפרק. של ברכת יוצר, כי משם ואילך הוא כהתחלת ברכת יוצר. 38. כי עיקר תקנת ברכו וכו'. פירוש, כי עיקר כונת השליח-ציבור מה שאומר "ברכו את ה'" היינו שיברכוהו אחר כך בברכת יוצר. מטעם זה כתב השו"ע (סט, א): אם יש בני-אדם שהתפללו כל אחד בפני עצמו ביחיד ולא שמעו לא קדיש ולא קדושה, עומד אחד מהם ואומר קדיש וברכו וברכה ראשונה יוצר אור, והטעם שצריך שיאמר גם ברכת יוצר אור, מפני שלא יהיו נראין ככופרין ח"ו שאומר להם לברך ואין אחד מהם מברך. (מ"ב). 39. שיאמר מיד וכו'. וכן לאחר ברכו של ערבית, דינו כאמצע הפרק, מהטעם שכתב כאן, וצריך להיזהר מאד שלא להפסיק בדיבור אחר ברכו של ערבית אפילו קודם שהתחיל לברך ברכה ראשונה אם דעתו להתפלל אז ערבית. 40. בברכות ק"ש וכו'. במשנה ברורה (נט, יב) כתב שהקדושה שאומרים ביוצר אור, אם אפשר טוב לאמרה מיושב. וי"א דוקא מיושב (שעה"צ), וי"א על כל ברכות ק"ש לאמרם דוקא מיושב (ליקוטי מהרי"ח, זה השולחן - לדעת האר"י ע"ש). 41. ומשם יש לעמוד. מהרי"ל היה נוהג לעמוד בשחרית לתפילת שמונה-עשרה כשהתחיל הש"ץ תהלות לאל עליון (מ"ב צה, ג).

ארחות	תפלה	יושר	עיונים
³¹ פירוש המלים, ³² ואם לא כגון ³³ צריך לחזור ³⁴ משם והלאה.			בקשתינו. ומובא בגמרא (ברכות ד, ב): "כל האומר 'פותח את ידיך' שלש פעמים ביום הרי זה בן עולם הבא". וצריך ביאור מה היא המעלה המיוחדת באמירת פותח את ידיך. ונראה ביאור הדברים, שכל האומר 'פותח את ידיך' ומשביע לכל חי רצון, דהיינו שאומר ומכוון יסוד זה של אמונה בהשגחתו יתברך שהקב"ה הוא המשביע לכל חי זון ומפרנס מקרני ראמים עד ביצי כנים, ממילא זוכה להיות בן העולם הבא, כי עולם הבא ניתן לאדם המאמין בהשגחתו הפרטית. ולפי זה כמה פשוט שאין כוונת דברי חז"ל לאומר שלש פעמים ביום ללא כוונה ותשומת לב כי ללא כוונה והבנה אין משתנה לבו ומחשבתו ונשאר במחשבות המינות והאפיקורסות כלעיל, ע"ש.
יט. ב'ישתבח' ³⁵ יש לעמוד.			

ביאורים

31. פירוש המלים. שהקב"ה משגיח על בריותיו זון ומפרנס אותם. 32. ואם לא כיון. והמשיך בתפלתו. 33. צריך לחזור. כיון שעיקר מה שקבעו לומר "תהלה לדוד" בכל יום הוא בשביל אותו פסוק, שמזכיר בו שבחו של הקב"ה שהוא משגיח על בריותיו ומפרנסן, לכן אם לא כוון בפסוק זה, צריך לחזור ולאמרו. 34. משם והלאה. עיין בחיי אדם שהביא בשם הלבוש שצריך לומר מפסוק "פותח" עד סוף המזמור כסדר, שכיון שאחד הטעמים שהאומר מזמור זה מובטח לו שהוא בן עולם הבא, הוא מפני שמזמור זה כתוב כסדר אל"ף ביי"ת, ולכן גם כשחוזר צריך לומר דוקא בסדר זה. ואם לא נזכר עד שכבר אמר מזמורים אחרים ואין לו שהות לחזור, מכל מקום יאמר אחר התפלה מפסוק "פותח" עד סוף המזמור. 35. יש לעמוד. במ"ב (נג, א) כתב בשם עטרת-זקנים שנוהגים אנשי מעשה לעמוד כשאומרים ישתבח, בין בשבת בין בחול, ואפילו ביחיד. או משום שמחשיבים את ברכת ישתבח לדברים שבקדושה שצריך לעמוד בהם, או משום שנחשבת לברכת המצוות שלכתחילה יש לברכם מעומד. (עי' מ"ב ח, ב) ובסידור בית יעקב כתב הטעם על פי קבלה שי"ג שבחים שבישתבח מכוונים ליי"ג ברוך שבברוך שאמר, ובשתיהן יש לעמוד. ובמקור חיים (נג, א) כתב הטעם, ש'ברוך שאמר' ו'ישתבח' הן שתי ברכות שתקנו חז"ל לפני פסוקי-דזמרה ואחריהן, ומכיון שעומדים בברוך שאמר תקנו לעמוד בישתבח כדי שלא יזלזלו בה. (טעם נוסף - עי' הגה"מ תפילה פ"ז אות ע').

ארחות תפלה יושר עיונים

כב. בקריאת שמע ^(י) יאחז הציצית
בשמאלו ^(יד) ⁴² בין זרת לקמיצה
כנגד לבו, וכשמגיע לפרשת ציצית ⁴⁴ יטלם
בשתי ידיו נגד עיניו, וכשמגיע לוראיתם
אותו יתנם על עיניו.

יג. יאחז הציצית. כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א, ג', ענף א') שלדעת 'הגהות אשרי' שכתב "קטן היודע להתעטף (שמאז חובה על אביו לחנכו בציצית, כנפסק ברמ"א סי' י"ז סעיף ג') - הוא שיועד לאחוז הציצית

בשעת ק"ש", מסתבר שמצות האחיזה היא מן התורה, וזה חלק ממצות ציצית, שאם לא כן לא היה שייך לקבוע את גיל הקטן החייב בציצית על פי ידיעת האחיזה.

בשו"ת ובחרת בחיים (להגר"ש קלוגר, סימן כח) כתב, שדברי הזוהר (פרשת שלח, הובא במ"ב כד, ג), שהקורא קריאת שמע בלא ציצית, כמעיד עדות שקר בעצמו, (וביאר המ"ב שם, מפני שקורא פרשת ציצית ואינו מקיים בפועל מה שקורא) היינו כשלוש בגד של ארבע כנפות ואינו נוטל בידו, זהו כמעיד עדות שקר, שהרי נאמר "וראיתם אותו", ואם אינו אוזן כדי לראותו נחשב כמעיד עדות שקר.

יד. בשמאלו. כתב רבינו שליט"א (בקונטרס איש אטר, הנדפס בספרו מסכת תפילין, עמוד סח), שגם איטר יד יאחז הציציות ביד שמאל, שהרי צריך לאוחזה כנגד ליבו, וא"כ אין חילוק בין איטר לאחר, שלבו ולב כל אדם בצד שמאל.

ביאורים

42. בשמאלו. כתב השו"ע (כד, ב): מצוה לאחוז הציצית ביד שמאלית שהיא כנגד לבו (שאף הוא בצד שמאלו של האדם) בשעת קריאת שמע, רמז לדבר "והיו הדברים האלה וגו' על לבבך", (שמפרש בדרך רמז ש"הדברים האלה" היינו הציצית יהיו כנגד לבבך). מקורו במדרש שוחר טוב על תהלים (לה, ב) ובילקוט תהלים, רמז תשכ"ג: אמר דוד אני משבחך בכל איברי וכו', הציצית אני משים כנגד הלב כל זמן שאני קורא ק"ש, שנאמר וכו'. כתב שו"ת ריב"ש, סימן תפו, שמנהג זה מבטא את חביבות המצוה. **43. בין זרת לקמיצה.** על פי כתבי האר"י ז"ל (שער הכוונות דרושי עלינו לשבח דרוש א'). **44. יטלם וכו'.** יקח הציצית גם ביד ימין ויביט בהם. **45. וכשמגיע לוראיתם אותו וכו'.** כ"כ בשו"ע (כד, ד) וז"ל: יש נוהגין להסתכל בציצית כשמגיע ל"וראיתם אותו" וליתן אותם על העינים, ומנהג יפה הוא וחבובי מצוה.

ארחות תפלה יושר

כג. יאחז הציצית עד ונחמדים לעד. ⁴⁶

כד. בשמונה-עשרה יתן ידיו על לבו, הימנית על השמאלית
והאגודלים יכף לפנים. ⁴⁸

כה. במודים צריך לשוב ⁵⁰ עד שיתפקקו כל חליות שבשדרה [ומי שאינו עושה כן נעשה שדרו נחש לאחר שבע שנים למותו
כמ"ש ⁵¹ **בגמ' (ספ"ק דב"ק).**

ביאורים

46. יאחז הציצית. ויהיו בידו הציצית עד שמגיע ל'נאמנים ונחמדים לעד' ואז ינשק הציצית ויסרים מידו (מ"ב כ"ד סק"ד, מכתבי האר"י ז"ל הנ"ל). על טעם נישוק הציציות במלה 'לעד', כתב מדרש תלפיות (ערך על טעם נישוק הציציות במלה 'לעד', כתב מדרש תלפיות (ערך כוונה) כי 'לעד' בגימטריא 104 כמספר הציצית: 4 ציציות ובכל אחת 8 חוטים, הם 32, כל חוט צריך להיות שזור לפחות משני חוטים, הרי 64, ובכל ציצית 5 קשרים כפולים שהם 10, ובארבע ציציות 40 קשרים, סך הכל 104, כמנין 'לעד'. **47. ידיו על לבו הימנית על השמאלית.** על פי השו"ע (צה, ג). מסברא הוא כיון שבכל מקום ימין חשובה יותר מהשמאל, או שהוא רמז להכנעת היצר הרע הנרמז בצד שמאל (ב"י ד"ה כתב הרמב"ם). ועל דרך האמת הוא רמז להגביר מידת הרחמים על מידת הדין (דרכי משה אות ג'). ולטעם זה כתב רבינו שליט"א (בקונטרס איש אטר, הנדפס בסוף מסכת תפילין, אות כ') שגם איטר יד ינהג בזה כשאר בני אדם. **48. והאגודלים וכו'.** כן כתב המ"ב (צה, סק"ו) בשם הרמ"ק שיכוף האגודל בתוך פיסת היד, וגם זה מטעם הנזכר לכלול הדין ברחמים. **49. במודים צריך לשוב.** במ"ב (קי"ג סק"ב) נתבאר שכשאומר "מודים" יכרע ראשו וגופו כאגמון (-קנה רך שראשו כפוף) בבת אחת, ויעמוד כך בשחיה עד שאומר השם ואז יזקוף (על שם הכתוב 'השם זוקף כפופים'). **50. עד שיתפקקו וכו'.** פירוש, שיעור הכריעה הוא שיתכופף עד שיבלטו בגבו "קשרי" כל חוליות שבשדרה (ויעשה עצמו כקשת. רמב"ם הל' תפילה ה, יב). **51. כמרא ספ"ק דב"ק.** שם (ב"ק טז, א) אומרת הגמרא: אם לא כרע במודים, נעשה שדרו נחש לאחר

ארחות

תפלה

יושר

כו. בין שמונה-עשרה עד אחר תחנון⁵² אסור להפסיק בדבור.

כז. שלש פסיעות כל אחת בארץ הרגל⁵⁴ לא פחות ולא יותר,

ביאורים

שבע שנים (מפטירתו). והוא מדה כנגד מדה שהיה לו לכרוע ולזקוף כנחש [כמו שאמרו בברכות (יב, ב): "רב ששת כי הוה כרע כרע כחזרא, כי זקיף זקיף כחויא", ופירש רש"י, רב ששת כשהיה כורע - כורע "כחזרא", כשבט שביד האדם שאדם חובטו כלפי מטה בפעם אחת, כך יכרע במהירות בפעם אחת. וכשהוא זוקף, היה זוקף כמו נחש, דהיינו מעט מעט בנחת, ראשו תחלה ואחר כך גופו, (כמו הנחש כשהוא זוקף מגביה ראשו מעט ואחר כך גופו מעט מעט), כך שלא תיראה כריעתו עליו כמשוי שהוא מבקש להיפטר ממנו] והוא לא עשה כן לכן נעשה שדרו נחש (טור). 52. אסור להפסיק בדיבור. שהנפילת אפים היא המשך התפילה, וכעין תפילה ארוכה (ארחות חיים, הובא בב"י ד"ה וכתבו). במ"ב (קלא, סק"א) כתב בשם הבית יוסף שעל ידי שמפסיק בדיבור בין תפילה לנפילת אפים, אין תחינתו שמתחנן בנפילת אפים מתקבלת כל כך. ובחיי אדם (ח"א לב, לג) כתב כי 'נפילת אפים' הוא גמר התיקון של שמונה-עשרה, כידוע ליודעי חן. וברקאנטי כתב: בפסוק (במדבר טז, כב) 'ויפלו על פניהם' נרמז סוד גדול בנפילת אפים, כי לעולם צריך לכוון בתחינה, וטוב לעשותה אחר התפלה בסוד סומך גאולה לתפלה, לחבר את האהל להיות אחד. 53. שלש פסיעות. בבית יוסף (ד"ה כתב) הביא כמה טעמים מדוע דוקא שלש פסיעות, ומהרש"א (חי' אגדות יומא נג, ב) כתב טעם משום שאמרו חז"ל (שה"ר ג) שבזכות שלש פסיעות שרץ נבוכדנצר לכבוד השם יתברך זכה להחריב בית המקדש, ולכן אנו פוסעים שלש פסיעות ומתפללין שיבנה בית המקדש. 54. לא פחות ולא יותר. בשו"ע (קכג, ד) כתב: "מי שמוסיף על שלש פסיעות, הוי יוהרא" [דרך גאווה]. וביאר במ"ב (שם סק"יז): שנראה שהוא חולק כבוד לשכינה בכריעתו יותר משאר בני אדם. עוד מובא ברמ"א (שם, ג): ולתחילה לא יפסיע פסיעות גסות יותר מזה. וביאר במ"ב (שם ס"ק ט"ז) משום שתפילות כנגד תמידים תקנום ולכן צריך לנהוג כמו כהנים בעבודתן, ולכן לא יפסיע פסיעות גסות יותר, ועוד שאם פוסע פסיעות גדולות הרי זה נראה כרץ מלפני המלך. בביאור הגר"א מדמה דין זה למה שנתבאר (בשו"ע צ, יב ומ"ב) שכשיוצא מבית הכנסת אסור לו לרוץ ולא לפסוע פסיעה גסה, לפי שמראה עצמו שהעיכו בביית הכנסת דומה עליו כמשאוי.

עיונים

ארחות

תפלה

יושר

וצריך לפסע שלש פסיעות בכריעה אחת. כשאומר 'עושה שלום במרומיו'⁵⁵ משתחוה לשמאל, ⁵⁶הוא יעשה שלום עלינו משתחוה לימין, ועל כל ישראל משתחוה לפניו.

כח. ⁵⁷אסור לדבר בשעת חזרת הש"ץ ואפילו לומר תחנונים או ללמוד (סי' קכ"ד סק"ז). והלומד או קורא הפרשה בשעת חזרת הש"ץ וקדיש, ^(כ)לא די שלא יקבל שחר, ⁵⁸רק יקבל ענש על כך, ⁵⁹ועל זה נאמר "הוי מושכי העון בחבלי

כי בא זה ואיבד את זה.

ביאורים

55. משתחוה לשמאל. שהמתפלל רואה עצמו כאילו שכינה ממול פניו, ושמאל האדם הוא צד ימינו של הקדוש ברוך הוא, ולכן יכרע קודם לימין הקב"ה שהוא שמאל שלו ואחר כך לשמאל הקב"ה שהוא ימין שלו. (מ"ב סק"ד). 56. הוא יעשה שלום עלינו משתחוה לימין. שלא כהאומרים, בשעה שכורעים לשמאל, 'עלינו ועל כל ישראל', אלא 'ועל כל ישראל' יאמר כשמשתחוה לפניו. 57. אסור לדבר בשעת חזרת הש"ץ. מפני שיש לפנות הלב לשמוע כשמשבחים להקב"ה (ר"י). ואפילו אם ירצה ליזהר בסוף כל ברכה לכוון ולענות אמן שלא תהיה אמן יתומה, יש לו לשתוק ולא לשוח (מ"ב שם ס"ק כ"ו). 58. רק יקבל עונש על כך. כתב באליה רבה בשם הכל בו, אוי להאנשים שמישיחים בעת התפילה ומזלזלים בכבודו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, כי ראינו כמה בתי כנסיות נחרבו בשביל עוון זה, ויש למנות אנשים ידועים להשגיח על זה, ויגירו במי שמישח (מ"ב שם ס"ק כ"ז). 59. ועל זה נאמר הוי מושכי העון וגו' עי' ברכות כ"ד, א'. בגמרא שם מדובר באדם שהיה

ארחות	תפלה	יושר
כט. הגומר שמונה-עשרה ⁶⁰ אסור לו' להחזיר פניו לצבור עד שיגמר הש"ץ (סי' קכ"ג ס"ב).	ל. ב'והוא רחום' ⁶¹ יש לעמוד.	לא. בתחנון ⁶² יש לישוב עד ⁶³ ואנחנו לא נדע', ⁶⁴ וכשפגיע ל'מה נעשה' יעמוד.

ביאורים

60. אסור לו להחזיר פניו לציבור. אף על פי שעדיין עומד במקום שכלו פסיעותיו שפסע אחר תפילתו, לא יחזיר פניו לציבור שאחריו דהיינו לצד מערב כל זמן שלא סיים השליח-ציבור תפילה של לחש, כי יגרום בזה ביטול כוונה להמתפללים על ידי שמסתכל בהם, וגם שיחשדוהו שדילג כיון שמסיים קודם שסיימו שאר המתפללים תפילתם (מ"ב קכ"ג ס"ק י"ב). הלבוש (ס"ו) כתב טעם נוסף, שכשמחזיר פניו נמצא שהופך עצמו מהשכינה שהציבור עומדים לפניו יתברך. 61. יש לעמוד. מפני שאומרים בו "חטאנו" וידי צריך לומר מעומד (כנפסק בשו"ע סי' תרו"ס"ג), ואם ישב י"א שנקרא פורץ גדר. (קלד, א, ומ"ב סק"ד). 62. יש לישב. עיין רמב"ם (פ"ט מהלכ' תפילה הלכ' ה) "ישב ויפול על פניו הוא וכל הציבור". כתב הבית יוסף שהטעם שיש לאומרו מיושב דוקא הוא על דרך הקבלה (מ"ב קלא, סק"י). בלבוש כתב שכן הוא ההכנעה יותר, וגם יש בו סוד. 63. ואנחנו לא נדע. מקור הפסוק 'ואנחנו לא נדע מה נעשה כי עליך עינינו' הוא בדברי הימים (ב' כ יב) שאמר יהושפט לפני המלחמה עם עמון ומואב (הרוקח). טעם המנהג לומר ואנחנו לא נדע, כתב המ"ב (קלא, סק"ט): לפי שהתפללנו בכל ענין שיוכל אדם להתפלל, תחילה התפללנו בשיבה (לפני שמו"ע), ואח"כ בעמידה (בשמו"ע), ואח"כ בנפילת אפים, כמו שעשה משה רבינו ע"ה, שנאמר (דברים ט, ט) 'ואשב בהר' וגו', 'ואנכי עמדתי בהר' וגו' (שם י, י), 'ואתנפל לפני השם' וגו' (שם ט, יח), ומאחר שאין בנו כח להתפלל בענין אחר, אנו אומרים ואנחנו לא נדע מה נעשה כי עליך עינינו. 64. וכשמגיע ל'מה נעשה' יעמוד. בערוך השלחן (סע' ט) כתב:

עיונים	יושר	תפלה	ארחות
טז. במדרש רבה פרשת בלק, לשון המדרש שם: שנו רבותינו, שני חכמים עמדו בעולם, אחד מישראל ואחד מאומות העולם, אחיתופל מישראל ובלעם מאומות העולם, ושניהם נאבדו מן העולם כו' למה שלא היתה מתנתן מן הקב"ה אלא חוטפין אותה להם. כתב מו"ר שליט"א ב'טעמא דקרא' (פרשת בלק): וקשה, איך אפשר לחטוף בעצמו חכמה הא כתיב 'כי השם יתן חכמה' וגו' 'יהב חכמתא' וגו' (והרי אחיתופל גדול בתורה הי'), אבל יש לפרש, שכבר הבטיחו חז"ל (מגילה ו') 'יגעתי ולא מצאתי אל תאמין' ולכך כל המתייגע בתורה זכותו שידע ויחכם, אבל אם אין לומד בדרך שהקב"ה רוצה כגון הלומד בתשעה באב ובימי אבלות או בליל שבת לאור הנר או לאור שנעשה באיסור ע"י ישראל או שלומדים ומהרהרין דברי תורה במקומות האסורין בהרהור או באמצע התפלה וחזרת הש"ץ וקדיש שכל זה אסור ע"פ דין, כל זה נקרא שחטפו החכמה לעצמן ולא מהקב"ה ולכך חכמה כזו לא תצלח (וכעין שאמרו בגמרא 'שלא בירכו בתורה תחלה', וכמדומה שקצת מזה שמעתי). עכ"ד.	הַשְׁוֹא" (עי' ברכות כ"ד ב'). וְתוֹרָה כְּזוֹ לֹא תַעֲלֶינָה כְּמוֹ שֶׁפָּתַח בְּמִדְרַשׁ רַבָּה פְּרָשְׁת בְּלָק, וְאִפְשָׁר וְאֶפְלוּ דִיעֵבֶר לֹא יֵצֵא יְדֵי 'שְׁנַיִם מִקְרָא' וְדִהוּי מִצְוֵה הַבָּאָה בְּעֵבֶרָה (עי' שו"ח אות מ' כלל ע"ז סק"ג ד"ה ואהיהא גי' שבלי הלקט ועי' ס"ח סי' תשע"ב ובהנהגות הרחיד"א שם), וְגַם אָסוּר לְהַפְסִיק בֵּין שְׁמוֹנֶה-עֶשְׂרֵה לְתַחֲנוּן בְּמִכְאָר בְּשִׁלְחַן עֲרוּךְ.		

ביאורים

קורא קריאת שמע ולא פסק קריאתו כשהגיע למקום מטונף אלא המשיך וקרא, לדעת רב יוסי, עליו הפסוק אומר (ישעיה ה, יח): "הוי מושכי העון בחבלי השוא" - כלומר, אוי לאותם המושכים העון על עצמם בחבליים שאינם חזקים וקלים להנתק, אף זה שקורא ק"ש במקום מטונף, הרי על ידי דיבור קל [קריאת שמע] הוא מושך עון על עצמו (עפ"י רש"י שם). כמו כן, המדבר או אף הלומד או קורא הפרשה בשעת חזרת הש"ץ וקדיש, יקבל עונש, ועל זה נאמר הוי מושכי העון וגו', שעל ידי דיבור קל [שמדבר או קורא בשעת חזרת הש"ץ וקדיש] הוא מושך עון על עצמו.

ארחות

תפלה

יושר

לב. ⁶⁵ ב'אשרי' וְכֵן לְצִיּוֹן יֵשׁ לְיֹשֵׁב (חוץ מקדושה וְדָסְדָרָא שְׁמִנְהִינּוּ
עַל פִּי הַחַזוֹן"א ⁶⁶לְעִמּוֹד) (רמב"ם פ"ט מתפלה ה"ה ע"ש ומ"ב סי' תפ"ט בה"ל
ד"ה ומצוה בשם רי"צ גאות. ומש"כ בתשו' ר"י מייגס סי' קל"א ש"ש לְעִמּוֹד לְכַתְּחִלָּה,
הֵינּוּ הַשֵּׁי"ץ ע"ש).

לג. ⁶⁷ ב'עלינו' ⁶⁸יֵשׁ לְעִמּוֹד.

לד. אֵלּוּ צְרִיכִין עֲמִידָה: בְּרוּךְ שְׁאֹמֵר, וְיִבְרַךְ דָּוִד עַד שְׁיֹאמַר אֶתָּה
הוּא ה' הָאֱלֹקִים, יִשְׁתַּבַּח, שְׁמוֹנָה-עָשָׂרָה מִתְּחִלּוֹת כו', ⁶⁹קְרֹשָׁה,
בְּרַבַּת כְּהָנִים (בֵּין הַכֹּהֲנִים בֵּין הַשּׁוֹמְעִים), עֲלֵינוּ, ⁷⁰כְּשִׁמוּצִיאִין

ביאורים

והטעם נראה לי על-פי מה שכתבנו (בטעם מדוע אומרים 'ואנחנו לא נדע'), דהתפללנו
בכל אופן היכולת, בישיבה בעמידה ובנפילה, ולכן עתה מרמזים לזה, הלא נפלנו וישבנו
ועמדנו ומה נעשה עוד, ועתה רק עליך עינינו זכור רחמך. עכ"ד. ⁶⁵ באשרי וְכֵן לְצִיּוֹן
יֵשׁ לְיֹשֵׁב, במכתב כתב מו"ר שליט"א שמקור דין זה ברמב"ם הלכות תפילה (פ"ט הלכה
ה'), שכתב: ואח"כ (לאחר נפילת אפים) יעמוד שליח צבור וכו' ואומר וכו' תהלה לדוד וכו'
הוא עומד והן יושבים והם קוראין עמו ואח"כ אומר וְכֵן לְצִיּוֹן גואל וכו' ואני זאת בריתי
אותם וכו' ואתה קדוש וכו', עיי"ש. ⁶⁶ לְעִמּוֹד, בספר 'תשובות הגר"ח קניבסקי שליט"א'
(עמוד ר"ג תשו' שע"ה) נשאל מו"ר שליט"א, מה המקור לעמוד בקדושה דסידרא (לפי
החזו"א). תשובה: ביאור הגר"א על מגילת אסתר. ⁶⁷ ב'עלינו'. עיין ברמ"א (קלב, ב) ובמ"ב
(סק"ח) שיש לאמרו בכוונה ובאימה ויראה כי כל צבא השמים שומעים והקב"ה עומד עם
פמליא של מעלה וכולם עונים אשרי העם שככה לו. ⁶⁸ יֵשׁ לְעִמּוֹד, כיון שיש בו שבח
גדול, ועוד ש'עלינו' עולה בגימטריא 'ומעומד' (כלבו, הובא ברמ"א). ⁶⁹ קְרֹשָׁה, כיון
שאומרים בו 'כשם שמקדישים אותו בשמי מרום' (מ"ב). וי"א לעמוד עד הא-ל הקדוש (א"ר
וערוה"ש). ⁷⁰ כְּשִׁמוּצִיאִין וכו', בשו"ע יו"ד (רפב, ב) כתב: הרואה ס"ת כשהוא מהלך חייב

ארחות

תפלה

יושר

וּמִכְנִיסִים הַסֵּפֶר תּוֹרָה עַד שֶׁתְּתִיחַ בְּמִקּוֹמָה, וְהוּא רַחוּם, תַּחֲנוּן מ'מָה
נַעֲשֶׂה', ⁷¹הִלֵּל, אֶל אֶרֶץ אֲפִים, ⁷²בְּרַבַּת מִגֵּן אֲבוֹת, ⁷³וְיִכְלוּ, ⁷⁴כְּשִׁמְכִרְכִּין
הַחֲדָשׁ, ⁷⁵וְהוּי, קְדוּשָׁה לְבָנָה, פָּסוּק 'וְהָיָה נָעִם' בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת, (כ"ז מבואר
במ"ב) וְיֵשׁ אֲוִמְרִים ⁷⁶שְׁסִמִּיכָה דִּינָה כִּיִּשְׁיכָה בְּכָל הַדְּבָרִים. כְּתַב הַרְמ"א:
⁷⁷בְּשַׁעַת קְדִישׁ יֵשׁ לְעִמּוֹד וְכָל שָׁבֵן ⁷⁸בְּבִרְכּוֹ וְקִרְשָׁה. כְּשִׁאֲרוֹן הַקְּדִישׁ
פְּתוּחַ נוֹהֲגִין לְעִמּוֹד (מ"ב).

ביאורים

לעמוד לפניו ויהיו הכל עומדים עד שיעמוד זה שמוליכו ויגיענו למקומו או עד שיתכסה
מעניניהם. ואין להשען על דבר מה, ש'סמיכה' כישיבה (מ"ב קמו, יז). ⁷¹ הִלֵּל, לפי שהלל,
עדות שבחו של מקום ונפלאותיו ונסים שעשה לנו, ומצות עדות בעמידה, וכן כתוב בהלל
"הללו עבדי ה' שעומדים" (מ"ב תכב, כח). ⁷² בְּרַבַּת מִגֵּן אֲבוֹת, וכל הקהל צריכים לעמוד
כשאומרים אותה שהרי היא כנגד שבע ברכות שמונה-עשרה [כיצד: מגן אבות בדברו - נגד
מגן אברהם, מחיה מתים במאמרו - נגד מחיה המתים, האל הקדוש שאין כמוהו - נגד האל
הקדוש, המניח לעמו וכו' - נגד רצה נא במנוחתנו, לפנינו נעבוד ביראה - כנגד 'רצה' שהיא
עבודה, ונודה לשמו - כנגד מודים, לאדון השלום - כנגד שים שלום], (א"ר ופמ"ג סי' רס"ח)
⁷³ וְיִכְלוּ, לפי שבזה אנו מעידים להקדוש-ברוך-הוא במעשה בראשית, ועדים מעידים
בעמידה, כדכתיב "ועמדו שני האנשים" (מ"ב רסח, יט). ⁷⁴ כְּשִׁמְכִרְכִּין הַחֲדָשׁ, מ"ב סימן
תי"ז סק"א, וז"ל: ומכל מקום נהגו לעמוד בשעת אמירת 'ראש-חודש פלוני ביום פלוני',
דוגמת קידוש החודש שהיה מעומד [מגן אברהם]. ⁷⁵ וְהוּי, סימן תר"ז ס"ג. ובמ"ב שם
סק"י כתב הטעם, דהכי הווי הכנעה טפי ומתודה בלב שלם. ⁷⁶ שְׁסִמִּיכָה דִּינָה כִּיִּשְׁיכָה, אדם
הנשען (-הנסמך) על קיר, עמוד או חפץ שאם ינטל אותו הדבר יפול האדם, כלומר שלולא
הישענותו לא יוכל להחזיק מעמד - דינו כיושב. (טור ושו"ע סי' קמ"א, מג"א סי' תכ"ב).
⁷⁷ בְּשַׁעַת קְדִישׁ, עד אחר שיסיים אמן יהא שמה רבא, ויש אומרים לעמוד עד 'דאמירן
בעלמא ואמרו אמן'. וי"א דוקא אם כבר עמד מקודם אסור לו לישוב אבל אין צריך לעמוד
מלכתחילה, וראוי להחמיר לעמוד לכתחילה, שאפילו עגלון מלך מואב שהיה נכרי - קם
מעצמו כשאמר לו אהוד "דבר אלקים לי אליך", ק"ו אנחנו עמו וצאן מרעיתו. ⁷⁸ בְּבִרְכּוֹ
וְקִרְשָׁה, שכן הם נקראים 'דבר שבקדושה', ובהם עומדים מעיקר הדין (כמבואר בסימן נו

ארחות תפלה יושר

עיונים

לה. פתבו הפוסקים (ביאור הלכה סי' קכ"ח סכ"ד) דמי שאין נכנס לבית הכנסת לשמע ברפת כהנים אינו בכלל ברכה, (ולא דמי לעם שבשדות דאניסי) פיון שאין הברכה חשובה בעיניו לבא ולשמע, וכל שכן הבורח מבית הכנסת לפני ברפת כהנים, ועל זה נאמר "ולא חפץ בברכה ותרחק מפניו".

לו. כל הפוסקים שאומרים בשעת הוצאת ספר תורה והכנסתה והגבהתה יש לו יסוד בש"ס ופוסקים⁸⁰ (ועי' מס' סופרים פי"ד) וחס ושלום לזלזל בזה.

יז. דמי שאין נכנס וכו'. בשו"ע (קכח, כד): עם שאחורי הכהנים אינם בכלל ברכה [בגמרא (סוטה לח, א) מובא, שברכת כהנים צריכה להיות פנים כנגד פנים, ככתוב (במדבר ו, כג) 'אמור להם', כשם שאדם האומר דבר לחבירו עומד כשפניו כלפי חבירו, כך הכהנים האומרים את הברכה צריכים לעמוד כשפניהם מופנים אל מול פני העם המתברכים] וכו', אם הם אנוסים, כגון עם שבשדות שהם טרודים במלאכתם ואינם יכולים לבוא, הם בכלל ברכה. עכ"ל. אבל בלא אנוסים

(שיכולים לבא לפני הכהנים) אפילו עומדים בבית הכנסת אלא שהם עומדים במזרח מאחורי הכהנים אינם בכלל ברכה, שבזה שאינם עומדים מול הכהנים - מראים בעצמם שאין הברכה חביבה להם, וכל שאינו רוצה בקבלת הברכה אינו בכלל ברכה (מ"ב). ובביאור הלכה (ד"ה אם) כתב: שלפי טעם זה הוא הדין אם הוא בעיר ויושב בביתו ואינו הולך לבית הכנסת בעת נשיאת כפיים, גם כן אינו בכלל ברכה, ואפילו ביתו היה עומד נגד פני הכהנים ומתקיים דין פנים כנגד פנים - אינו בכלל הברכה שמראה בזה שאין הברכה חשובה לפניו לבוא ולשמוע.

ביאורים

ס"א. 79. דאניסי. שהם אנוסים, מאחר והם טרודים במלאכתם ואינם יכולים לבא. 80. ועי' מס' סופרים פי"ד. שם הביא התפלות והפוסקים שיש לאמרם בשעת הוצאת ס"ת והכנסתה והגבהתה.

ארחות תפלה יושר

עיונים

לז. אין לחלץ התפלין⁸¹ עד אחר הקדיש של עלינו (סי' כ"ה סי"ג ובמ"ב שם), ויותר טוב שלא לחלץ⁸² עד שיוצאין מבית הכנסת. ואסור לחלץ התפלין בשעת הקדיש, ⁸³שאסור לעשות אפלו מלאכה קלה בשעת הקדיש (שם מ"ב סקנ"ז) ⁸⁴ובסידור הגר"א כתב שאסור לחלץ התפלין בבית הכנסת בפני הארון קדש דלא גרע ⁸⁵מחולץ לפני רבו דאסור, ולכן יצא מבית הכנסת עם התפלין.

לח. הא דהתירו לצאת אחר קדשה דסדרא וקדיש של עלינו הוא דוקא בהולך באקראי ולא יזה צרך נחויץ, אבל ההולך בקביעות

ביאורים

81. עד אחר הקדיש של עלינו. הרמ"א (כה, יג) כתב: ויש מי שכתב על צד הקבלה שלא לחלוץ עד שאמר בהם [כלומר, בתפילין כשהם עליו] שלש קדושות וארבעה קדישים, דהיינו לאחר קדיש יתום, והכי נוהגים המדקדקים. עכ"ד. ובמ"ב ס"ק נ"ו כתב: משמע מפרי-מגדים ושאר אחרונים דבמקומות שנוהגים לומר קדיש יתום בכל יום אחר עלינו, טוב שלא לחלוץ עד אחר קדיש יתום. 82. עד שיוצאין מבית הכנסת. "יש נוהגים שלא יסירו התפילין מעל ראשיהם בבית הכנסת אלא הולכים כך מוכתרים בתפילין לבתיהם" (קיצור של"ה, חולין צ'). 83. שאסור לעשות אפי' מלאכה קלה בשעת קדיש. כי מאד יש לכוון בעניית אמן יהא שמה רבא, ובודאי לא גרע משאר ברכות שאסור לעשות אפילו תשמיש קל בשעה שהוא מברך. (מ"ב כה, נו). 84. ובסידור הגר"א כתב. זה לשונו: אין לחלוץ תפילין בבית הכנסת ובבית המדרש, שלא יראה בבית המלך שמסלק מורא מפניו, אלא ילך לביתו ושם יחלוץ, ולכל הפחות נגד ארון הקודש לא יחלוץ. 85. מחולץ לפני רבו דאסור. כמבואר בשו"ע (לח, יא): לא יחלוץ תפילין בפני רבו, אלא יפנה לצד אחר מפני אימתו ויחלוץ שלא בפניו. וביאר המ"ב (ס"ק לו): לא יחלוץ תפילין בפני רבו, רצונו לומר, דלזול הוא שמגלה ראשו בפניו. ולפי זה אפילו אם כבר חלץ רבו תחילה אסור, ואם מטה עצמו קצת לצד אחר וזהיר מלגלות ראשו בפניו, נראה דיש להקל.

ארחות תפלה **יושר** עיונים

לפני גמר התפלה - כמעט נאמר עליו
 "ועוזבי ה' יכלו" (כמש"כ הרשב"ץ⁸⁷ מובא בביאור
 הלכה סי' קמ"ו ד"ה אבל).
 למ. פטום הקטרת אין לומר בעל פה רק
 מתוך הסדור.⁸⁸

מ. י"ש להתעטף בטלית⁸⁹ על ראשו כל זמן התפלה

ביאורים

86. ועוזבי ה' יכלו. פסוק הוא בישעיה (א, כח). ופירושו, העוזבים את ה', 'יכלו' - לשון כילוי וגמר, יכלה מן העולם. (ראה אונקלוס בראשית ב, יז כב). 87. מובא בביאור הלכה. בשו"ע (קמו, א) כתב: אסור לצאת (מבית הכנסת לאחר שנפתח ספר התורה כדי לקרות בו) ולהניח ספר תורה כשהוא פתוח, אבל בין גברא לגברא (בין עליה לעליה) שפיר דמי. וכתב המ"ב (סק"ג) בשם האחרונים, שההיתר לצאת בין גברא לגברא, הוא רק כשכבר שמע קריאת התורה, או אף אם לא שמע גם כן מותר באופן שדעתו לשוב ולבוא אל תוך בית הכנסת מיד, וגם זה אינו מותר כי אם כשהוא לצורך גדול. ובביאור הלכה שם ד"ה אבל, הביא מה שכתב התשב"ץ (ח"ג סימן צ"ח) שזהו דוקא כשארע הדבר באקראי בעלמא, אבל כשעושים זה תדיר - נראה פירוק עול תורה, וכמעט שאני אומר שעליהם נאמר 'ועוזבי השם יכלו' (ישעיה א, כח) חס-ושלום, עיי"ש. 88. מתוך הסדור. כן כתב הרמ"א (קלב, ב), וכתב הטעם, מפני שהאמירה היא במקום ההקטרה, משום 'ונשלמה פרים שפתינו' [וכפי שאמרנו במנחות (קי, א): אמר רבי יצחק, מאי דכתיב (ויקרא ו, יח) 'זאת תורת החטאת וזאת תורת האשם', כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת, וכל העוסק בתורת אשם כאילו הקריב אשם] וחיישינן שמא יטעה וידלג באמירתו את אחד הסממנים, והרי אם חסר בהקטרת הקטורת אחת מסממניה חייב מיתה, ויש לומר שגם באמירת פיתום הקטורת שהוא במקום ההקטרה, המדלג אחד מסממניה חייב מיתה. 89. על ראשו כל זמן התפלה. כ"כ השו"ע (ח, ב): "ונכון שיכסה ראשו בטלית". וכתב ה'משנה ברורה' שצריך שראשו יהא

ארחות תפלה **יושר** עיונים

התחתון שעל הראש
 [דהיינו ה'כיפה'] מכניע
 את לב האדם ומביאו
 לידי יראת שמים, בפרט
 שהכיסוי הוא טלית של
 מצוה. [ומה שכתב הטור
 (והוא מדברי בעל העיטור): "ומכסה ראשו שלא יהא בגילוי הראש", כתב הב"י שלא בגילוי הראש לגמרי קאמר וכו', אלא שאע"פ שראשו מכוסה, דרך צנועים להטיל סודר או טלית על ראשם כו', ולכן כתב הטור שיכסה ראשו בטליתו כדי שלא יהא בגילוי ראש מסודר או טלית שדרך ליתן על כיסוי התחתון שבראש]. ואולם הב"י בפירוש שני כתב שכדי לקיים מצות ציצית מן המובחר יש לכסות ראשו בטלית כל זמן שלבוש בו, וכוונתו נראה כדברי ה'נימוקי יוסף' (הל' ציצית דף יב). שאחרי שהעלה להלכה שיוצאים בטליתות קטנים שאין בהם עיטוף הראש כתב שמכל מקום מצוה מן המובחר שיהא כולו מעוטף במצוה וזו דרך ירא שמים לחבב המצוה, וכלומר שבהנחת הטלית על הראש מתקיים עיטוף ויוצא ידי הסוברים שצריך דוקא עיטוף, ואע"פ שאין זה כעטיפת ישמעאלים מכל מקום עיטוף הוא (ובפרט לדעת רב במסכת מועד קטן (כד, א) שסובר שעטיפת הראש אף שאינה כעטיפת ישמעאלים הוי עטיפה), וכן הוא מפורש בט"ז סימן כ"ה (סק"ב) בדעת ה'נימוקי' שנתנת הטלית על הראש נחשבת עיטוף, וכן מוכח בדברי ה'חיי אדם' שהביא המשנה ברורה להלן שיש לעמוד כשהטלית על ראשו לכל הפחות שיעור הילוך ד' אמות, ובהכרח שדעתו שזה נחשב עיטוף, ולפי זה יובנו יותר דברי השו"ע, שאחרי שכתב שמעיקר הדין אין צריך עיטוף, סיים שמכל מקום טוב שיכסה ראשו בטלית שגם זה נחשב עיטוף ויוצא ידי הכל.
 יט. והוא סגולה ליראת שמים. ב'משנה ברורה' (סק"ד) כתב בשם ה"ט שדעתו שנכון שלא יסיר הכובע הקטן [-ה'כיפה'] שעל ראשו בעת התפילה אף שהוא מכסה ראשו בהטלית גם כן, אלא יהיו על ראשו שני הכיסויים יחד, הכובע הקטן והטלית. במהרש"א (שבת קנו,

ביאורים

מכוסה במשך כל זמן התפילה מתחילתה ועד סופה, והטעם, שכיסוי זה מכניע לב האדם ומביא לידי יראת שמים. ועיין בשערי תשובה (סק"ג) בשם הרדב"ז שאותם שאין מכסים הראש בשעת התפלה עושין שלא כדין, וכן נהגו ומנהג אבותינו תורה היא. 90. המתפללין. תפילת שמונה-עשרה. 91. ארבע אמות. שהוא לשיטת החזון איש 2.304 ס"מ ולהגר"ח נאה 1.92 ס"מ.

ארחות תפלה יושר

אמוות מפל סביבם אפלו מאחוריהם (שו"ע סי' ק"ב ס"א). ובהלכות גדולות מוכא פרייתא: היושב בצד המתפללין סימן רע לו (והוא אסור גמור ויליף בגמרא^(ב) מקראי).

מב. 92 אסור לעבר בצד המתפלל⁹³ (כא) בצדדין שלפניו, ולא לפסע שלש עמכה בזה, וביאר רש"י (ברכות לא, ב) שמזה שאמרה 'הניצבת עמכה' משמע שגם עלי עמד אתה יחד מכיון שאסור לשבת בצידה, וכ"כ הטור, והוסיפו הרא"ש והטור ועוד ראשונים שמזה שכתוב 'עמכה בזה' למדים שרק בארבע אמות אסור לשבת, כי 'זה' בגימטריה י"ב, והיינו ארבע אמות לכל צד מג' צדדים. [וכתב הדרכי משה' (סק"א) שלכן אמרו ג' צדדים ולא ד', א. כי לדעת הטור לאחריו מותר. ב. לדעת האוסרין אף לישוב לאחריו, מ"מ לא חשבו את הצד שלפניו כי בצד זה אסור לישוב כמלא עיניו ולא רק ארבע אמות. ג. כי שני הצדדין ימין ושמאל נחשבים כאחד. ועיי"ש בדרכי משה שנראה לו כהצד האחרון]. אולם התוספות (ברכות לא, ב, ד"ה עמכה) כתבו שלמדים זאת מיתור הה"א של 'עמכה', שלא ישב עלי אלא באמה חמישית ממנה כי בארבע אמותיה אסור לישוב. ועי' ט"ז סי' ק"ב סק"א.

כא. בצדדין שלפניו. זהו לדעת ה'מגן אברהם' (סק"ו) שמבאר דברי השו"ע (קב, א) שכתב: "בצדיהם מותר לעבור ולעמוד", שבצדדים מותר לעבור עד שמגיע לצדדים שלפניו ומשם לא ילך הלאה אלא יעמוד שם, והוסיף המג"א, שאם ממשיך ללכת דינו כלפניו ממש, כי

ביאורים

92. אסור לעבור וכו'. מפני שמבטל כונתו של המתפלל על ידי זה שעובר כנגדו, ולכן אסור לעבור כנגד המתפלל אפילו אם עוסק העובר אז בקריאת שמע, אף שלגבי דין ישיבה כנגד המתפלל מותר באופן זה (כמובא בשו"ע קב, א), מכל מקום כיון שבדין עובר לפני המתפלל הטעם הוא כיון שעל ידי זה מתבטלת כונתו, אסור. וחיי אדם כתב הטעם לאסור, מפני שמפסיק העובר בין המתפלל להשכינה. (מ"ב ק"ב ס"ק ט"ו). 93. בצד המתפלל. היינו בתוך ארבע אמותיו בצדדין שלפניו.

ארחות תפלה יושר

פסיעות⁹⁴ (כב) אם יכנס לצדדין שלפניו וזה דינא דגמרא ומבאר בפוסקים (שו"ע סי' ק"ב).
מג. 93 גם מנחה ומעריב חייבין בתפלה

כל עוד שרואה המתפלל את העובר - אסור לעבור שם כי מתבטל על ידי זה מכוונתו, ומבואר בזה שצדדים שלפניהם כלפניהם ואסור לעבור (מ"ב ס"ק ט"ז, עיי"ש עוד).

ולפי זה [שאסור לעבור ולעמוד בצדדין שלפניו, משום שמבטל כוונת המתפלל], כל שכן שאסור לילך בצדדים שלפניו ולעמוד ממש נגד פניו בתוך ארבע אמות שודאי מבטל בזה כוונתו (מ"ב ס"ק י').

כב. אם יכנס לצדדין וכו'. בספר 'דעת נוטה' הובא מש"כ מו"ר שליט"א: הגומר שמונה-עשרה והשני מאחוריו שגמר אינו יכול לפסוע מפני השלישי שעומד בתוך הד' אמות של השני, יכול הראשון לפסוע בריחוק ד' אמות מהשלישי.

כג. גם מנחה ומעריב חייבין בתפילה בציבור. על דברי השו"ע (צ, טז) שכתב: "ההולך בדרך והגיע לעיר ורוצה ללון בה, אם לפניו ארבעה מילין מקום שמתפללים בעשרה צריך לילך שם. ולאחריו, צריך לחזור עד מיל כדי להתפלל בעשרה", כתב המ"ב: וזה הסעיף הוא תוכחת מגולה לאותן האנשים שהם נמצאים בעיר ומתעצלים לילך לבית הכנסת להתפלל מנחה ומעריב, שהרי אפילו ההולך בדרך הטריחוהו להתעכב בדרכו ולחזור מיל לאחריו, כל שכן היושב בביתו יש לו לילך לבית הכנסת שהרי אינו מפסיד על ידי זה כלום.

ובפלא יועץ (ערך תפילה, בשם מוהר"ם די לוזאנו): "אם כנים אתם בזאת תבחנו אם תבואו להתפלל גם תפילת מנחה וכו', שבשחרית החנות סתומה ואין יוצא ואין בה, אבל בתפילת המנחה שהחנות פתוחה והחנוני מקיף, הן כסף נחשב בעיניכם יותר וכו' ובמנחה אין אונס שינה". ו"בשאלות" הנהגות הגר"ח מוולוז'ין זצ"ל כתב: כי מיום עמדו על דעתו לא התפלל רק בציבור, ופעם היה בשעת מנחה במלון, ושלח עגלות לכפרים הסמוכים שיבואו להתפלל בציבור.

ביאורים

94. אם יכנס לצדדין שלפניו. מדובר באופן שיכנס לתוך ארבע אמות של המתפלל על ידי שלש פסיעות שיפסע לאחריו, כי חוץ לארבע אמות אין חשש של בלבול הכוונה כלל. ואף לפי מה שכתב ה'חיי אדם' (הובא לעיל) בטעם האיסור שהוא משום שמפסיק בין המתפלל להשכינה, כיון שעובר מחוץ לארבע אמות שהוא רשות אחרת אינו מפסיק בין

ארחות

תפלה

יושר

⁹⁵בְּצַבּוּר, וּבִבְרָכוֹת ו' ב' מְבֹאֵר ⁹⁶דְּמִנְחָה וּמַעְרִיב חֲשׂוּבִין יוֹתֵר מִשְׁחָרִית.

מו. ⁹⁷בְּמִנְחָה צָרִיךְ לוֹמַר "מוֹדָה אֲנִי לְפָנֶיךָ ה' אֱלֹקֵי וְאֱלֹקֵי אֲבוֹתַי שְׁכֵנֶשׁ שְׁזָכִיתָנִי לְרֹאוֹת כְּשֶׁחֲחַמָּה בְּמִזְרַח כֶּךָ זָכִיתָנִי לְרֹאוֹתָהּ בְּמַעְרָב".

מה. בְּעֶרְבִית יֵשׁ לוֹמַר: "יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹקֵי וְאֱלֹקֵי אֲבוֹתַי שְׁכֵנֶשׁ שְׁהִייתִי בְּאֶפְלָה וְהוֹצֵאתָנִי לְאוֹרָה כֶּךָ תוֹצִיאֵנִי מֵאֶפְלָה לְאוֹרָה".

מו. בְּבִרְכוֹת ח' א' ⁹⁸קְדִימוֹ וְחֲשִׁיכוֹ לְבִי כְּנִישְׁתָּא ⁹⁹כִּי הִיכִי דְתוֹרְכוֹ

ביאורים

המתפלל לשכינה. ⁹⁵בציבור. ומצוה להיות מעשרה ראשונים בבית הכנסת - גם במנחה. (בא"ח ויקהל, ו). ⁹⁶דמנחה ומעריב חשובין וכו'. אמרו חכמינו זכרונם לברכה (ברכות ו, ב): לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה (שהיא עת רצון), שהרי אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה, שנאמר 'ויהי בעלות המנחה (כלומר, קרבן מנחת הנסכים, שמקריבים עם התמיד של בין הערביים. תוס' פסחים קז, א), ויגש אליהו הנביא ויאמר וגו' ענני השם ענני'. אליהו נענה משום שהתפלל בזמן המנחה שהיא עת רצון. רבי יוחנן אמר [לעולם יהא אדם זהיר] אף בתפלת ערבית (גם לתפילת ערבית סגולה ומעלה מיוחדת), שנאמר (תהלים קמא, ב) 'תכון תפילתי [כ]קטורת לפניך משאת כפי [כ]מנחת ערב'. ⁹⁷במנחה צריך לומר מודה וכו', בערבית יש לומר וכו'. תפילות אלו מקורן בתלמוד ירושלמי, והביאן 'ביאור הלכה' בתחילת שו"ע או"ח סי' א'. ⁹⁸קדימו וחשיכו. הקדימו לבוא, והישארו עד שעה מאוחרת, כאשר אתם הולכים לבית הכנסת. ⁹⁹כי היכי דתורכו חי. כדי שיארכו ימיכם.

ארחות

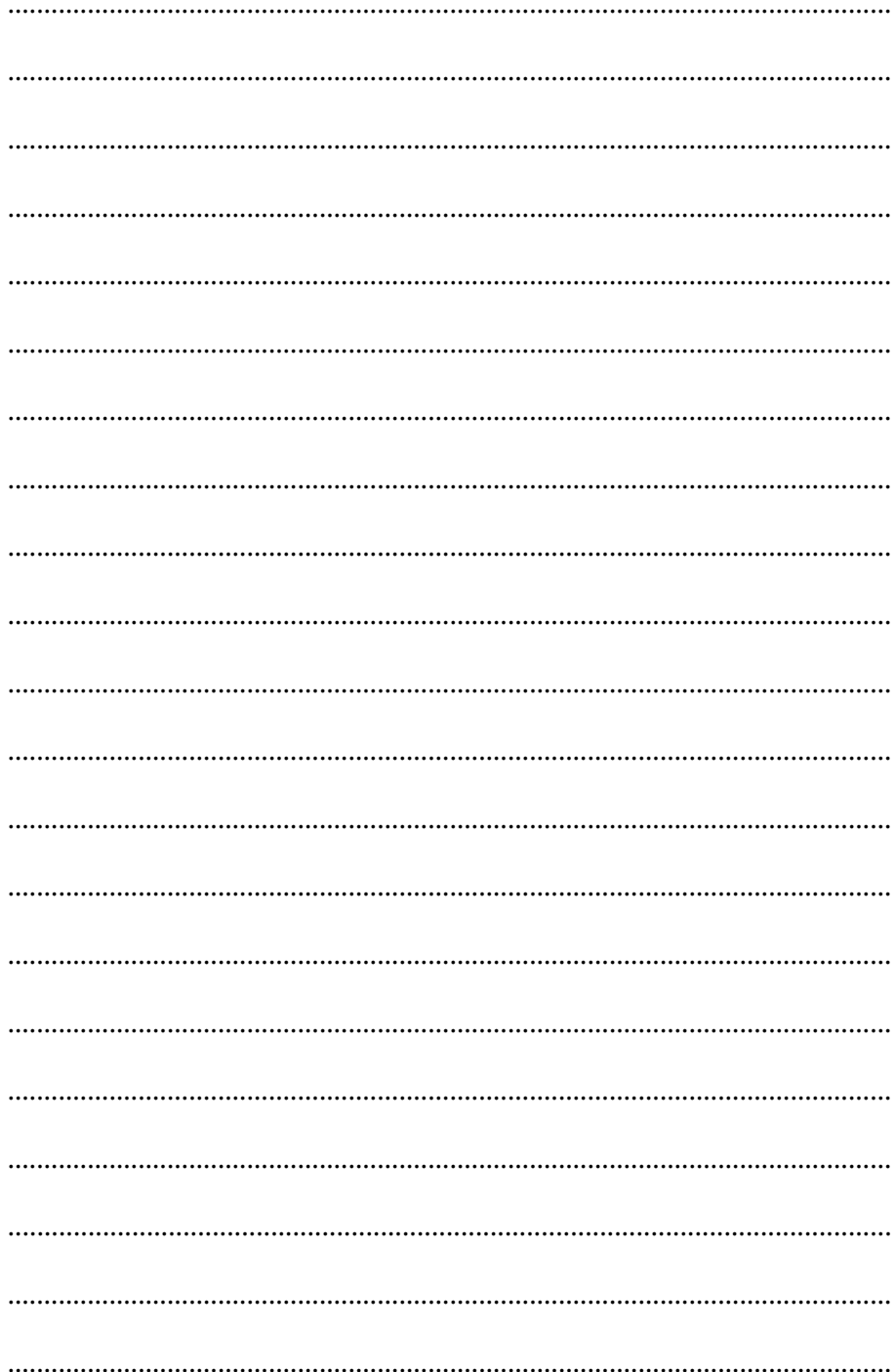
תפלה

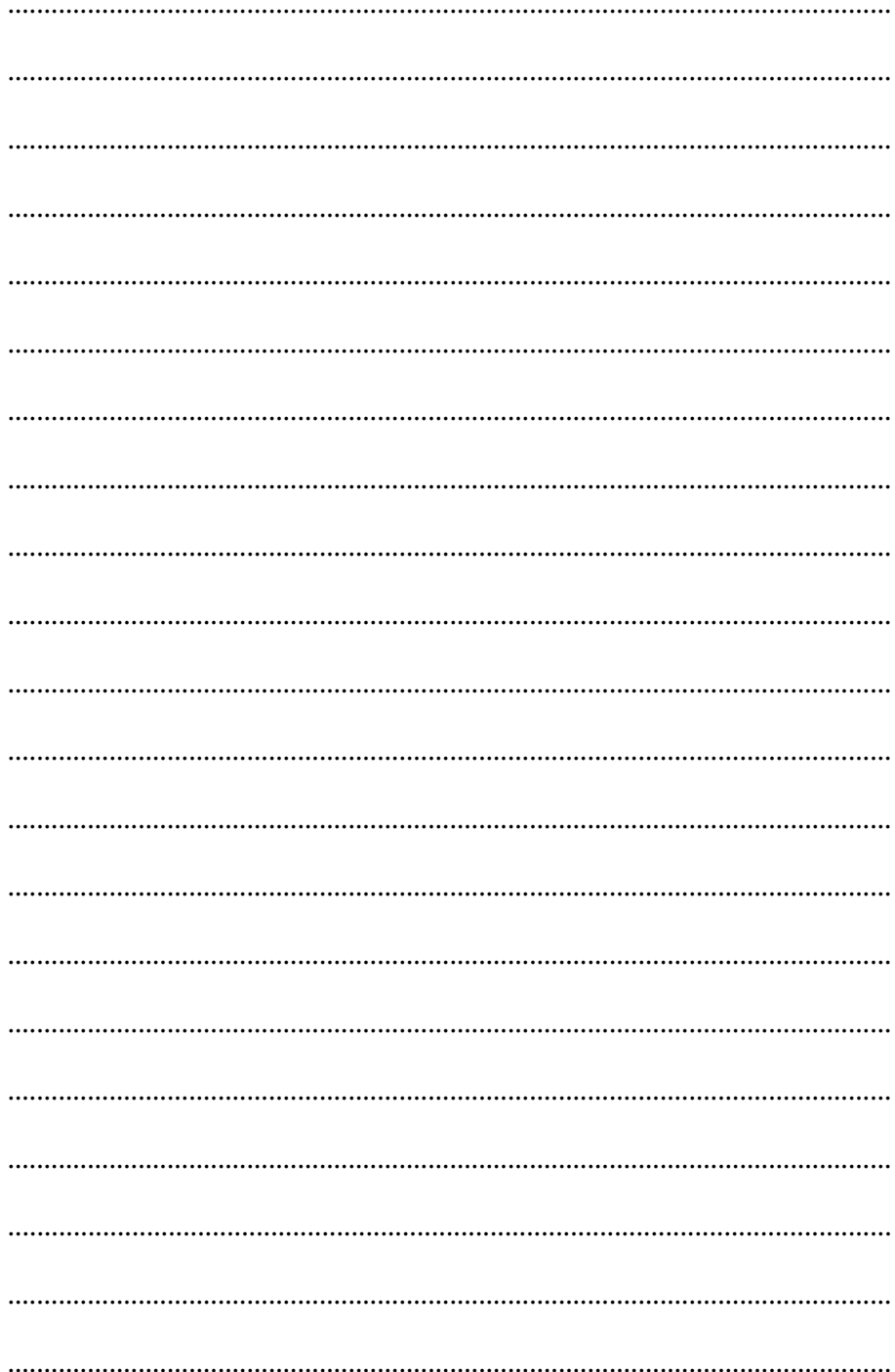
יושר

חיי. וקדימו הינו לבא לפני התפלה, וחשיכו הינו שלא לצאת עד סוף התפלה, ¹⁰⁰וזה גורם לאריכות ימים ושנים.

ביאורים

¹⁰⁰. וזה גורם לאריכות ימים ושנים. כשם שמאריכים הם בבית הכנסת, לפני התפלה, ואחר התפלה, באותה המדה מודד להם הקדוש ברוך הוא, ומאריך ימיהם (פירוש רבינו יהונתן הכהן מלוניל).

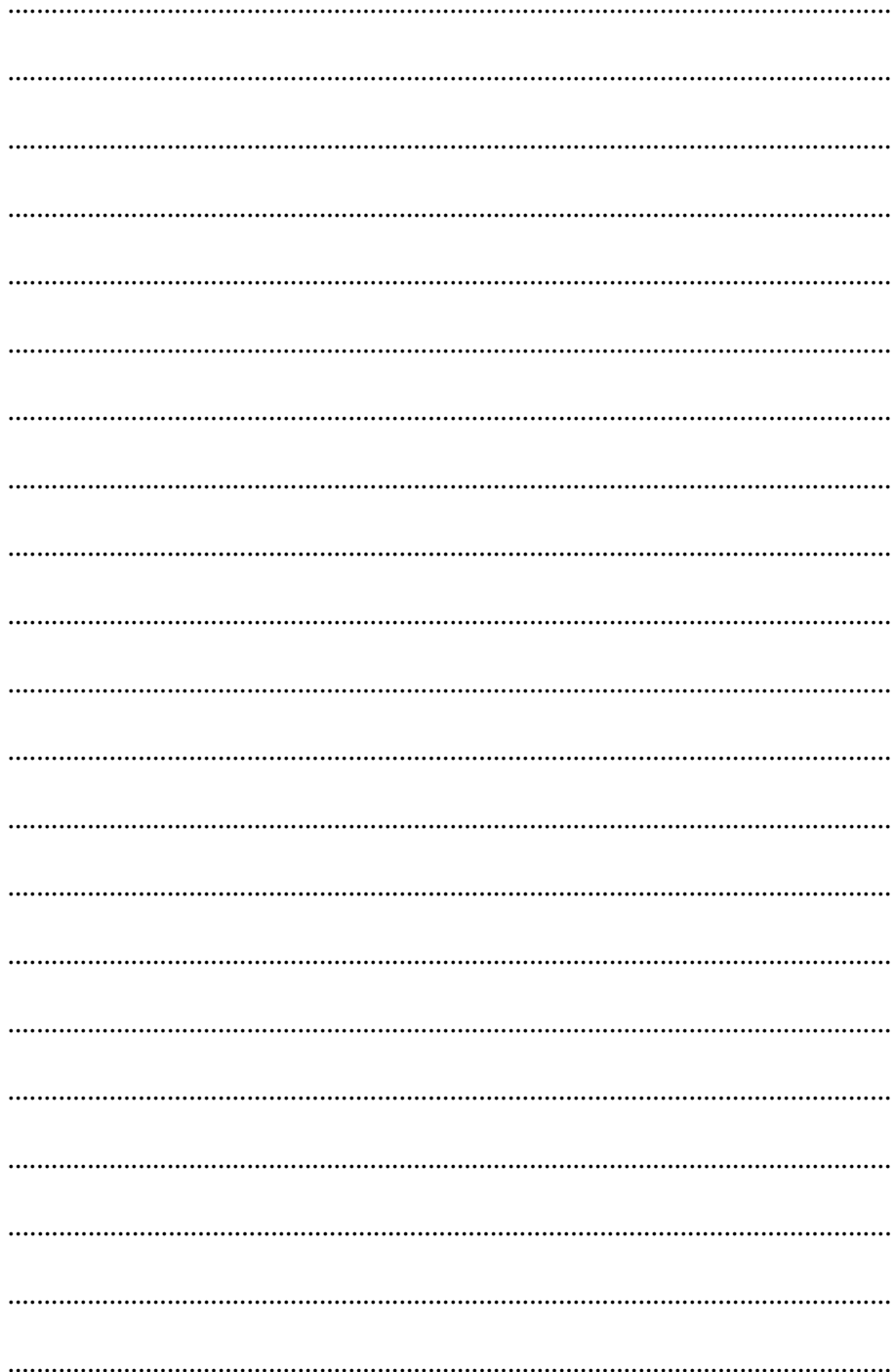

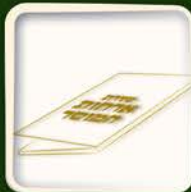

מפעילור
ארגון "ארחות יושר"

This image shows a full page of white paper with horizontal dotted lines, typical of primary school writing paper. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

ארגון "ארחות יושר" נוסד בהכוונתו של מנחם בגין קניבסקי שליט"א, על מנת להנחיל את לימוד המוסר בצורה יסודית ובאופן עקבי בקרב כל חלקי העם. כדי להגשים מטרה זו מקיים הארגון פעילות מגוונת בנושא זה, ובראשה - הפצת הלימוד בחוברות מסדרת "ארחות המוסר" בשיעורי תורה ברחבי הארץ, בהיכלי הישיבות והכוללים, בתלמודי תורה ובבתי חינוך לבנות.

לפניכם סקירה קצרה על פעולות הארגון:

סדרת "ארחות המוסר"

ארגון "ארחות יושר" מוציא לאור מדי חודש בכעשרים אלף עותקים את החוברות מסדרת "ארחות המוסר" - פרקים מתוך ספר מוסר בסדר רציף בתוספת ביאורים ועיונים הנערכים ע"י צוות ת"ח מופלגים, בפורמט נוח ובהדפסה מהודרת, החומר מתחלק לפי קטע יומי הנלמד בשיעורים ובהיכלי התורה.

שיעורי תורה ברחבי הארץ

מאות שיעורי תורה המתקיימים ברחבי הארץ, בדף היומי, עיון והלכה, הצטרפו לתוכנית לימוד המוסר מבית היוצר של ארגון "ארחות יושר", חלקו האחרון של השיעור מוקדש ללימוד מתוך חוברות מסדרת "ארחות המוסר" בקטע השייך לאותו היום, ובכך משלבים תורה ומוסר אשר יחדיו יהיו תמים.

בית מדרש למגידי שיעורים

רבני בית מדרש גבוה למגידי שיעורים "ארחות יושר" עוסקים בהכנת השיעורים הנמסרים על ידם ברחבי הארץ, בעיקר בדף היומי, וגם בשיעורי עיון והלכה. בית המדרש הינו קיבוץ מיוחד של תלמידי חכמים בעלי ידע נרחב, כושר הסברה מעולה, ונסיון רב באמירת שיעורים.

סדר מוסר בכוללי האברכים

"ראשית חכמה יראת ה'". אברכי הכוללים, העמלים בתורה יומם ולילה, שבים ללמוד "סדר מוסר" כפי שהיה נהוג בשנים קדמוניות. רבים מהם מעידים על התועלת העצומה והחיזוק ביראת שמים ובתיקון המידות. להם זכו בעקבות הלימוד בחוברות מסדרת "ארחות המוסר" המאחיבות את הלימוד על בני התורה.

חיזוק המוסר בהיכלי הישיבות

הודות לחוברות המוגשות בצורה מאירת עיניים ומושכת לב, נישאים בחורי החמד - "לגיון של מלך" - ל"סדר מוסר" הנהוג בישיבה בחשק רב ובהתלהבות יתירה. ספרי המוסר המוכרים והותיקים קיבלו פנים חדשות. ובני הישיבות משתוקקים לקבלם מידי חדש בחדשו ומתענגים עליהם תדיר. חזון נפרץ הוא לראות בני-עליה נושאים חוברות אלו בחיקם והוגים בהם בדרך, בזמן ההמתנה במקומות שונים ובכל עת מצוא.

שיעורי מוסר בתלמוד תורה

שפר חלקם של צעירי הצאן, אשר דבר תורת המוסר הגיע גם אליהם בזכות התאמתם של החוברות גם לגיל הצעיר. הוראתו של מרן בעל "קהילות יעקב" זצוק"ל ללמוד ספרי מוסר עם הילדים על-מנת להחדיר בהם יראת שמים ומידות טובות - היתה לה עדנה באמצעות חוברות אלו, המשולבות במערכת הלימוד בבתי החינוך ברחבי הארץ. כבר עתה ניכרים ניצני השפעת לימוד זה, בנוסף לקניית "גירסא דינקותא" בספריהם של רבותינו ענקי הרוח זי"ע.

ימי עיון - ירחי כלה

חידוש מרענן בשורות ארגון "ארחות יושר" הינם ימי העיון המתקיימים מזמן לזמן, המיועדים לאנשי המעשה העמלים לפרנסתם בכל ימות השנה. בימי העיון נמסרים שיעורים עיוניים ושיחות מוסר מפי גדולי ראשי הישיבות, פוסקי ההלכה וטובי המגידי, והכל באווירה מפוארת ובאירוח מושלם. המשתתפים יוצאים עם מטען רוחני ונפשי עשיר, המסייע להם להמשיך רוחני פורה להם ולבני משפחותיהם.

בהוצאת "ארחות יושר"

"עלינו לשבח"

סדר תפילת "עלינו לשבח"
בתוספת ביאורים ועיונים
יצא לאור לחיזוק
אמירת "עלינו לשבח" בכונה
לעילוי נשמת
הבה"ח אליהו סטפנסקי ז"ל

"ארחות יושר"

גליון חיזוק
בעניני תורה ומוסר
יוצא לאור לרגל
מועדי השנה

"מגילת אסתר - אורה ושמחה"

ביאורים וחיידושים

ממון הגר"ח קניבסקי שליט"א

על "מגילת אסתר"
ותפילת "על הניסים" (פורים)

"הגרות הכלל"

ביאורים וחיידושים

ממון הגר"ח קניבסקי שליט"א

על תפילת "על הניסים" (חנוכה)
והזמר "מעוז צור"
יצא לאור לרגל שנת"י לייסוד
"ארחות יושר"

מחזור לפסח

מחזור לחג הפסח
יצא לאור במהדורת כיס
ובעיצוב נאה ומאיר עיניים

"כבוד אב ואם"

פרק "כבוד אב ואם"
מתוך ספר "ארחות יושר"
למון הגר"ח קניבסקי שליט"א
בתוספת ביאורים ועיונים
מסדרת "ארחות המוסר"
יצא לאור והופץ
בקרב בנות הסמינרים

בהוצאת "ארחות יושר"

"ארחות יושר"

ספר "ארחות יושר"
למון הגר"ח קניבסקי שליט"א
בתוספת ביאורים ועיונים
יצא לאור בכרך מהודר
לרגל סיום המחזור היומי
בלימוד חוברות "ארחות יושר"

"ארחות צדיקים"

ספר "ארחות צדיקים"
בתוספת ביאורים ועיונים
יצא לאור בשני כרכים מהודרים
לרגל סיום המחזור היומי
בלימוד חוברות "ארחות צדיקים"

"אוחילה לא-ל"

פרק "תפילה" מתוך ספר "ארחות יושר"
למון הגר"ח קניבסקי שליט"א
בתוספת ביאורים ועיונים
מסדרת "ארחות המוסר"
יצא לאור והופץ
בימי הרחמים והסליחות
בקרב בנות הסמינרים

"תורה"

פרקים בעניני תורה
מתוך ספר "ארחות יושר"
למון הגר"ח קניבסקי שליט"א
בתוספת ביאורים ועיונים
מסדרת "ארחות המוסר"
יצא לאור לרגל סיום הש"ס העולמי
שלהי תשע"ב

"ארחות ישרים"

חוברות מיוחדות
לימי "בין הזמנים"
הכוללות מדורים יומיים
ללימוד מוסר והלכה
וכן מדור חידוד ועיון
נושא פרסים
בתוספת זמני היום ותפילות

"ירחי כלה"

גליון סיכום
מכינוס "ירחי כלה"
שנערך ע"י הארגון
בערב פסח תשע"ד

הצטרף עוד היום למהפכת המוסר בלימוד יומי של כ-10 דקות!

"ארחות צדיקים"

ספר "ארחות צדיקים"
בתוספת ביאורים ועיונים
יצא לאור בכ' חוברות חודשיות

"ארחות ישר"

ספר "ארחות ישר"
למחנך הגר"ח קניבסקי שליט"א
בתוספת ביאורים ועיונים
יצא לאור בי"א חוברות חודשיות

"מסילת ישרים"

ספר "מסילת ישרים"
לרבנו משה חיים לוצאטו זצ"ל
בתוספת ביאורים ועיונים

הידעת?

ארגון "ארחות ישר" מוציא לאור
את סדרת "ארחות המוסר" - חוברת ללימוד מוסר יומי,
המופצת ומחולקת בעשרות אלפי עותקים מדי חודש בחדשו
בשיעורי התורה ובמוסדות החינוך הרבים ברחבי הארץ.

לפרטים והצטרפות - ארגון "ארחות ישר":

טל: 077-9230219 | נייד: 052-7167812 | פקס: 077-4230219

ת.ד. 596 סניף רבי עקיבא ב"ב

